CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

श्राद्ध सपिंडन प्रकरण

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2 10.2

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

मुहूर्तं ज्वलितं श्रेयः

भाई मतिदास दिवस

1966

भाई मतिदास स्मारक समिति, (रजि०) नई दिल्ली

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

FASCINATING FABRICS

India's handloom fabrics have always had pride of place wherever beautiful textiles are prized. No wonde fashion-conscious dress designers the world over choose Indian handloom textiles—with countle shades and vast variety—as fabrics with unlimited potentialities.

Creations of master craftsmen, who uphold a great tradition, have been further enriched to suit modern tastes.

Quality control exists at all levels to guarantee that the handloom fabrics exported are of the highest quality, befitting Indian traditions and modern aesthetics.

ALL INDIA HANDLOOM BOARD

P. B. No. 10004, Bombay.

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

भाई मतिदास जी

निरभय मृत्यु वरन कर ही नर,
अमर कीर्ति पाता है ।
ऐसे पुत्रों की ही आशा,
रखती भू माता है ।।

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

For Health and Beneficial Investment

You Can Sit and Enjoy

Under the Hanging Bunches

of Grapes

That too in Your Own Orchard

Around Delhi

ALCOVE

(THE GRAPE GARDENS)

ON MEHRAULI-GURGAON ROAD

with all amenities available

●

FOR PARTICULARS :

GREATER DELHI PLANNERS (P) LTD.

Plot 3, Shankar Market

NEW DELHI

Phone 45785

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

बाबा प्रागा जी

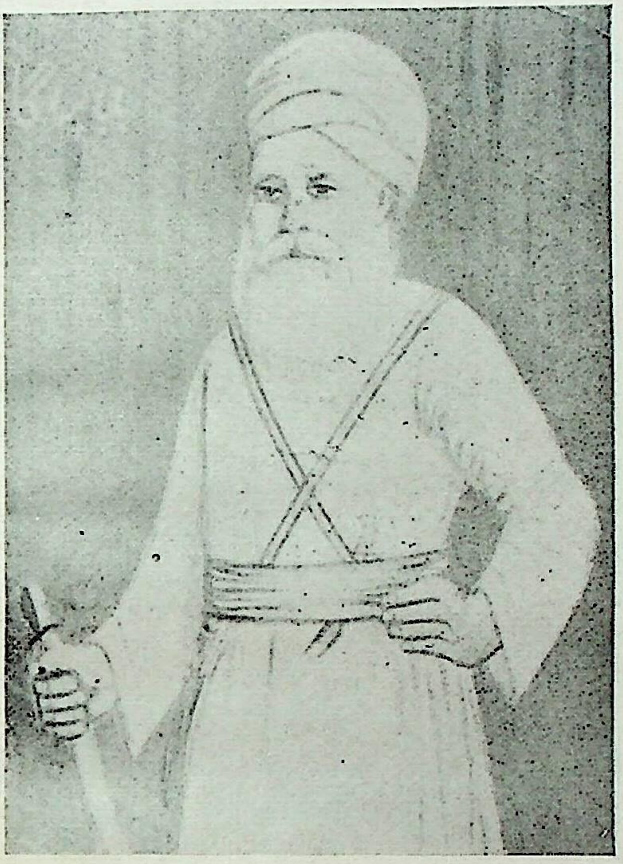

Baba Praga, the great grand-father of Bhai Mati Dass

Photo by Courtesy : **Bhai Madan Lal Chhibbar, Ambala**

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

Named after the world famous
symphony in marble, Taj Mahal, the
TAJ EXPRESS
is India's most luxurious,
most comfortable fast train.
With your base at Delhi
you can do your sight-seeing trip
of the historic city of Agra
and monuments around in a day.
Leave New Delhi early morning
and return late the same evening.
Facilities provided include
guide service as well as ordinary
and air-conditioned coach
transport from Agra station
to the tourist spots.

A Day's Visit to
agra...

NORTHERN
RAILWAY

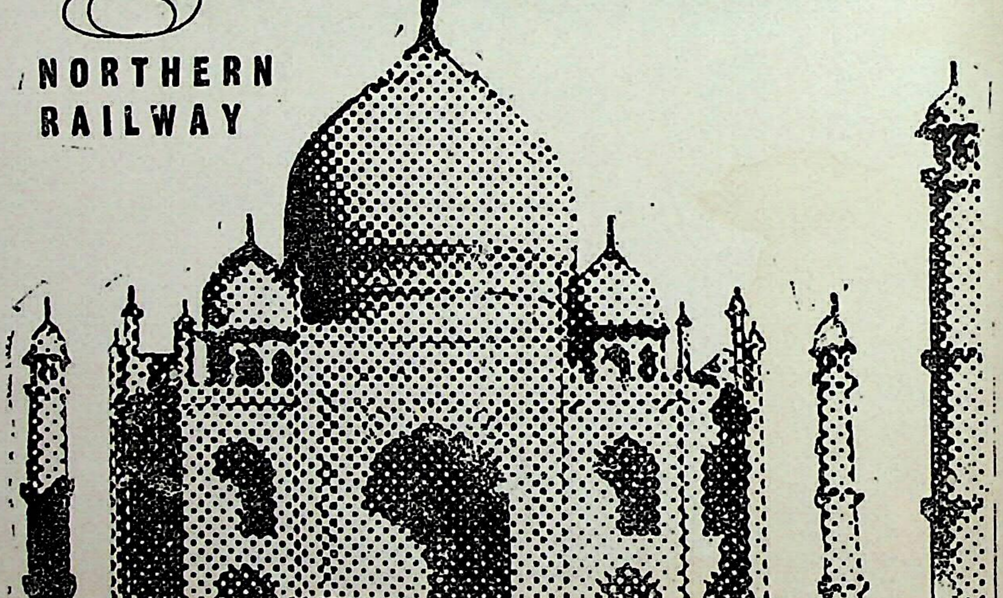

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

उद्घाटन करेंगे

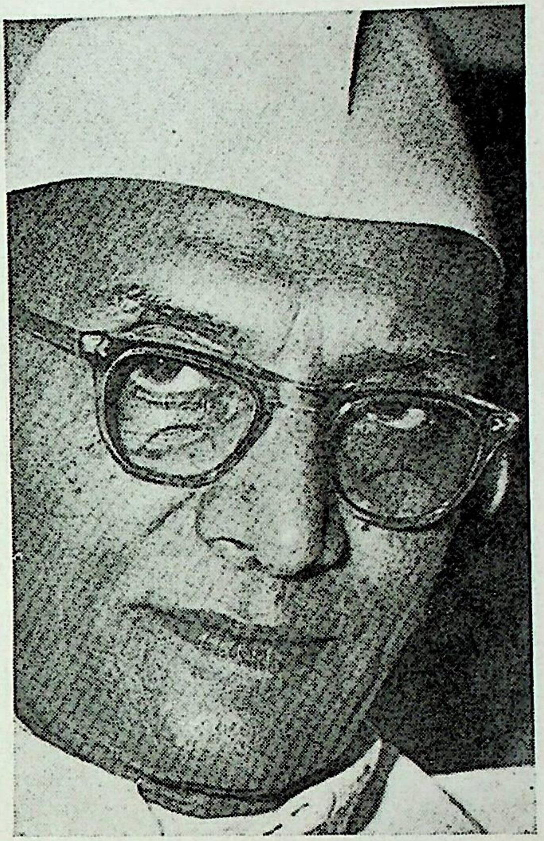

श्री मोरारजी आर देशाई

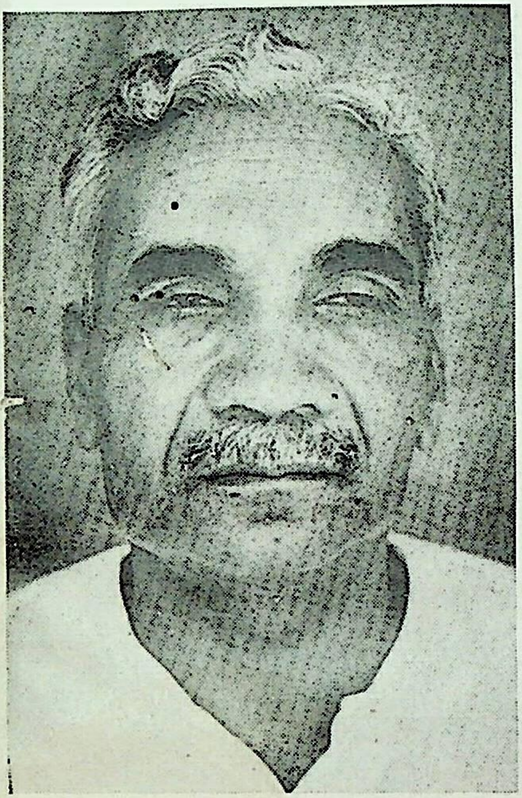

श्री रघुनाथसिंह (अध्यक्ष, राष्ट्रीय जहाजरानी बोर्ड)
प्रधान भाई मतिदास स्मारक समिति (स्मारक सदन)

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

Salutations to National Martyres

For Top Efficiency and

Mechanical Reliability

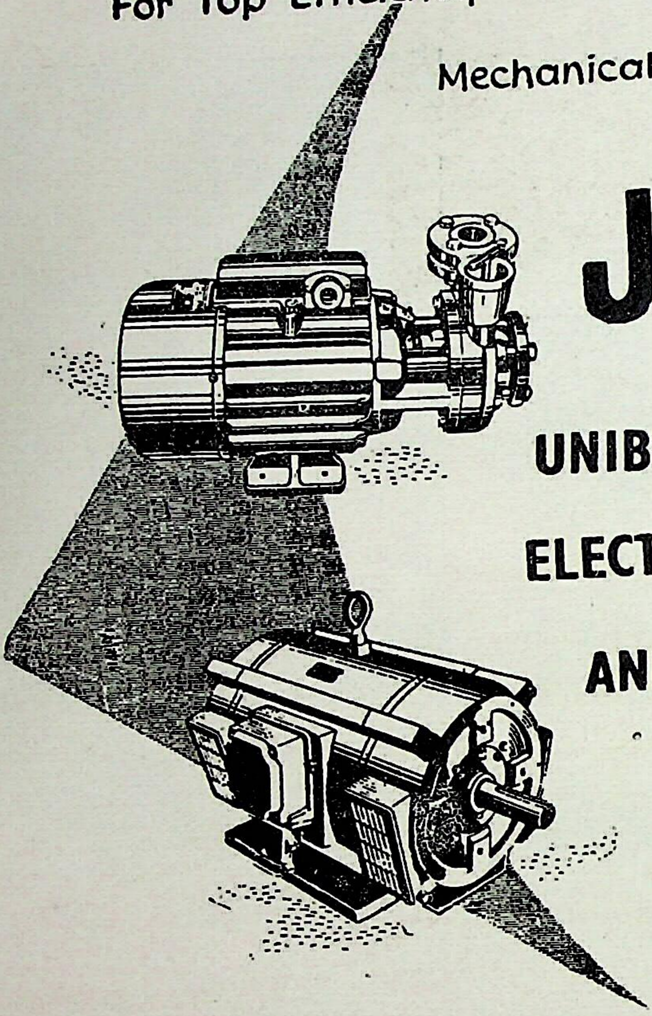

JYOTI

UNIBUILT PUMPS

ELECTRIC MOTORS

AND STARTERS

Distributors for Delhi, Punjab & Himachal Pradesh

TRADING ENGINEERS

Office : **3/4A, Asaf Ali Road, New Delhi**

Phones : 272252 & 272251

Showroom & Service Department ; **50, G.B. Road, Delhi-6**

Grams ; UNIBUILT **Phones ; 227475 & 222575**

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

सत्यमेव जयते

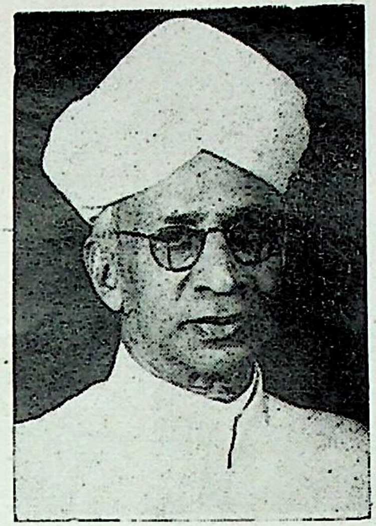

Secretary to the President of India,
Rashtrapati Bhavan,
New Delhi-4.

No. F. 9 (3)-G/66.

March 21, 1966.

My dear Shri Chhibber,

The President is glad to know that the Bhai Mati Dass Smarak Samiti, New Delhi, is shortly celebrating Bhai Mati Dass Day in Delhi. He sends his best wishes for the occasion.

Yours sincerely,
Y. D. Gundevia

Shri A.S. Chhibber,
Bhai Mati Dass Smarak Samiti,
New Delhi.

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

HUKAM SINGH
SPEAKER, LOK SABHA

सत्यमेव जयते

TELEPHONES
Residence : 40307, 40568
Office : 31894

20, AKBAR ROAD
NEW DELHI 18th March, 1966

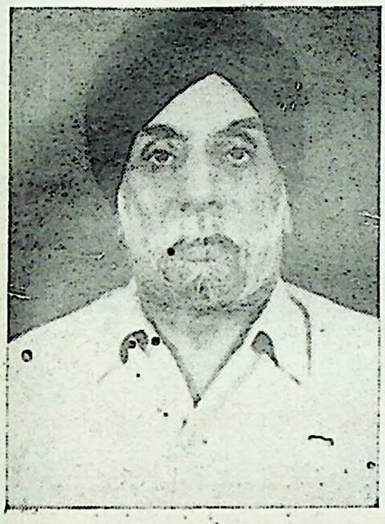

Dear Bakshi Sahib,

I wish you all success in these celebrations. Bhai Mati Dass was one of the greatest saints of India and sacrificed himself for the mother land. He will be remembered for all times to come.

Yours Sincerely,
Hukam Singh

Bakshi A.S. Chhibbar,
Bhai Mati Dass Smarak Samiti (Regd.),
New Delhi.

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

सत्यमेव जयते

गृह मंत्री, भारत
HOME MINISTER
INDIA

New Delhi
March 24, 1966

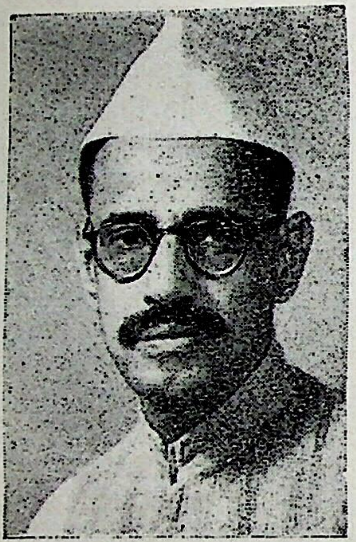

Message

I learn with interest that it is intended to observe Bhai Mati Dass Day in a suitable manner.

I know that each one of us will react in his own individual way to the message that the Martyr wished to convey through his heroic life and death. But through this all runs one common theme—unity of purpose through community solidarity. The best tribute that we can hope to offer to the memory of Bhai Mati Dass is to attempt to translate these principles into the routine of our daily lives.

G. L. Nanda

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

SERVANTS OF INDIA SOCIETY
SAPRU HOUSE
BARAKHAMBA ROAD
NEW DELHI-1

It has given me g
Souvenir is being
celebrations of Bh hat the Bhai Mati Dass Smarak
1966, and that Bha Bhai Mati Dass Day on April 7,
proposes to start
up libraries and s iti all success in its work. I would
great martyr.

I send my blessings and wish all success to the organisers of the Samiti.

Ujjal Singh
Governor, Punjab.

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

सत्यमेव जयते

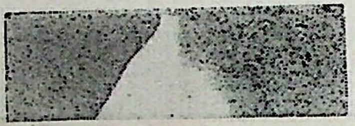

सन्देश

बलिदान-वीर भाई मतिदास की स्मृति में दिल्ली में जो समारोह हो रहा है, मैं उसकी सफलता चाहता हूं। भाई मतिदास जी ने धर्म देने के बदले अपनी गरदन देना ज्यादा आसान समझा, यह सोच कर हमारे हृदयों में उच्चता भर जाती है। जातियों का इतिहास धन से नहीं बनता, विद्या से नहीं बनता, वह चरित्र से बनता है। जिस जाति के लोग झुकना नहीं जानते, वह जाति दुनिया में शान के साथ जीवित रहती है। और बलिदान सफल हुआ या नहीं, ऐसे सवाल कायर किया करते हैं। जो वीर हैं, वे केवल गरदन चढ़ाना काफी समझते हैं। सफलता और असफलता का लेखा-जोखा बिठाना इतिहास का काम है।

सफलता पायी अथवा नहीं,
उन्हें क्या ज्ञात? दे चुके प्राण।
विश्व को चाहिए उच्च विचार?
नहीं केवल अपना बलिदान।

—रामधारीसिंह 'दिनकर'

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

Telephone : 40243

SERVANTS OF INDIA SOCIETY
SAPRU HOUSE
BARAKHAMBA ROAD
NEW DELHI-1

Message

I am glad to know that the Bhai Mati Dass Smarak Samiti will celebrate Bhai Mati Dass Day on April 7, 1966. I wish the Samiti all success in its work. I would like to emphasise that in working for the fulfilment of its aims and objects the Samiti would help in building up the spirit of unity in the country.

Sd/-
H. N. Kunjru

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

Minister,
Home Department, Punjab
Chandigarh.

SEAL

Bhai Mati Dass was a great martyr who laid down life at the altar of freedom about three centuries ago. He was sawn into pieces by the executioners of the tyrannical rulers of the time but he never faltered. He stuck to the faith and ideals he cherished. It is the life-blood of such martyrs as Bhai Mati Dass, that has sustained our nation and imparts it an unconquerable spirit.

I am happy to learn that you are celebrating Bhai Mati Dass Day. I pay my reverential homage to his sacred memory and wish the function all success.

Darbara Singh

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

MINISTER,
EDUCATION DEPARTMENT, PUNJAB,
CHANDIGARH.

SEAL

I am very happy to learn that Bhai Mati Dass Smarak Samiti is celebrating the martyrdom day of Bhai Mati Dass on the 20th March, 1966.

Bhai Mati Dass was a great servant of the people who was sawn to pieces by the tyrannical rulers of Delhi about three centuries ago. He faced death cheerfully for the ideal and faith he cherished. It is the blood of such martyrs that rejuvinates and sustains the nation perpetually.

I pay my respectful homage to the memory of the great saint and wish the function all success.

Prabodh Chandra

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

टेलीफोन : २३६३४ / २६७१६

तार : कांग्रेस

उत्तर प्रदेशीय कांग्रेस कमेटी

कैसर बाग, लखनऊ

भाई मतिदास दिवस के उपलक्ष में जो समारोह आप २० मार्च १९६६ को कर रहे हैं उसकी सफलता के लिये मैं ईश्वर से प्रार्थना करता हूं। भाई मतिदास और भाई परमानन्द ने जिसे कुल में जन्म लिया जिसे देश कभी भुला नहीं सकता। भाई परमानन्द स्वर्गीय लाला लाजपतराय के अभिन्न मित्रों व प्रशंसकों में रहे हैं। भाइयों का परिवार अपनी देश-भक्ति और आत्म-बलिदान के लिये ऐतिहासिक प्रेरणा देने वाला रहा है। भाई परमानन्द को अपने राजनीतिक विचारों एवं कार्यकलापों के लिये प्राण-दण्ड की सजा मिली थी जो बाद में आजन्म कारावास में परिणित की गई। मैंने भाई मतिदास को देखा नहीं किन्तु उनकी कीर्ति-कौमुदी चतुर्दिक व्याप्त है। (इस जाति के भाइयों के परिवार ने लोकोत्तर सहायकमय जीवन को सदा ही प्रेरणा प्रदान की है। ब्राह्मण विशेष का यह पूरा वर्ग जो पूरे देश में अपने-अपने नामों से विख्यात एवं प्रख्यात है, इस भाई परिवार के कार्यों से अपने को गौरवान्वित मानता है।")

आपके सद-प्रयत्न से जो स्मारक भाई मतिदास का बना है वह सदा के लिये एक प्रेरणास्रोत रहेगा। जिस विभूति का स्मारक आप बनवा रहे हैं उसके चरणों में श्रद्धांजलि अर्पित करना मेरे लिये सौभाग्य की बात है। इस शुभ अवसर पर आपने मुझे स्मरण किया इसके लिये मैं आपका आभारी हूं।

आपका

अलगूराय शास्त्री, अध्यक्ष

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

STATE MINISTER
RELIGIOUS TRUSTS, COMMUNITY
DEVELOPMENT AND GRAM
PANCHAYAT, BIHAR

PATNA

दिनांक १६–३–६६

प्रिय बक्शी साहब,

आपका पत्र मिला। यह जानकर प्रसन्नता हुई कि भाई मतिदास दिवस मनाने का समारोह आयोजन किया गया है जिसका उद्घाटन श्री मोरारजी देसाई करेंगे।

भाई मतिदास का जीवन दृढ़ आस्था और विश्वास का अनुकरणीय आदर्श था। उनके त्याग और बलिदान की भावना सदा समाज को प्रेरणा देती रहेगी। आज के जीवन में यह दिवस अपना विशेष महत्व रखता है।

मैं आयोजकों को बधाई देता हूं और आयोजन की सफलता की हार्दिक कामना करता हूं।

आपका
शिवशंकर सिंह

बक्शी अमरसिंह छिब्बर,
भाई मतिदास स्मारक समिति,
नई दिल्ली।

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

प्रकाशवीर शास्त्री
संसद सदस्य (लोक सभा)।

फ़ोन : ४८७६०

१, कैनिंग लेन,
नई दिल्ली-१

भाई मतिदास जी के बलिदान-दिवस को जिस उत्साह से आप मना रहे हैं उससे न केवल राजधानी में अपितु देश में भी एक नये जीवन का संचार होगा। दुर्भाग्य से आज इतिहास के ऐसे प्रेरणादायक प्रसंग हमारी आंखों से ओझल होते जा रहे हैं। जिन परिस्थितियों में भाई मतिदास जी का बलिदान हुआ और जिस समय मुगल सल्तनत का सूर्य अपने पूरे यौवन पर था उस समय यदि इन अमर-शहीदों ने उसे चुनौती न दी होती तो आज हिन्दूधर्म की स्थिति दयनीय बन गई होती। मुझे विश्वास है कि आपका यह आयोजन एक दिन दिल्ली में और अधिक ऊंचे और व्यापक रूप में मनाया जाने लगेगा।

हस्ताक्षर
प्रकाशवीर शास्त्री

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

अलौकिक बलिदानी भाई मतिदास

आचार्य विनोवा भावे ने स्वधर्म की व्याख्या करते हुए कहा है "दूसरे का धर्म भले ही श्रेष्ठ मालूम हो, उसे ग्रहण करने में मेरा कल्याण नहीं है। सूर्य का प्रकाश मुझे प्रिय है। उस प्रकाश से मैं बढ़ता रहा हूं। सूर्य वन्दनीय भी है। परन्तु इसलिये यदि मैं पृथ्वी पर रहना छोड़कर उसके पास जाना चाहूंगा, तो जलकर खाक हो जाऊंगा। ...मछलियों से यदि कोई कहे कि पानी से दूध कीमती है, तुम दूध में रहने चलो, तो क्या मछलियां उसे मंजूर करेंगी।

फिर भी, ऐसे बहुत से लोग हैं, जो सम्पूर्ण जीवन तो दूर, एक दिन में ही अनेक धर्म धारण कर लेते हैं। "श्रीमान स्वधर्मो विगुणः" जैसे गीता-वचन ऐसे लोगों को उस हद तक प्रभावित नहीं कर पाते, जिस हद तक लोभ, भय और स्वार्थ उन्हें वशीभूत किये रहते हैं। ऐसे लोग यह नहीं सोचते कि प्रश्न पृथ्वी और सूर्य अथवा जल और दूध का नहीं है प्रत्युत जीवन के विकास का है। और वह विकास तभी संभव है, जब जीव अपने अनुरूप वातावरण से सहज सम्बद्ध हो, अपनी स्थिति को जाने, समझे और तदनुसार आचरण करे। दायित्व और कर्तव्य का यही तकाजा है। अर्थात् मनुष्य का यही धर्म है। यह राह बहुत ही कष्टप्रद, कठोर और असीम है। लेकिन, यही वह राह है, जिससे होकर मनुष्य मात्र अपने को ही नहीं, अपनी तमाम स्थिति तथा वातावरण को ऐतिहासिक महत्ता प्रदान कर देता है। तभी व्यक्ति अमर हो उठता है, जातियाँ जीवित तथा जागृत हो जाती हैं, समाज श[illegible] तथा समृद्ध हो उठता है।

भाई मतिदास ऐसे ही महापुरुष थे, जिनके बलिदान की गाथा आज सैकड़ों वर्ष बाद भी हम सबको प्रेरणा प्रदान कर रही है। ऋग्वेद में मरणशील मनुष्य की अग्नि के महात्म्य का उल्लेख है। यह अग्नि ही अन्तश्चेतना है, मनुष्य का सूक्ष्म रूप है। स्थूल से परे इसी सूक्ष्म रूप की अभिव्यक्ति त्याग और बलिदान से माध्यम से होती है। मानव-जीवन के विकास की यह चरम परिणति इसी सूक्ष्म स्वरुप की अभिव्यक्ति में होती है। यही वह आग है, जो कभी मिटती नहीं, मरती नहीं, बल्कि सतत् प्रज्वलित रहती है। हां, इसे उद्भासित प्रकाशित करने के लिये जान की बाजी जरूर लगानी पड़ती है।

झेमल जिलान्तर्गत (पाकिस्तान) चकवल तहसील के करयाला गांव में अवतरित महापुरुष भाई मतिदास स्वाभिमान के धनी, पराक्रम के प्रतीक और स्वधर्म को धारण करने वाले सुदृढ़ चरित्र के व्यक्ति थे। स्वातंत्र्य उनका साध्य था और साहस तथा आत्मबल उनका सम्बल। आध्यात्मिक तथा धार्मिक सहिष्णुता के वे पृष्ठपोषक थे और चाहते थे कि प्राचीन भारतीय संस्कृति को फलने-फूलने का अवसर मिले।

उन दिनों भारत की सत्ता मुगल बादशाह औरंगजेब के हाथ में थी। औरंगजेब अपने पूर्ववर्ती सम्राट अकबर द्वारा बोये गये धार्मिक सहिष्णुता और सहअस्तित्व के बीज—बल्कि सुकुमार पौध—को जड़-मूल से उखाड़ फेंकने में लगा हुआ था। भला वह भाई मतिदास के प्रभाव को किस प्रकार बर्दाश्त कर सकता था। उसने पराक्रमी मतिदास को हुक्म दिया, "अपना धर्म छोड़कर इस्लाम धर्म कबूल करो और हमारे परिवार की

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

किसी शहज़ादी से विवाह करके शाही नौकरी का सुख भोगो, वर्ना तो तुम्हारे शरीर के दो टुकड़े क दिये जायेंगे।"

भाई मतिदास धर्म का मर्म पहचानते थे। लोभ और स्वार्थ उन्हें छू भी नहीं सका था। वे हंसते-हंस अपने शरीर के टुकड़े करवाने को तैयार हो गये।

दिल्ली के चांदनी चौक में, जहां आज फव्वारा है, भाई मतिदास को आरे से जीवित चीरा गया रक्त की धारा फूट पड़ी और वे मुस्कराते रहे, हंसते रहे। मुगल सेनापति सूबेदार अफजलखां आश्चर्य से मु बांये उस अलौकिक अपूर्व वीर का बलिदान देखता रहा और सुनता रहा उस स्थित-प्रज्ञ की निश्छ खिलखिलाहट-मधुर हास्य। कैसा दृश्य था। सिर पर आरा चल रहा था, रक्त-रंजित मुख से प्रभु की स्तु और चेहरे पर खेल रहा था मधुर हास्य गुंजित हो रही थी।

आइए। आज हम उस महान बलिदानी, अपूर्व योद्धा और धर्मनिष्ठ महापुरुष भाई मतिदास क श्रद्धांजलि अर्पित करें और उनसे प्रेरणा ग्रहण करें।

SALUTATION TO GREAT MARTYR

BHAI MATI DASS JI

CHAKWAL ZARI STORES

343, LAJPAT MARKET,

DELHI-6

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

शत शत प्रणाम !

जब वसन्त की बहार में लहरा कर फूल मुस्कराता है, उसकी सुगन्ध की लहरियां वायु के पंखों पर तैर कर चारों ओर फैल जाती हैं, और उसके रूप में रचयिता की असीम रंगावली निखर उठती है तो कोई बिरला ही होगा जिसका मन तरंगित न हो उठे। कवि की कल्पना जागती है, चित्रकार की कूंची थिरकती है और विचारक अनन्त की गहराइयों में डूब जाता है। भक्त अपनी मनोकामना की सिद्धि के लिए फूल को देवता के चरणों में चढ़ाता है, प्रेमी अपनी प्रेमिका को रिझाने के लिए उसके शलों में गूंथता है और अन्वेषक उसकी चीर फाड़ करके उसकी बनावट का रहस्य खोजने का यत्न करता है।

परन्तु फूल के आकर्षण का वास्तविक कारण कहां होता है ? कवि, चितेरा, प्रेमी, दार्शनिक किसी की भी दृष्टि उस बीज की ओर जाती है या नहीं जिसने अपने आपको पहले तो धूल में छिपाया फिर गला कर नष्ट कर दिया और इस प्रकार एक अंकुर को जन्म दिया। उसी की पल पल की तपस्या से जड़ों ने पानी व खाद्य प्राप्त किया। भूमि कितनी भी उर्वरा क्यों न हो, पानी कितना ही क्यों न दिया जाए और कैसी भी खाद क्यों न डालें, बीज के इस बलिदान के बिना पौधे का जन्म नहीं होता। रूप और सुगन्ध की प्राप्ति की शर्त है बलिदान की तैयारी। बलिदान भी अज्ञात, अनदेखा, अनसुना--जिसकी न किसी ने स्तुति गाई, न किसी ने जयघोष किया।

आज चान्दनी चौक में जहां फव्वारा खड़ा है ठीक वहां, लगभग तीन शताब्दियों पूर्व एक ऐसा ही बलिदान हुआ था। भारत की छाती पर सवार विदेशी सत्ता जब आग और रक्त के बल पर हमारे धर्म और हमारी आस्थाओं को निर्मूल करने में लगी हुई थी और राष्ट्र का क्षात्र धर्म मोहग्रस्त था या क्षुद्र सीमाओं में बंटकर आपस के झगड़ों में उलझा हुआ था, आततायियों के पाप कलश को भरते तथा देश को झकझोर कर जगाने के लिए बलिपथ पर आरोहण करने वालों में सर्वप्रथम थे भाई मतिदास। मुसलमानी शासन को जड़ से उखाड़ कर काबुल तक अपनी विजय वैजयन्ती को फहराने वाला सामर्थ्य रूपी पुष्प जिन बीजों के सर्वस्वार्पण से प्राण पाकर उठा था उनमें उस हुतात्मा का स्थान अनन्य है। इस प्रकार का रोमांचकारी बलिदान विश्व के इतिहास में ढूंढ़ने से भी नहीं मिलता। शहीद को अपनी शहादत का फल भले ही दिखाई न दे, इसमें सन्देह नहीं कि जो आरा भाई मतिदास के शीश पर चला था उसी ने अत्याचार के वृक्ष की जड़ को भी काट दिया था।

फव्वारे से निकलती हुई जल की धाराएं आज भी उस दिन की याद दिलाती हैं जब यहां जुल्म के आरे ने स्वाभिमान भरे रक्त की धाराएं बहाई थीं। हमारी स्वतन्त्रता, हमारा भावी गौरव और वैभव सब ऐसे बलिदानियों का वरदान है।

दिव्यात्मा भाई मतिदास को शत शत प्रणाम।

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

'बलि की प्रथा'

देश में बलि की प्रथा रहे ?
अंधकार मत छाने पाए,
रवि, शशि, तारक-दल छिप जायें,
तेल चुके, वाती जल जाये तो धन-धाम दहे !
देश में बलि की प्रथा रहे !

जो कलंक धुल सके न जल से,
आँसू से, श्रम-सीकर वल से,
उसे छुड़ाने को शहीद का अविरल रक्त बहे !
देश में बलि की प्रथा रहे !

उसे कहीं से खोला जाए,
यह इतिहास न कहने पाए,
शीश झुकाकर हमने जीवन में अन्याय सहे !
देश में बलि की प्रथा रहे !

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

BHAI MATI DAS

The Great Martyr

Born three centuries ago in a Mohyal Brahman (Chhibbar) family of Karyala, Tehsil Chakwal, District Jhelum (now in Pakistan), Bhai Mati Das set-up an example of service and sacrifice which is a perennial source of inspiration to his countrymen especially today when the country is threatened by its escheuing neighbours.

The family traces its lineage from Raja Gautam of Tharak Chak who died fighting the Moslem invaders. His son, who was then only twelve, led an unsettled life till he became a disciple of Guru Nanak Dev and came to be known as Baba Paraga. He took up arms against Moslems on the call of Guru Har Gobind, against Painda Khan, Subedar of Lahore, and showed such chivalry and valour that the tables were turned on the Moslems. Baba Paraga too, however, got fatally wounded in the battle. After him, his son Durga Das, was appointed Dewan of Guru Har Gobind, an office he continued to hold upto the time of Guru Har Rai.

When Guru Tegh Bahadur succeeded to the Sikh Gadi, he sent a call to Bhai Lakhiya, a son of Durga Das to come and take over as his Dewan. The call of death was, unfortunately, quicker in reaching him. Mati Das, his nephew, therefore presented himself before His Holiness in his stead and was duly appointed Dewan.

At that time Aurangzeb was occupying the throne of Delhi. A religious fanatic, forcible conversion of non-Moslems to his faith was a mania with him. Hindus had lost all religious freedom and were subjected to all sorts of tortures. He was given to understand that if Guru Tegh Bahadur, the ninth Guru could be made to embrace Islam all his followers would do the same. Guru Tegh Bahadur resisted these overtures. Bhai Mati Das was with Guru Tegh Bahadur when they were arrested near Agra and produced in the Mughal Court at Delhi. Bhai Mati Das was asked to embrace Islam. Temptations like marriage in Royal Family, Imperial service and wealth were offered to him. Bhai Mati Das, however, remained true to his faith and spurned all such allurements with such contempt that Aurangzeb, in a fit of anger, ordered his commander, Subedar Alaf Khan, to saw Bhai Mati Das into two.

The execution took place in Chandni Chowk where a fountain plays these days. As Bhaiji's face was drenched with his own blood he is reported to have laughed, The Moslem commander was aghast and asked for the reason. Bhaiji replied, "If I had denounced my religion I would have invited infamy. I have stood fast to my religion on account of devotion to God. Therefore, being successful, I am going to God literally with a red face. That is the reason for my laughter."

It is stated in "Suraj Prakash", that when the executors started sawing him Bhaiji started the prayer "Sukh Mani" and the voice continued coming from the two parts of his body till the prayer came to end.

Persons who die on the gallows or are shot in the chest, get instantaneous and therefore easy deliverance. Bhai Mati Das suffered a slow and tortuous death. He was the first martyr and the horrifying manner in which he was killed have made his sacrifice singular and perhaps unsurpassed.

Bhaiji was an embodiment of the spirit of steadfastness to faith and country in the face of untold tortures and tyranny. It is difficult to find another such example in history of Mankind.

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

AIMS_& OBJECTS OF THE BHAI MATI DASS SMARAK SAMITI

* To work for and promote the ideology for which Bhai Mati Das in particular and India's other national heroes in general, lived and laid down their lives.
* Towards that end, to commemorate Bhaiji's martyrdom by holding meetings, conferences and by arranging other functions.
* To initiate and encourage research on the lives and mission of the nation's heroes.
* To take all steps to collect, analyse, evaluate and publish the results of such studies.
* To promote a feeling of kinship and sccial cohesion among all those who derive inspiration from or and claim to be the descendents and followers of Bhai Mati Das.
* To encourage the propagation of the teachings of the country's great masters and in general to work for a cultural revitalization of India by all suitable means including grant of scholarships and award of prizes.
* To take all steps calculated to further the achievement of the above objects.

BHAI MATI DASS SMARAK SAMITI (Regd.), NEW DELHI

Office-bearers

President
Dr. Paras Ram Chhibbar

Vice-Presidents
Bakshi Vishwa Nath Chhibbar   Bakshi Dhan Raj Chhibbar

Secretary
Dr. Roshan Lal Chhibbar

Treasurer
Mehta Multani Ram

Auditor
Mehta P. C. Datta

Memorial Hall and Utsav Committee

Shri Raghunath Singh, M.P., *President*
Bakshi A. S. Chhibbar, *Secretary*
Raizada M. C. Bali, *Secretary* (*PR*)

Patrons

Sh. D. K. Bhai
Ch. Suraj Narain Datta
Sh. Digvijay Narain Singh, M.P.
Sh. Parkash Vir Shastri
Dr. G. L. Datta
Sh. N. N. Mohan (Dyer Meakin Breweries)
Sh. M. P. Sinha, Minister of I. & P., Govt. of Bihar
Sh. Ram Dhari Singh "Dinkar"
Sh. Shyama Nand Mishra

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

BHAI MATI DASS CELEBRATION

HELD ON 7-2-65

IN THE GANDHI GROUND, DELHI

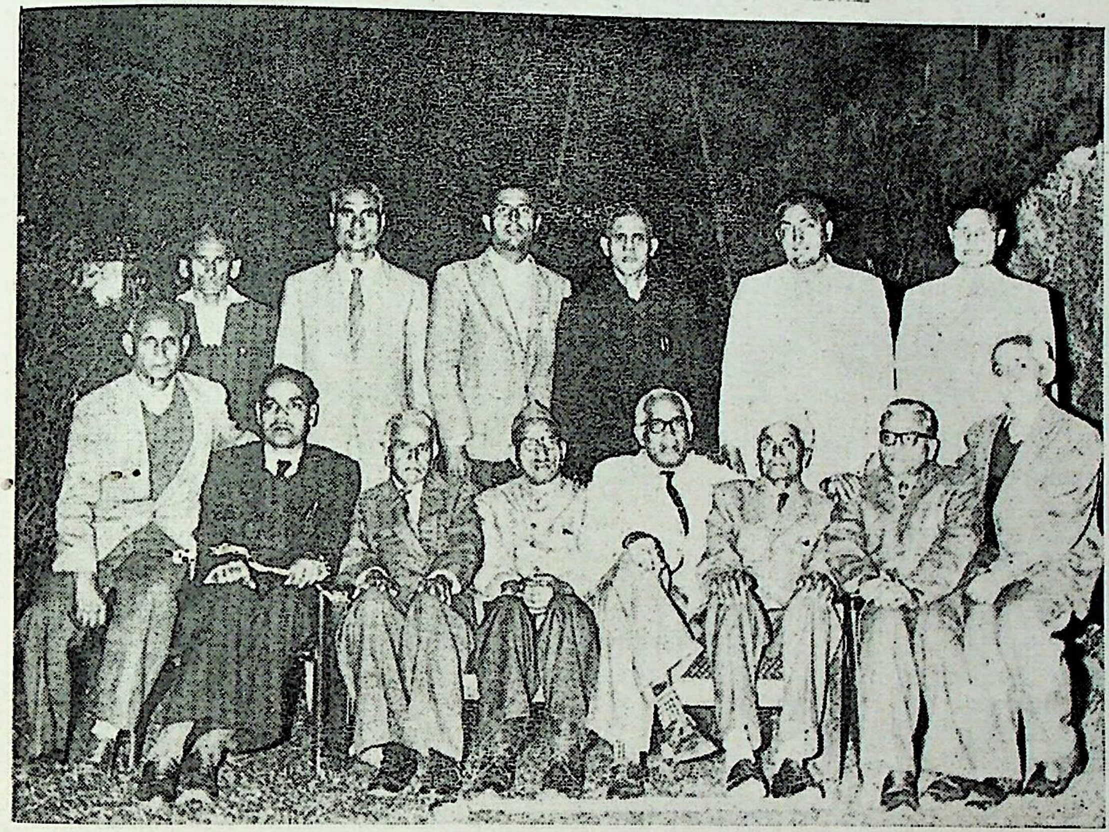

Sitting from Left to Right : Mehta Multani Ram Dutta (Cashier), Chaudri Surya Narain Dutta (Patron), Dewan Salig Ram Dutt, Shri D. K. Bhai (Patron), Dr. P. R. Chhibbar (President), Mehta P. C. Dutta, Bk. A. S. Chhibbar (President P. C.), Dr. R. L. Chhibbar (Secretary).

Standing from Left to Right : R. Pran Nath Vaid, Bk. Dhan Raj Chhibbar (Vice-President), Dr. R. L. Dutta, Mehta Agya Ram Vaid, Raizada M. C. Bali (Secretary), Mehta Vijay Kumar Dutta.

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

PROCEEDINGS

BHAI MATI DASS DAY CELEBRATIONS—1965

Bhai Mati Dass Day was celeberated on Sunday, February 7, 1965 at Gandhi Grounds, Delhi.

2. The celeberations started with Katha Bhai Mati Dass. Kirtan was performed by Bhai Sahib Bhai Surjan Singhji.

3. Shri B.S. Murthy, Dy. Minister, Ministry of Community Development & Cooperation inaugurated the Celeberations. Shri Murthy said that the Message and the ideal of Bhai Mati Dass should be spread through out the nook and corner of the country. Celeberations of days of Martyrs like Bhai Mati Dass kindle our path for the achievements of the prosperity and homogeneity in the country. He further said that particularly at this stage when the country is passing through conflicts, this is the high time that teachings of heroes like Bhai Mati Dass should be emulated. His life sketch should be taught to the teenaged, youths and old who are following all varities of faiths and religions. Bhai Mati Dass Day should be celeberated not only in Delhi but through out the country. His message should be spread more particularly in the South and the West where he is not so well-known. Sardar H.M. Singh of M/s H.M. Singh Radios, Rajinder Nagar, presided over the function. His speech was very impressive and eloquent.

4. Bhai Mati Dass is a Doyen of early Martyrs of our beloved country. Born three centuries ago in Chhibbar Mohyal Brahmin family of Karyala, Tehsil Chakwal, Jhelum (now in Pakistan) and the family traces its lineage to Raja Gautam of Tharak Chak who died fighting the early foreign invaders. Bhai Mati Dass was with Guru Teg Bahadur when they were arested at Agra and offered the routine choice between conversion of faith or death. He was hacked to death by the slow process of sawing alive. He had set up an example of service and sacrifice which served as an ideal to his countrymen. Bhai Balmukand and Bhai Parmanand also belonged to the same family. Bhai Balmukand was sentenced to death in the famous Lord Hardinge Bomb Case and Bhai Parmanand was first sentenced to death and later on this was converted to transpostation for life. The community has also the fortune of having such illustrious sons like Pt. Chandhu Ram, Bhoj Dutt, Arya Musafir Lekh Raj and Swami Satyanand Saraswati. (in Bihar).

5. The Fountain where he was sawn to death was very profusedly decorated and wreaths and flowers were placed by high and low. It would be appropriate to make a special mention of the fact that this ceremony was led by Most Rev. Sh. D.K. Bhaiji and Ch. Surya Narain Dutt and the President and Members of the Managing Committee of the Samiti and other Hindu & Sikh leading personalities.

6. In the afternoon the pandal was full to the capacity and speeches were delivered by Dr. Mahabir, Jethedar Sardar Santokh Singh, Prof. Jaswant Singh Sethi, Captain Bhai, Dr. Paras Ram Chhibbar. The Resolution, regarding the following were unanimously passed:

(1) The Fountain Chowk should be named Bhai Mati Dass Chowk.

(2) A statue of Bhai Mati Dass be installed at the appropriate place.

(3) A Memorial Hall should be constructed at a central place in Delhi. The Hall should have a Library, Small Dispensary and a Hostel for visitors.

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

It was pledged that the Samiti should do its best to achieve both the objectives laid down in these resolutions and also other aims and objectives of the Samiti.

7. Messages received for the occasion from Shri G.L. Nanda, Home Minister, Sardar Hukam Singh, Speaker, Lok Sabha, Shri Morarji Desai, Shri Asoka Mehta, Shri Atul Behari Bajpai, Shri Parkashvir Shastri, Shri Raghunath Singh, Sardar Kapur Singh, Sardar Teja Singh (Rtd. Chief Justice), Shrimati Tarkeshwari Sinha and many other prominent public men were read out.

8. A copy of the Souvenir issued on the occasion was also released to the Press and the public.

9. In the evening Sangeet & Kavi Darbar was held. Shri J. J. Chopra of M/s J.J.C. Engineering Corporation presided over the function and the proceedings were conducted by Shri Barkat, the Punjabi Poet Laurate. Famous Panjabi and Hindi poets participated. Among them special mention may be made of Barkat, Isher Singh Bhaiaji, Parkash Shimalvi, Kasad, Azad, Saqi, Jugnu, Narver, etc. etc

The Samiti extend its grateful thanks to all for their unstinted help, cooperation and assistance.

10. To recapitulate the programme for the whole day included the following:

Path and Kirtan, Discourses, Resolutions and Speeches, Laying of flowers & wreaths on the Fountain.

Kavi & Sangeet Darbar.

11. It may not be out of place to mention that this year's function was most successful and unique.

Gram : 'STOKHOLDER' Phone : 261452

Contact :

THE DELHI REGD. STOCK HOLDERS (IRON & STEEL) ASSOCIATION LTD.

Hauz Qazi, DELHI-6

Government Controlled Stockists

IRON & STEEL

CONTROLLED CATEGORIES from ready stock & incoming stocks of imported or indigenous, galvanised, plain & corrugated sheets, black sheets and plates

FREE SALE CATEGORIES : Rounds, Squares, Flats, Angles, Channels, Tees, Rails, Joists, Pig Iron & Wires etc. etc.

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

BHAI MATI DASS DAY CELEBRATIONS—1965

Bhai Mati Dass Day was celeberated on Sunday, February 7, 1965 at Gandhi Grounds, Delhi.

2. The celeberations started with Katha Bhai Mati Dass. Kirtan was performed by Bhai Sahib Bhai Surjan Singhji.

3. Shri B.S. Murthy, Dy. Minister, Ministry of Community Development & Cooperation inaugurated the Celeberations. Shri Murthy said that the Message and the ideal of Bhai Mati Dass should be spread through out the nook and corner of the country. Celeberations of days of Martyrs like Bhai Mati Dass kindle our path for the achievements of the prosperity and homogeneity in the country. He further said that particularly at this stage when the country is passing through conflicts, this is the high time that teachings of heroes like Bhai Mati Dass should be emulated. His life sketch should be taught to the teenaged, youths and old who are following all varities of faiths and religions. Bhai Mati Dass Day should be celeberated not only in Delhi but through out the country. His message should be spread more particularly in the South and the West where he is not so well-known. Sardar H.M. Singh of M/s H.M. Singh Radios, Rajinder Nagar, presided over the function. His speech was very impressive and eloquent.

4. Bhai Mati Dass is a Doyen of early Martyrs of our beloved country. Born three centuries ago in Chhibbar Mohyal Brahmin family of Karyala, Tehsil Chakwal, Jhelum (now in Pakistan) and the family traces its lineage to Raja Gautam of Tharak Chak who died fighting the early foreign invaders. Bhai Mati Dass was with Guru Teg Bahadur when they were arested at Agra and offered the routine choice between conversion of faith or death. He was hacked to death by the slow process of sawing alive. He had set up an example of service and sacrifice which served as an ideal to his countrymen. Bhai Balmukand and Bhai Parmanand also belonged to the same family. Bhai Balmukand was sentenced to death in the famous Lord Hardinge Bomb Case and Bhai Parmanand was first sentenced to death and later on this was converted to transpostation for life. The community has also the fortune of having such illustrious sons like Pt. Chandhu Ram, Bhoj Dutt, Arya Musafir Lekh Raj and Swami Satyanand Saraswati. (in Bihar).

5. The Fountain where he was sawn to death was very profusedly decorated and wreaths and flowers were placed by high and low. It would be appropriate to make a special mention of the fact that this ceremony was led by Most Rev. Sh. D.K. Bhaiji and Ch. Surya Narain Dutt and the President and Members of the Managing Committee of the Samiti and other Hindu & Sikh leading personalities.

6. In the afternoon the pandal was full to the capacity and speeches were delivered by Dr. Mahabir, Jethedar Sardar Santokh Singh, Prof. Jaswant Singh Sethi, Captain Bhai, Dr. Paras Ram Chhibbar. The Resolution, regarding the following were unanimously passed:

(1) The Fountain Chowk should be named Bhai Mati Dass Chowk.

(2) A statue of Bhai Mati Dass be installed at the appropriate place.

(3) A Memorial Hall should be constructed at a central place in Delhi. The Hall should have a Library, Small Dispensary and a Hostel for visitors.

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

It was pledged that the Samiti should do its best to achieve both the objectives laid down in these resolutions and also other aims and objectives of the Samiti.

7. Messages received for the occasion from Shri G.L. Nanda, Home Minister, Sardar Hukam Singh, Speaker, Lok Sabha, Shri Morarji Desai, Shri Asoka Mehta, Shri Atul Behari Bajpai, Shri Parkashvir Shastri, Shri Raghunath Singh, Sardar Kapur Singh, Sardar Teja Singh (Rtd. Chief Justice), Shrimati Tarkeshwari Sinha and many other prominent public men were read out.

8. A copy of the Souvenir issued on the occasion was also released to the Press and the public.

9. In the evening Sangeet & Kavi Darbar was held. Shri J. J. Chopra of M/s J.J.C. Engineering Corporation presided over the function and the proceedings were conducted by Shri Barkat, the Punjabi Poet Laurate. Famous Panjabi and Hindi poets participated. Among them special mention may be made of Barkat, Isher Singh Bhaiaji, Parkash Shimalvi, Kasad, Azad, Saqi, Jugnu, Narver, etc. etc

The Samiti extend its grateful thanks to all for their unstinted help, cooperation and assistance.

10. To recapitulate the programme for the whole day included the following:

Path and Kirtan, Discourses, Resolutions and Speeches, Laying of flowers & wreaths on the Fountain.

Kavi & Sangeet Darbar.

11. It may not be out of place to mention that this year's function was most successful and unique.

Gram : 'STOKHOLDER' Phone : 261452

Contact :

THE DELHI REGD. STOCK HOLDERS (IRON & STEEL) ASSOCIATION LTD.

Hauz Qazi, DELHI-6

Government Controlled Stockists

IRON & STEEL

CONTROLLED CATEGORIES from ready stock & incoming stocks of imported or indigenous, galvanised, plain & corrugated sheets, black sheets and plates

FREE SALE CATEGORIES : Rounds, Squares, Flats, Angles, Channels, Tees, Rails, Joists, Pig Iron & Wires etc. etc.

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

वोर-परम्परा को निभाने वाले

हुतात्मा मतिदास और उन जैसे दूसरे महापुरुषों के उदाहरण जाति के युवकों को देश प्रेम और धर्म भक्ति के पथ पर चलने की प्रेरणा देते हैं। भाई वाल मुकन्द जी उसी वंश के रत्न थे जिन्हें लार्ड हार्डिंग वम केस में फांसी मिली। उनके वाद, भाई परमानन्द जी भी जो फांसी के तख्ते के करीव पहुंचकर आजन्म कारावास के लिए काला पानी भेजे गए और लौटने के वाद जिनका सारा जीवन तप, त्याग और देशभक्ति की एक ज्वलन्त कहानी रहा, उसी परम्परा की एक उज्ज्वल कड़ी थे। विदेशी सत्ता के विरुद्ध क्रांन्तिकारियों द्वारा किए गए सशस्त्र संघर्ष के इतिहास में चौधरी रामभजदत्त जी का नाम भी भुलाया नहीं जा सकता। इसी लड़ी में स्वामी सहजानन्द सरस्वती को कौन नहीं जानता ?

पाकिस्तान के साथ हुए हाल के सैनिक संघर्ष में भारतमाता के अनेक सपूतों ने उसी वीर परम्परा को निभाया है। अपने साहस-शौर्य से उन्होंने शत्रु के दांत खट्टे किए और देश का मस्तक ऊंचा किया। स्वभावतः देश ने उन्हें सम्मानित किया है। भाई मतिदास जी के वलिदान दिवस पर उनके इन वंशजों के प्रति हम नतमस्तक हैं।

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

संगठन के देवता

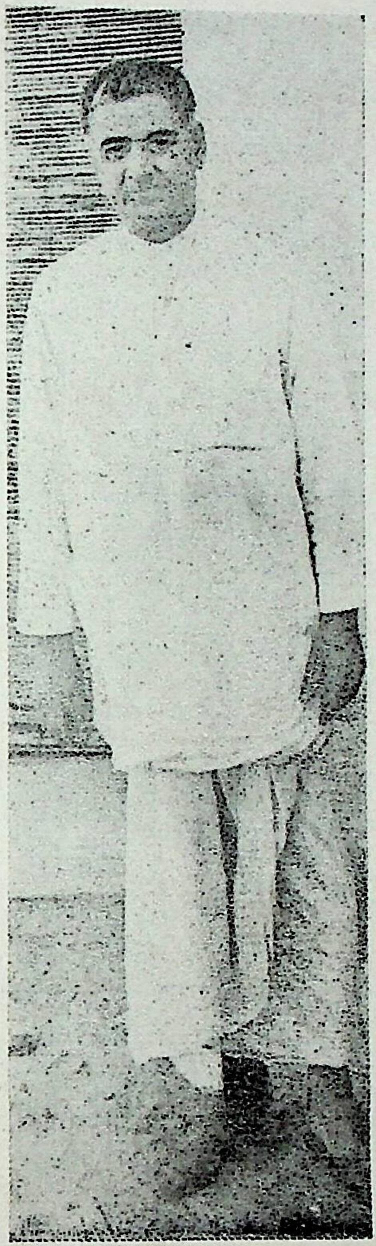

देवतास्वरूप भाई परमानन्द जी

त्रेतायां मन्त्र शक्तिश्च
ज्ञान शक्तिः कृत युगे ।
द्वापरे युध्दशक्तिशच
संकशक्ति कलो युगे ॥

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

कैप्टेन रमेशचन्द्र बख्शी (आई० सी० १२८३१), छठी बटेलियन, आठवीं गोरखा राइफल्स वीरचक्र (मरणोपरान्त)

(पुरस्कार के लागू होने के तिथि
६ सितम्बर, १९६५)

६ सितम्बर, १९६५ को गोरखा रेजिमेंट के कैप्टन रमेशचन्द्र बख्शी को आदेश मिला कि वे पाकिस्तान के लाहौर क्षेत्र में सीमा पर एक शत्रु की चौकी पर सुबह चार बजे अधिकार करें। उन्होंने सुबह ३ बजकर ५५ मिनट पर चुपके-चुपके शत्रु पर भयंकर हमला बोल दिया। शत्रु सावधान थे। घमासान लड़ाई हुई परन्तु अन्त में शत्रु को परास्त कर चौकी अपने कब्जे में कर ली गई। इस लड़ाई में कैप्टेन बख्शी ने अपनी कम्पनी का नेतृत्व करते हुए अपने जीवन की बलि दे दी। और इस प्रकार भारतीय सेना की उच्चतम परम्परा में अदम्य उत्साह, दृढ़ता और साहस का परिचय दिया।

सेकेण्ड ले० भूपेन्द्र कुमार वैद्य (ई० सी० ५५४२८), आर्टिलरी रेजिमेंट, वीरचक्र
(पुरस्कार के लागू होने की तिथि ८ सितम्बर, १९६५)

८ सितम्बर, १९६५ को सेकेंड ले० भूपेन्द्र कुमार वैद्य स्यालकोट क्षेत्र में अपनी रेजिमेंट के साथ निगरानी चौकी अधिकारी की ड्यूटी दे रहे थे। निगरानी चौकी के टैंक रेजिमैंट के अन्य अंगों के साथ आगे बढ़ रहे थे और उसी समय टैंकों के साथ टैंकों की भयंकर लड़ाई छिड़ गई। सेकेंड ले० के टैंक पर सीधा वार हुआ और उसके परिणामस्वरूप वे घायल हो गए और उनका तकनीकी सहायक मारा गया। इस पर भी सेकेंड ले० वैद्य तब तक बराबर अपनी आर्टिलरी को मदद देते रहे जब तक उनके टैंक पर दुबारा हमले से संचार-व्यवस्था भंग न हो गई। अपने घाव की परवाह न करते हुए वे अपना टैंक छोड़ कर लगभग ३०० गज तक जमीन पर रेंगते हुए पास के एक दूसरे टैंक पर चढ़ गए और फिर जवानों को साथ लेकर उन्होंने हमला बोल दिया। इस प्रकार भारतीय सेना की उच्चतम परम्परा और आदर्श के अनुरूप सेकेंड ले० वैद्य ने उत्साह और कर्त्तव्यनिष्ठा का सुन्दर परिचय दिया।

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

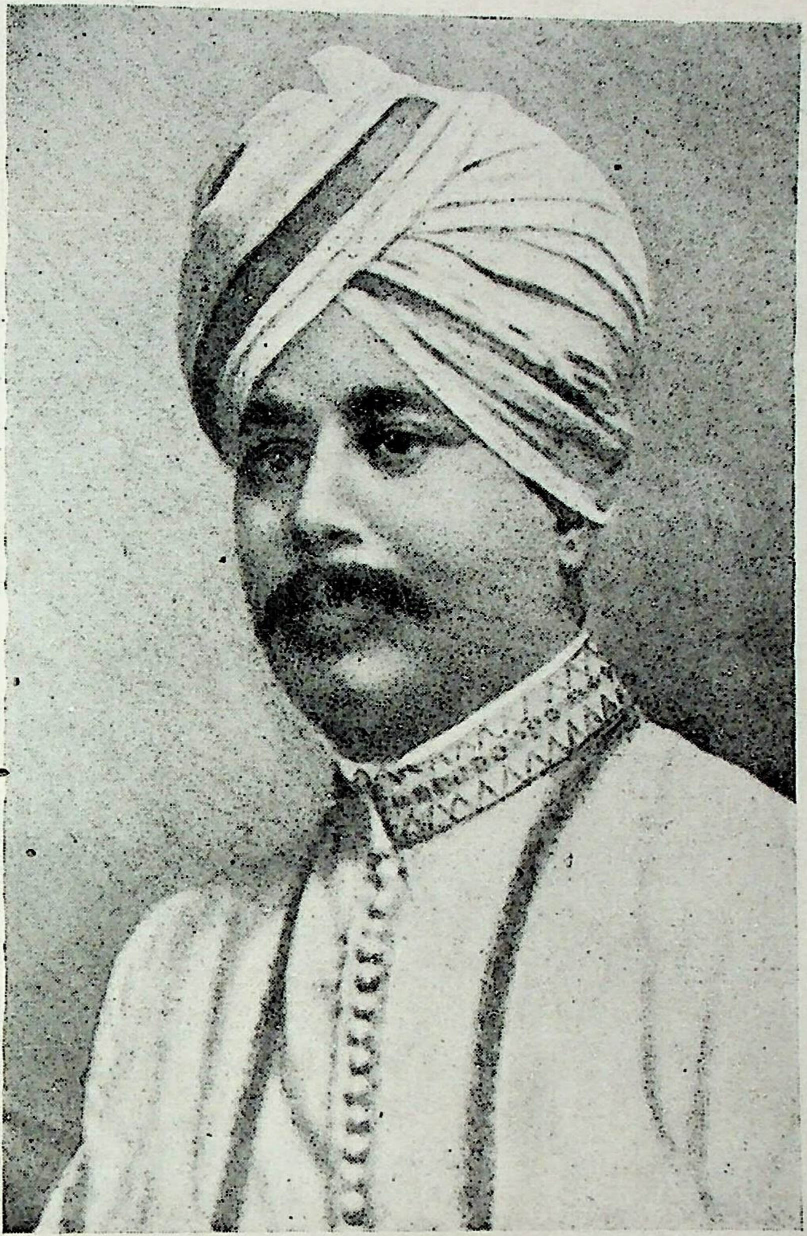

जन्म २६ फरवरी १८६६, मृत्यु ६ अगस्त १६२४

कदि नहीं हारना भावें साडि जान जावे ॥

बिजली ते अग कोलों पानी तूफान कोलों
नेहरी भूचाल कोलों कदी नहीं हारना ॥

तोप तलवार कोलों गोलियाँदि मार कोलों
खण्डे दि धार कोलों कदि नहीं हारना ॥

कुड़की निलामी कोलों सख्त कलामी कोलों
फांसी कालेपानी कोलों कदि नहीं हारना ॥

पंडित रामभजदत्त चौधरी

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

ब्रिगेडियर जोरावर चन्द बख्शी (आई० सी० १५१०), वी० सी०, महावीर चक्र

(पुरस्कार लागू होने की तिथि ५ अगस्त, १९६५)

ब्रिगेडियर जोरावर चन्द बख्शी उड़ी-पुंछ क्षेत्र में ५ अगस्त १९६५ से २३ सितम्बर, १९६५ तक सैनिक कार्रवाई कर रही ब्रिगेड के कमांडर थे।

बसाली, हाजीपीर दर्रा और काहुता को अधिकार में लेने का कठिन कार्य उन्हें सौंपा गया था। हाजीपीर लगभग ९००० फुट ऊंचाई पर है और उड़ी-पुंछ को जोड़ने के लिए बड़ा महत्वपूर्ण स्थान है। हाजीपीर होते हुए उड़ी और पुंछ को जोड़ने के लिए जो सड़क थी वह खराब हालत में थी और कुछ स्थानों पर टूट गयी थी। हाजीपीर पर पहुंचने के लिए कोई सीधा रास्ता नहीं था। ब्रिगेडियर बख्शी का हैडक्वार्टर स्यालकोट में स्थित था जहां से हाजीपीर केवल १४ मील की दूरी पर था। वे आगे बढ़े और ज्योंही एक लक्ष्य पर कब्जा हुआ वे स्वयं सैन्य पुनर्गठन की देख रेख और मदद करने लगे। कई बार शत्रु की भयंकर गोलाबारी लगातार होती रही फिर भी वे अपनी व्यक्तिगत सुविधा और सुरक्षा की परवाह किए बगैर आगे डटे रहे। हाजीपीर को अपने अधिकार में लेने के बाद अपने हैडक्वार्टर को वे आगे ले गए जब कि वे जानते थे कि शत्रु निश्चित रूप से उनके ऊपर जोरदार हमला करेगा।

इस सैन्य संचालन में ब्रिगेडियर जोरावर चन्द बख्शी ने योजना और कुशलता का बहुत ही ऊंचा आदर्श प्रस्तुत किया। भारतीय सेना की उच्चतम परम्परा में उनका असाधारण नेतृत्व, दृढ़ता और अपने जवानों के साथ कठिनाई झेलने की भावना एक शानदार मिसाल बन कर रह गई।

स्क्वैड्रन लीडर सत्येन्द्रपाल त्यागी (४७५७), जनरल ड्यूटी (पायलट), विशिष्ट वायुसेना मैडल, क्लास ३

पाकिस्तान के विरुद्ध सैन्य कार्रवाई के दौरान स्क्वै० लीडर सत्येन्द्रपाल त्यागी एक आपरेशनल स्क्वैड्रन के फ़्लाइट कमान्डर थे। उन्होंने राजस्थान-सिंध क्षेत्र में ११ बार आक्रामक उड़ानें लीं जिस में से छः उड़ानें शत्रु के जमाव के ऊपर काफी नीची सतह पर की गईं। इस कार्रवाई में उन्होंने पूरी क्षमता के साथ हवाई जहाज का संचालन किया। इस कार्रवाही में प्रायः उन्हें शत्रु के विमान-भेदी तोपों और हल्की मशीनगन की गोलाबारी का सामना करना पड़ा। एक बार उनका हवाई जहाज एन्टी एयर क्राफ्ट की गोली का शिकार हुआ लेकिन उन्होंने अपने लक्ष्य की सफलतापूर्वक प्राप्ति की। स्क्वै० लीडर सत्येन्द्रपाल त्यागी ने अपनी साहसिक उड़ानों से अद्भुत पराक्रम, कार्यनिष्ठा और कुशलता का परिचय देकर वायुसेना की गौरवमय मर्यादाओं का पालन किया।

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

अमर शहीद धर्मवीर

पं० लेखराम
आर्य पथिक

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

फ्लाइट ले० ललित कुमार दत्त (६५०६), जनरल ड्यूटी (पायलट)

पाकिस्तान के विरुद्ध सैन्य संचालन के दौरान फ्लाइट ले० ललितकुमार दत्त एक हैलिकौप्टर यूनिट के एक वरिष्ठ पायलट थे। उन्होंने ८१ उड़ानें भरीं और कठिन परिस्थितियों में खराब हुए हैलीकौप्टर से ५७ घन्टे उड़ते रहे। उन्होंने हमारी बढ़ती हुई सेना के बिल्कुल पीछे तथा शत्रु की गोलाबारी के भीतर उड़ानें भरीं।

अपने आप को खतरे में डालते हुए फ्लाइट ले० दत्त ने प्रभावपूर्ण ढंग से हमलावरों के अड्डों पर बमबारी की और हवाई गोलाबारी के सम्बन्ध में १८ हमलावर उड़ानें कीं। घायल तथा बीमार जवानों को हटाने के लिए २५ उड़ानें भरीं। इस प्रकार उन्होंने कई मूल्यवान जानें बचाईं। आवश्यक सप्लाई और गोलाबारूद आदि पहुंचाने के लिए उन्होंने ३० उड़ानें कीं। वे उस हवाई अड्डे से उड़ानें ले रहे थे जो बिना चेतावनी दिए शत्रु के हवाई हमले की सीमा के अन्दर था।

फ्लाइट ले० ललितकुमार दत्त ने जिस उत्तरदायित्व, उत्साह और कार्यनिष्ठा का परिचय दिया है वह भारतीय वायुसेना की उच्चतम परम्पराओं में से है।

स्क्वैड्रन लीडर भगत सिंह बख्शी (४५९७०), जनरल ड्यूटी (पायलट)

स्क्वै० लीडर भगत सिह बख्शी ने ३ यूनिटों से मिलाकर बनाई गई एक हैलीकौप्टर यूनिट के प्रभारी अधिकारी का कार्यभार संभाला। इस यूनिट ने ५६७ उड़ानें भरीं और १८ अगस्त से लेकर २२ सितम्बर १९६५ तक ३६ दिनों की अवधि में ४७३ घंटे की उड़ाने कीं।

सामान गिरानें, बम डालने और हवाई गोलाबारी करने की लाइन के पीछे यह हैलीकौप्टर कार्य कर रहे थे। उन्होंने ८३२ घायल जवानों को हटाया, बड़ी संख्या में बम गिराये और बहुत बार गोलाबारी की। गोलाबारूद तथा सामान की काफी मात्रा पहुंचायी। इन जहाजों ने जम्मू और कश्मीर में अधिकार में लिए गए नए स्थानों को सुरक्षित रखने में हमारी बढ़ती हुई फौजों की काफी मदद की।

स्क्वै० लीडर भगतसिंह बख्शी ने हमलावरों के खिलाफ ३ आक्रामक उड़ानें भरीं और लक्ष्य पर हमला करते हुए नीचे की सतह पर उड़ते रहे। उन्होंने तीस लाजिस्टिक उड़ानें भरीं। जल्दी से बनाए गए उन हैलीपेड्स से उड़ानें लेकर घायल जवानों को निकाला जो शत्रु की गोलाबारी की मार के अन्दर थे। जिस हवाई अड्डे से ये उड़ानें ली गईं उस पर शत्रु का हवाई हमला हो सकता था। हिम्मत के साथ गम्भीर खतरे का मुकाबला करते हुए इस अफसर ने अपने कठिन कार्य को पूरा किया और इस कार्य में उसने जो दृढ़ता और उत्साह का परिचय दिया वह वायुसेना की उच्चतम परम्पराओं में से है।

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

एयर मार्शल अर्जुनसिंह

एयर मार्शल अर्जुनसिंह, डिस्टिंग्विश फ्लाइंग क्रास नें १ अगस्त, १९६४ को वायुसेनाध्यक्ष का पद सम्भाला। वे एक बहुत ही कुशल हवाबाज, कमाण्डर और प्रशासक हैं। एयर मार्शल अर्जुनसिंह १९३९ में वायुसेना में भरती हुए। अब तक वह ६० विभिन्न प्रकार के विमानों को उड़ा चुके हैं। पुराने किस्म के हार्ट विमानों से लेकर आधुनिक जेट विमानों तक वह सभी प्रकार के विमान बड़ी कुशलता से उड़ा लेते हैं।

एयर मार्शल अर्जुनसिंह का जन्म १५ अप्रैल, १९१९ को लायलपुर में हुआ था। उनकी शिक्षा मिण्टगुमरी और लाहौर में हुई। १९३८ में इंगलैंड के क्रानवैल पायलट ट्रेनिंग कालेज में वह चुने गए। दिसम्बर १९३९ में उन्हें भारतीय वायुसेना में कमीशन दिया गया।

एयर मार्शल अर्जुनसिंह एक अच्छे खिलाड़ी भी हैं। अपने कालेज के दिनों में वह तैराकी टीम के कप्तान थे। तैराकी में उन्होंने चार नए रिकार्ड कायम किए थे।

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

राष्ट्र जागरण के मन्त्रदाता

स्वतन्त्र वीर सावरकर

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

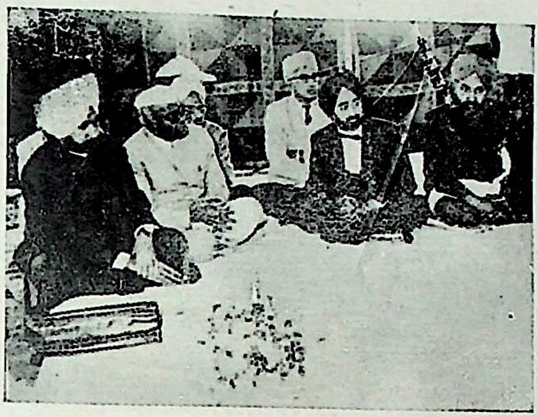

Session 1965

LET US ALL SALUTE TO OUR
GREAT MARTYRS

TOURIST HOTEL & RESTAURANT
G. T. ROAD, BADARPUR
DELHI.

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

GOLDEN OPPORTUNITY FOR STEEL MERCHANTS & CONSUMERS

FREE SALE

BLACK SHEET, B/SHEET CUTTINGS, & COILS 10/20G
ROUNDS, FLATS, LIGHT & HY STENCILS ETC.
AT CONCESSIONAL RATES

DELHI IRON & STEEL STOCKISTS (CS) ASSOCIATION
PRIVATE LIMITED
4634, Inside Ajmeri Gate
DELHI

Phone : 262398
Grams : HARDSTEEL

CALCUTTA OFFICE
77/1, Mahatma Gandhi Road
CALCUTTA

Phone : 343077
Grams : VIDYA

Salutations to Our Great Martyrs

FOR BEST AND CHOICEST
QUALITY TIMBER

MOHYAL TIMBER STORE
1/6, INDUSTRIAL AREA, NAJAFGARH ROAD,
NEW DELHI-15
Phone : 566886

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

With Compliments

from

MOHYAL DWAKHANA

Dr. AGYA RAM VAID

MAIN BAZAR, SHADIPUR, PATEL NAGAR

NEW DELHI

With Compliments

from

DATTA CLINIC

Dr. ROSHAN LAL DATTA

INDRPURI, NEW DELHI-12.

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

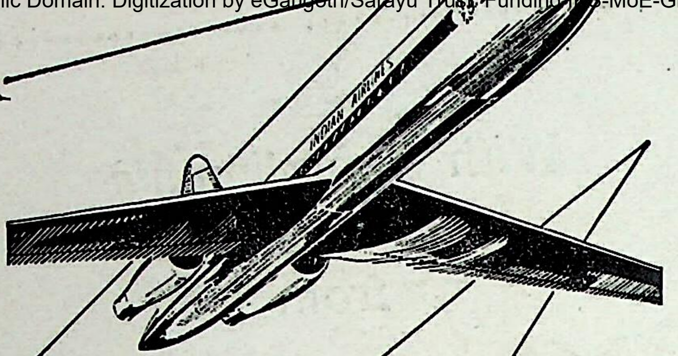

THE IAC CARAVELLE

Swift, sleek and chic,
lovely to look at,
delightful to fly in
at over 500 m.p.h.!

INDIAN AIRLINES

IAC-201A

FOR EFFICIENCY AND QUALITY IN PRINTING
THE LEADING INSTITUTION IN DELHI AND
BLOCK MAKERS OF DISTINCTION

CP
CAXTON PRESS
PRIVATE LTD.
NEW DELHI

CAXTON PRESS PRIVATE LIMITED

RANI JHANSI ROAD, NEW DELHI. Ph. : 55704

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

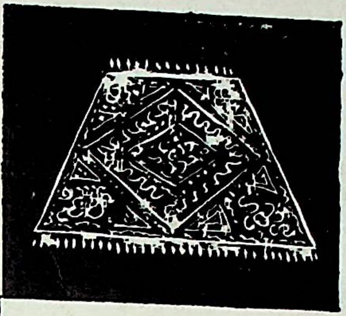

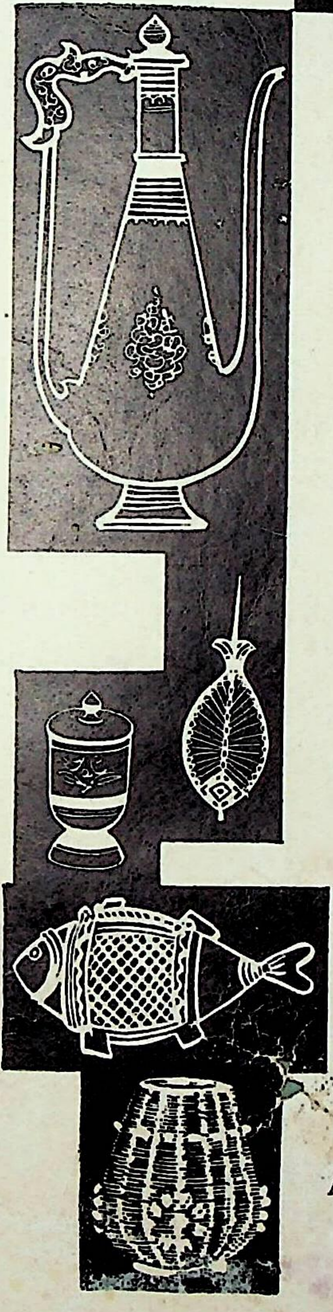

Indian handicrafts

...exquisite carpets...elegant costume jewellery...dainty silver filigree... intricately carved ivory pieces...art metalware in brass, copper, silver... artistically designed wood and horn articles...pottery in endless designs and shapes...immense variety of colourful printed textiles and breath-taking brocades...and many many others.

A proud heritage, constantly enriched by every generation of craftsmen...a work of art and tradition...

Every piece a masterpiece

ALL INDIA HANDICRAFTS BOARD
NEW DELHI

DA 63/127

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

The Caxton Press Private Limited, New Delhi.

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

महान शहीद

شہید

माई मतिदास स्मारक समि
नई दिल्ली
का सचित्रमासिक

जनवरी—1970

नव वर्ष व गंतंत्र विषोंक

नव वर्ष 1970

व

26 जनवरी

गंतंत्र दिवस

के लिए

शुभ कामनांए

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

महान शहीद

भाई मतिदास स्मारक समिति नई दिल्ली की ओर से प्रकाशित सचित्र मासिक ।

वर्ष-6 जनवरी 1970 अंक-1

सम्पादक

डा० आर० एल० छिब्बर

सह-सम्पादक
डी० एन० बख्शी, "गुलचीन"

आर० आर० राय

पत्र व्यवहार का पता
सम्पादक
27-बी, शहीद भगत सिंह मार्ग (लेडी हारडिंग रोड), नई दिल्ली-1

चन्दा—एक वर्ष के लिये : 5रु० दो वर्ष के लिये : 9रु० तीन वर्ष के लिये : 12 रु० एक प्रति: 50 पैसे

इस अंक में

अपनी बात	1
छोटा कौन, बडा कौन (धारावाहक उपन्यास) 7वीं किस्त हरबंस लाल दामन	2
लोकतंत्र के संस्थापक गुरू गोबिद सिह "हरिबंश"	१—४
संयोग (कहानी)	५—८
सुचनाये	
आपके पत्र	
नव वर्ष (कविता) नागेन्द्र नाथ पाण्डेय "श्रमिक"	

पाठको से

महाम शहीद का नव वर्ष अक आपके हाथों में है । यह आपको पिछले वर्ष से लगातार मिल रहा है । हमारी सफलता आपके बरद सहयोग पर ही निर्भर है । नववर्ष में भी "महान शहीद" नियमित रूप से आपकी सेवा में पहुँचता रहे, इसलिये अपना वार्षिक चन्दा शीघ्र भेजने की कृपा करें ।

"सम्पादक"

मुद्रक और प्रकाशक डा० रोशन लाल छिब्बर द्वारा कैलिको प्रिंटर्स, जोशी रोड़, करौल बाग नई दिल्ली, टेलीफोन नं० 561179 से छपकर "महान शहीद" कार्यालय 27-बी, शहीद भगत सिंह मार्ग (लेडी हारडिंग रोड), नई देहली-1 से प्रकाशित ।

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

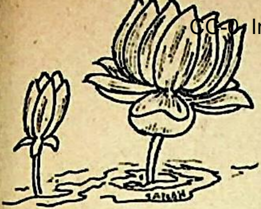

" अपनी बात "

नववर्ष शुभ हो सब महान शहीद के प्रेमियों और पाठकों का :—

कोई गुल खिलने वाला है,
फिर मेरी जिन्दगी हस रही,

1969 का साल कई प्रकार की शुभ अशुभ घटनाओं को धकेलता हुआ चला गया। सन् 1970 का वर्ष प्रभात के सूय की भांति आरम्भ हुआ। यह एक जीवन का धेय है कि मनुष्य चलते हुए, विचार करे कि अपने पीछले सफर (सन् 1969) में क्या खोया और क्या पाया। मनुष्य का जीवन तो वैसे कई प्रकार के हिस्सों में विभाजित है। और उसको हमेशा इस बात की आरजू रहती है कि उसे सदा शुभ, और हर्ष वातावरण से हो गुजरना पड़े और कम से कम दुख का सामना करना पड़े। यूं तो जीवन का चक्र अन्धकार तथा रौशनो में घूमता रहता है। कभी अन्धकार उसे जकड़ लेता है तो फिर रौशनो उसे अपनी तरफ खींच लेती है तो फिर वो घूमता चला जाता है। अशुभ वातावरण से दुख प्रद होता है, परन्तु ऐसे वातावरण में भी वो साहस नहीं छोड़ता और भगवान् पर भरोसा रखता है। इन्सान का कर्त्तव्य है कि वह हर तरह के वातावरण का दृढ़ता से मुकाबला करे हमें यह देखना है कि सन् 1969 के पहले वर्षों में हमने कौन सी गलतियां की जिससे शान्ति प्राप्त करने में संकोच हुआ हो। क्या वह त्रुटियाँ सन् 1970 में ठीक हो सकती है, जिससे को जीवन सुखप्रद हो और 1969 में जा कुछ भी अच्छी या बुरी बाते हुई वह 1970 में शुभ हो।

—:o:—

'दिल्ली म्यून्सीपल्ल कारपोरेशन जिन्दाबाद'

महान् शहीद पत्रिका दिसम्बर संस्करण के पृष्ट ६ पर यह शीर्षक (भाई मति दास चौक, दिल्ली) पढ़कर बडो प्रसन्नता हुई कि चाँदनी चौक फव्वारा दिल्ली का नाम म्यूनसीपल कारपोरेशन ने भाई मति दास चौक रख दिया है। इस पर मैं म्यूनिसीपल कारपोरेशन, गुरूद्वारा प्रबन्धक कमेटी, व भाई मतिदास स्मारक समिति (Regd) दिल्ली को बधाई देता हूँ। मैं अपने कर्त्तव्य, में संकोच करूंगा, कि अगर मैं, महान् शहीद का धन्यवाद न करूंगा।

यह सब इनकी सुदादात काबलियत, मिलन सारी का ही परिणाम है कि इनको इतना अच्छा फल मिला, और भाई मति दास जी का नाम रौशन किया। जब भी कोई बाहर से देहली आयेगा, जहां वो कुतुब मिनार, बिरला मन्दिर, हुमायू का मकबरा गुरूद्वारा शीशगंज आदि इतिहासिक स्थानों का दर्शन करेगा, वहाँ वे भाई मतिदास चौक के दर्शन करेगा' जहां उस वीर सपूत ने अपने जीवन की चिन्ता न करके, धर्म की वेदि पर अपने शरीर के २ टुकड़े करवा दिये। मोहयाल जाति का नाम ऊंचा किया। पिस्तौल और बन्दूक से शहीद हो जाना कोई मुश्किल नहीं, क्यूंकि एक जनूनी शैतान, छुपकर रिवालर या बन्दूक का गोली किसी देशभक्त या सच्चे वक्ता को निशाना बना देता है तो वो सिकन्ड में शहीद हो जाता है, मगर बलिदान था भाई मतिदास का दोनों हाथों में हथकड़ी लगाई जाती, पृथ्वी गाड़ दिया जाता है, शरीर के दो टुकड़े कर दिये जाते हैं। एक-२ मिन्ट बाद मौत सामने नज़र आ रही है, और वो महान् शहोद हसते-२ अपने शरीर का का बलिदान देकर प्रसन्न हो रहा है। जैसे सूरज प्रकाश में इन स्वर्ण शब्दों में लिखा है, :—

"मतिदास को कीए बुलावन,
दो तख्तों में देह बधावन,
हुक्म जला दई, ऐही उचारा,
दे आरा, सिर पर तस धारा,

(शेष पृष्ट अन्त में)

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

धारावाहिक उपन्यास

7 वीं किस्त

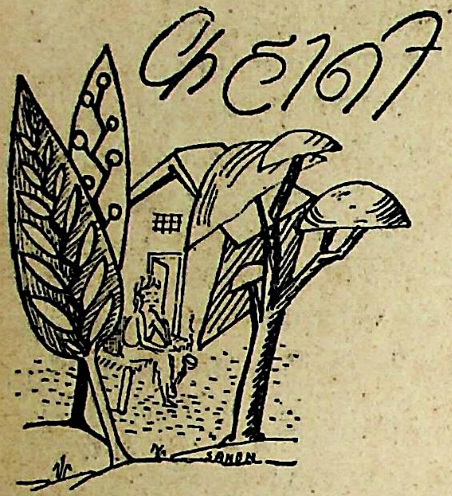

छोटा कौन, बड़ा कौन ?

हरबंस लाल मोहन 'दामन'

पूर्व कथा

(गोपाल का जीवन गांव से बाहर शहर में आने पर इतना बदल गया था। कि उसे इस छोटी आयु में ही अपने भविष्य की चिन्ता ने आ घेरा। अब वह हाथ पर हाथ धर कर और भाई-भावज पर निरभर न हो कर अपने जीवन को सफल बनाने की कल्पना करता रहता था। अब उसे किसी के लाड-प्यार की जरा भी आशा न थी)

दिन के बाद रात और रात के बाद दिन, दिन कभी रोते तो कभी हंसते गुज़र रहे थे। शोला का दुर व्यवहार और संतराम की लापरवाही-दोनों ने मिलकर गरीब गोपाल को यह बात समझा दी थी कि बेटा अब तुम्हारी किस्मत में ज़माने की गर्दश लिखी है। भला इसी में है कि जो रूखा-सूखा मिल जाए परमात्मा का नाम लो और उसे ही गनीमत जानो। इस दुनिया में लाखों लोग अपना पेट इसी तरह पालते हैं। तुम ने भी यह राह जान ली तो कोई अनोखी बात नहीं होगी। उधर दामोदरी दिन रात काम करते करते थक कर चारपाई से लग जाती तो उसे अपनी स्वर्गीय पति की याद आकर स्ताती और बस सोचती वह क्यों उसे इस हाल में छोड़ कर चल गए। परन्तु जो होना था सो हो चुका था। अब पहले से दिन कभी लौट कर न आ सकते थे। ज़िन्दगी धूप और छाओं का खेल खेल रही थी।

अजीत के तो पौ बाहर थे। जो चाहता सो मिलता। इधर ज़बान हिलाई उधर तामील हुई। इस लाड प्यार का नतीजा यह हुआ कि वह अपनी पढ़ाई में कमज़ोर रहने लगा। परन्तु इस में भी उसके भाग्य ने उसका साथ दिया और वह अपने पिता के एक मित्र स्कूल मास्टर द्वारा फेल होते हुए भी पास घोषित किया जाता रहा और इस तरह वह दसवीं कक्षा तक जा पहुँचा। दुर भाग्य वश वह अब की बार फेल हो गया और मास्टर जी ने विवश होकर अपनी हार मान ली क्योंकि

(शेष पृष्ट 9 पर)

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

लोकतन्त्र के संस्थापक गुरु गोविन्द सिंह जी

(पी॰ के॰ हरवंश)

उन्होंने अत्याचार का विरोध किया। देश और धर्म की रक्षा के लिये सारे परिवार का बलिदान दे दिया। महलों को छोड़ कर दर दर की खाक छानी। मुगल सम्राट और राजवंशसे टक्कर ली। लड़ाइया लड़ी और कई प्रकार के कष्ट सहन किये। गुरु गोबिन्द का महत्व केवल पंजाब के हिन्दुओं और सिक्खों के लिये ही नहीं, इस बात में है कि उन्होंने इस देश में लोक तंत्र की परम-पराओं की नींव डाली थी।

आज हम इस देश में जिस लोक तंत्रका उल्लेख करते है उसकी क्रियात्मक रेखाएं सबसे पहले गुरु गोविन्द सिंह ने ही बनाई थीं। गुरु गोविन्द सिंह से पूर्व जिस सिखसमाज का निर्माण हुआ था, उसमें 'गुरु' और शिष्य (सिख) में अन्तर होता था। गुरु के बराबर में कभी 'सिख नहीं बैठते थे। कभी भी ऐसा अवसर पैदा नहीं किया गया था जबकिगुरु जी ने शिष्यों के साथ एक ही बर्तन में पानी पिया हो।

जब गुरु गोविन्द सिंह जी ने अपने 'खालसा पंथ' की स्थापना की तो उनका यह उद्देश्य कदापि नहीं था कि कोई नया सम्प्रदाय चलाया जाय। वह तो यह चाहते थे कि समाज के ऐसे अंश को संगठित किया जाय जो समाज की रक्षा के लिये अपना सर्वस्व बलिदान कर सके। गुरु जी ने भारी सभा की, उसमें अपना सर्वस्व अर्पण करने वाले पांच 'गुरु अर्पित व्यक्तियों को चुना। इन बलिदानियों को पांच प्यारे कहकर सबसे उच्च स्थान दिया गया। इन पांच में से चार तो अपेक्षाकृत छोटी जाति के लोग थे। गुरु जी ने सारी जनता को इनके हाथ से खिला कर और स्वयं भी इन के हाथ से अमृत पीकर ऊंच नीच के सामाजिक बंधन तोड़ दिये। नीच जाति के शूद्रों को सिंह बना दिया और उनके आगे स्वयं भी नमस्तक हो गये। सर्वत्र लोग कहने लगे-

'वाह-वाह गुरुगोविन्द सिंह आपे
गुरु चेला'

गुरु गोविन्द सिंह जी ने प्रथम बार इस बात की घोषणा की, 'कोई व्यक्ति तब तक गुरु नहीं माना जा सकता जब तक कि उसके 'सिंह' उसे निर्वाचित नहीं करते। उन्होंने यह भी कहा कि किसी भी विजय का श्रेय किसी एक व्यक्ति को नहीं दिया जा सकता। जब भी वह कोई विजय प्राप्त करते थे तो एक नारा लगाते थे। (शेष अगले पृष्ठ पर)

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

(पिछले पृष्ठ का शेष)

(वाहि गुरू जी का खालसा, वाहि गुरू जी की फतह)

अर्थात् यह खालसा भी उस प्रभु का है और जो विजय उपलब्ध हुई है यह भी उसी प्रभु की है। अपने सिखों लोकतंत्रीय परम पराओं को प्रचलित करने के ख्याल से उन्होंने अपने खालसा समाज में निम्न लिखित बातों को आरम्भ किया –

(१) सभी लोग परस्पर मिलते और अभिनंदन करते समय एक ही जयकारा लगाये। वाहि गुरू जी का खालसा, श्री वाहि गुरू जी की फतह।

(२) सभी सिक्खों को सिंह कहकर पुकारा जायेगा। छोटे बड़े का अन्तर नहीं होगा।

(३) गुरू ग्रंथ साहब के अतिरिक्त किसी को भी गुरू की पदवी नहीं दी जायेगी। अमृतसर के सिखकेन्द के अतिरिक्त कहीं भी सिख अपना माथा नीचा नहीं करेंगे।

(४) सिखों में कोई जाति अथवा उप जाति नहीं होगी। सिख (संगत) जनता की आवाज अंतिम होगा और उसे गुरू के आदेश से भी बड़ा माना जायगा।

यह बात बड़ी स्पष्ट है कि इस प्रकार के नियम किसी मजहब के नहीं हो सकते। यह लोकतंत्रीय समाज के निर्माण के नियम है। यह बात सब पर स्पष्ट कर दी गई थी कि जनता की ओर से नियुक्त किये गये पांच प्यारों का आदेश हर छोटे बड़े को बिना किसी तर्क वितर्क के स्वीकार करना होगा। इस लोकतंत्रीय आदेश के कारण गुरू गोविन्द जी लोकप्रियता बढ़ी। शीघ्र ही जान पर खेल जाने वालों की एक अच्छी सेना उनके पास एकत्र हो गयी। ७० हजार योद्धा गुरू जी आदेश पर अत्याचार और पाप से लोहा लेने को तैयार थे। इसी खालसा के बल बूते पर ही उन्होंने यह सिंह गर्जना की थी।

सवा लाख से एक लड़ाऊं
चिड़ियों से मैं बाज तुड़ाऊं
तभी गोविन्दसिंह नाम कहाऊं

गुरू गोविन्द सिंह जी का जीवन राष्ट्र के प्रत्येक अंगो को प्रेरणा देने वाला था। गुरू जी अभी १५ वर्ष के ही थे कि उनके पिता की औरंगजेब ने हत्या कर दी। उस समय कई हिन्दू राजा भी ऐसे थे कि औरंगजेब के खुशामदी बन गये थे। वे हिन्दू जनता के साथ किये जा रहे हर अत्याचार को देखते हुये भी औरंगजेब का समर्थन करते थे। उस समय की जनता बहुत तरह विभिन्न जातियों और वर्गों में विभाजित थी। कई तरह के अजीब विश्वास भांतिया प्रचलित थी। गुरू जी के अपने सम्बंधी धीर मल और हरराय सरकार के साथ मिल गये थे। एक ओर अंध विश्वास और दूसरी ओर सरकारी अत्याचार और

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

(पिछले प्रष्ट का शेष)

आतंक राष्ट्र को खाये जा रहा था। राष्ट्रीय गौरव के कोई चिन्ह कहीं नहीं दिखाई देते थे। इन परास्थितियों में १५ वर्ष का गोविन्द राय यह प्रतिज्ञा करता है कि वह राष्ट्र में नये जीवन का संचार करेगा। मुर्दा हो रही राष्ट्र आत्मा को नये जीवन का संदेश देगा। गिरे: दबे पिछड़े और डरे हुये लोगों को निर्भीक बनाकर उनमें राष्ट्रीय गौरव का निर्माण करेगा। अत्याचारी शासक से देश को स्वतंत्र कराना और लोगों में फैले मूर्खता पूर्ण अन्ध विश्वासों से उन्हें मुक्त कराना इसने अपने जीवन का लक्ष्य घोषित किया।

जितनी महान यह प्रतिज्ञा थी इतने ही महान साधन और बुद्धि इसे कार्यान्वित करने के लिये अपेक्षित थी। साधन एकत्रित करने के उद्देश्य से ही वह हिमालय की पहाड़ियों की ओर चले गये। वहां जाकर संस्कृत पढ़ी फारसी पढ़ी, और विद्वान लोगों को अपने पास इकट्ठा किया। ५२ कवि और विद्वान इनके दरबार में थे। इनसे जो कुछ सीखा जा सकता था सीखा। काव्य प्रतिभा इनमें ईश्वरीय देन के रूप में विद्यमान थी। अपने काव्य में उन्होंने अपने काल की एक नवीन शैली को प्रस्तुत किया। रामायण महा भारत, वेद पुरान गीता और अन्य धार्मिक तथा राजनीतिक ग्रंथों का उन्होंने गहन अध्यन किया। बहुत सी चीजों का इन्होंने हिन्दी में अनुवाद भी किया

उनके सामने उनका लक्ष्य था। लोगों में अत्याचार के प्रति रोष को उभारना था। सोयी हुयी राष्ट्र चेतना को जागृत करना था। अपनी कविता में आलौकिक वीर रस का निर्माण किया। परिणामस्वरूप देश की जनता जागी, गुरू जी की प्रेरणा से जुल्म का मुकाबला करने को तैयार हो उठ खड़ी हुयी। राष्ट्रीय गौरव के लिए रण में कूदने की क्षमता और साहस इनमें कूट कूट कर भरा दिखाई देने लगा। अपने पराये सभी से दो दो हाथ करने पड़े हर बात को (अकाल पुरुष) ईश्वर की लीला समझ कर स्वीकार किया। कभी हार भी हो गई तो इसे हार नहीं समझा। एक जगह असफलता मिली तो दूसरी ओर जा डटे। चारों बेटे भी बलिदान कर दिये

चारों ओर प्रतिकूल वातावरण हो गया तो हांसी और फीरोजपुर के बीच एक स्थान पर जिसे अब दमदमा साहब (सांस लेने का स्थान) कहते हैं थोड़ी देर आराम करने को ठहर गये। सब कुछ खो चुके थे परन्तु इनका आत्म गौरव, आत्मविश्वास और अकाल पुरुष में निष्ठा, इनके चेहरे के तेज और हृदय के प्रकाश को पूर्ण रूपसे सुरक्षित रखे हुये थे इनका हृदय आज पहले से अधिक मजबूत था। (शेष अगले पृष्ठ पर)

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

(पिछले पृष्ठ का शेष)

इसी दम दमे में विश्राम करते हुये गुरू जी को औरंगजेब बादशाह की ओर से एक पत्र मिला। बादशाह ने गुरू जी से भेंट करने की इच्छा व्यक्त की। बादशाह वास्तव में क्या चाहता था। इस सम्बंध में इतिहास मौन है। शायद किसी चाल में लाकर गुरू जी को गिरफ्तार करने की इच्छा हो। पर महत्व पूर्ण बात यह है कि इस शोचनीय हालत में उन्होंने औरंगजेब के पत्र का उत्तर क्षमा पत्र के रूप में नहीं प्रत्युत (जफरनामे) विजय पत्र के रूप में दिया। जो कुछ गुरू जी ने लिखा वह मानव इतिहास का स्मृति पृष्ठ है। बे सरो सामान बे परिवार बे-लश्कर, पर आत्माभिमानी गुरू उस समय के सम्राट को लिखते हैं।

"खेद है कि मुझे तलवार उठानी पड़ी। क्या करता दूसरा कोई चारा ही नहीं रह गया था। तुम और तुम्हारे लोग इकरारों के झूठे हैं। उनकी कशमों का कोई विश्वास नहीं किया किया जा सकता। मैं अत्याचारी सम्राट को यह चेतावनी देता हूँ कि यदि उसने जुल्म करना न छोड़ा तो मैं उसके पग पग के नीचे भयंकर अग्नि बिछा दूगा। क्या हुआ यदि अत्याचारियों ने मेरे चार बच्चों की हत्या कर दी परन्तु अपनी फुंकार से भस्म कर देने वाला शेषनाग अभी जीवित है।

गुरू गोविन्द सिंह जी का जीवन किसी विशेष मज़हब, वर्ग अथवा समुदाय के लिये नहीं था। वह तो मानव मात्र को रास्ता दिखाने वाला जीवन था। उनका आशावाद स्थायी प्रेरणा की धारा थी। गुरू गोबिन्द जी ने बुद्धि शक्ति, वीरता मानसिक भावात्मक और राजनीतिक स्वतंत्रता और मानव मात्र को प्रेम करने की शिक्षा दी। उन्होंने जो पथ बताया देश का प्रत्येक घटक जिसके वक्ष में ज्वलंत दिल था उस पथ का राही बन सकता था।

संसार के इतिहास में ऐसे उदाहरण मिलते हैं कि महापुरुषों ने अपने ध्येय की प्राप्ती के लिये अपना तन, मन और धन अर्पण किया हो। पर समाज रक्षा के लिये तन, मन, धन के अतिरिक्त अपने माता पिता, पुत्र और साथी सब कुछ बलिदान करने का उदाहरण केवल गुरू गोविन्द सिंह जी का है।

भारत में सर्व प्रथम

१:- दुनिया में सबसे अधिक गन्ना भारत में होता है
२- दुनियां में सबसे अधिक जूट भारत में होता है।
३- " " " " " अभ्रक " " "
४- " " " " " काजू " " "
५- " " " " " भाषाए भारत में बोली जाती है
६- शतरंज खेलने का सर्व प्रथ प्रचलन भारत में हुआ
७- दुनियां में सबसे अधिक चाय भारत में होती है।

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

संयोग

हरवंश

अखबार के दफ्तर में काम करते हुये मुझे ऐसे कई पत्र मिले जिनमें मेरे लेखों पर मुबारकबाद दी होती। मैं उन्हें 'रूटीन' मामले में समझ सरसरी नजर देख फेंक देता। परन्तु 'साधना' के पत्रों को मैं भूल नहीं पाता। उसके पत्रों में मेरे लेखों और मेरे प्रति काफी अनुराग किया होता था। इन पत्रों से यह भी प्रकट होता था कि उसके आस पास का वातारण काफी रंगीन है। और शायद उसका यह विचार था कि मेरे सुन्दर लेखों के समान मेरा प्रत्येक दिन भी सुन्दर होगा। मैं हैरान होता हूं कि लोग मेरे लेख पढ़कर मुझे क्या क्या समझने लगते हैं। और मेरे सम्बंध में क्या क्या अनुमान लगाते हैं। और वह साधना भी कितनी पगली थी कि बिना देखे ही मुझे प्रेम करने लगी थी वह ऐसे प्रेम भरे पत्र लिखने लगी कि पत्थर का हृय भी पिघल जाये। पत्रोत्तर न देने पर वह इस प्रकार शिकायत करती जैसे कोई अपनों से करता है। कभी मैं यह भी सोचता कि शायद मैं ही पागल हूं कि उसके पत्रों को उसके दिलकी वास्तविक धड़कन समझ रहा हूं और यह समझ रहा हूं कि वह मुझ से सच्चा प्रेम करती है।

बीमार हो जाने के कारण काफी दिन तक साधना को कोई पत्र न लिख सका। मैं काफी कमजोर हो गया था और मेरे लिये घर से दफ्तर भी जाना बड़ा कठिन था। मैं करवटें बदल बदल कर यही सोचता रहता कि अपने दफ्तर पहुंचकर अपने नाम आई हुयी डाक में से साधना के पत्र चुन चुन कर निकालू, शेष सबको फाड़ डालू। और इन पत्रों को पढ़ते पढ़ते हृदय की घाटियों में खो जाऊं। उससे कहूं कि तू कहां है? ---- आ ---- मुझे सहारा दे। परन्तु उस समय मुझ में इतनी शक्ति कहां थी। कि बिस्तर से उठ सकता, सड़क पर चल सकता और उन पत्रों को पढ़ सकता? काश वह इस समय मेरे हृदय की स्थिति को देख सकती। स्वस्थ होने पर मैं कुछ दिनों के लिये अपने गांव चला गया था। छुट्टी पूरी होते ही मैं घर से चल पड़ा। सांय की गाड़ी पर सवार हुआ। सर्दियों के दिन थे सभी लोग प्राय सर झुकाये गाड़ी में सो रहे थे। मैने भी जैसे तैसे अपने लिये स्थान बना लिया। मेरे निकट ही बैठी एक लड़की खुर्राटे भर रही थी उसने भी शीत के डर से अपने शरीर को जकड़ रखा था। वह अपनी साड़ी सर को ढाके हुये थी। फिर भी उसका आंचल वायु से लहरा कर मेरे सिर को छू रहा था-उस समय मुझे विचार आया, (शेष अगले पृष्ठ पर)

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

(पिछले पृष्ठ का शेष)

कि अपनी गोद में पड़ी हुयी चादर उसे ओढ़ने के लिये दूं परन्तु इतना साहस न कर सका। फिर जब सिर ने झटका खाया और दृष्टि अपनी गोदमें पड़ी तो चादर नहीं थी। स्वयं ही इस लड़कीने लेकर ओढ़ली थी। सम्भवतः वह शीत सहन न कर सकी थी। अब मैं भी उसके सिर का सहारा लेकर सोता रहा उसका आंचल मेरे सिर को ढ़क चुका था उस समय मुझे एकान्त के सुख क्षणो पर हंसी आ गयी। मैं उस आंचल की छांह में विचार करने लगा...... ट्रेन कभी रुकने न पाये.... समय की चाल कुछ धीमी हो जाये।..... और धरती अपना नृत्य कुछ समय के लिये रोक दे।

उस रात मुझे साधना की बहुत याद आ रही – केवल उस समय साधना के प्रेम पत्र पर विश्वास कर लेनें को मन चाहा। हृदय तड़प तड़प कर रह गया कि मन की लाज रखलूं।

अब भोर हुआ तो गाड़ी स्टेशन पर रुक चुकी थी। चायवालों की आवाज से वातावरण में कुछ गर्मी आ गई थी। दिन के प्रकाश में उस रात की रानी का सुख देखा तो अब भी उसमें खिले हुये फूल जैसा सौम्य था। वह प्लेटफार्म पर उतर कर बुक स्टाल से एक अखबार ले आयी फिर अपनी सीट पर बैठ गई। मैंने जब उसपर दृष्टि डाली तो वही पत्र था जिसमें मैं वर्षो तक लिखता रहा हूं, जिसके द्वारा मेरी धड़कने लोगों के हृदय तक पहुंचती रही है। उसमें वह बहुत आकुलता से कोई विशेष वस्तु देखना चाहती थी।

"आप भी लिखती हैं क्या? मैंने यूं ही बात छेड़ी

"जी नहीं केवल पढ़ने का शौक है।"

"पढ़ने वालों से लिखने वालों का जीवन है।' मैंने कहा।

"यह आप क्या कह रहे हैं – हम लोग इन्हें क्या देते हैं जो हमारे लिये लिखते हैं।

"बहुत कुछ देते हैं आप लोग।"

"मैं आपका अभिप्राय नहीं समझी" उसने कहा।

"मेरा अभिप्राय यह है कि आप लोगों की खुशी से लिखने वाले की लेखनी को पर लग जाते है – वे बहुत खुल कर लिखते हैं।

"जी हां ठीक है – परन्तु क्या हम लोगों की खुशी ही उसके लिये सब कुछ है? क्या वे इसी के सहारे जीते हैं?"

"आपने प्रश्न करके लिखने वालों की जिन्दगी का बहुत निकट से अध्ययन करना चाहा है। पर्याप्त सहानुभूति है आपको लिखने वालों से' मैंने कहा।

वह मुस्कराई।

गाड़ी चल पड़ी और उसके पकड़ने तक यात्रियों में आकुलता रही।

"आपको भी पढ़ने का शौक है क्या? उसने अब मुझसे प्रश्न किया।

"जी नहीं बस लिखने का" (शेष अगले पृष्ठ पर)

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

(पिछले पृष्ठ का शेष)

मैंने मुस्कराते हुए उत्तर दिया।

"क्या लिखते हैं आप ?"

"बस यही ऊटपटांग बातें जो किसी को पसंद आ जाती हैं तो जान न्यौछावर करता है और किसी को पसन्द नहीं आतीं तो चुप हो जाता है।

यह सुनकर वह हंस पड़ी। कितनी अच्छी हंसी थी वह। कितनी भोली। सम्भवतः उसे अनुभव हुआ कि मैंने उसके मन के तारों को छेड़ दिया----- उत्तर में मैं भी मुस्करा दिया।

मुझे ऐसा प्रतीत हुआ जैसे वह मुझसे बहुत कुछ कहना चाहती है - बहुत कुछ - परन्तु वह मेरे लिये नवीन था और मैं उसके लिये नवीन था। फिर भी विचारों की समानता के कारण एकता पैदा हो रही थी। उसे अगले स्टेशन पर उतर जाना था। इस कारण अपना सामान ठीक करने लगी - कुछ देर पश्चात् स्टेशन आ गया। जब गाड़ी रुकी तो प्लेटफार्म पर मेरे सामने ही "विजिट शिमला" का सुन्दर विज्ञापन लटका हुआ था- एक क्षण के लिये मैं इस विज्ञापन पर बने हुए सुन्दर हिमाच्छादित पर्वतों और इनकी गोद में खिले हुए फूलों को देखने लगा। एक सूक्ष्म अनुभव मेरे मन में होने लगा ---- ऐसा प्रतीत हुआ जैसे इन्हीं फूलों का एक फूल नीचे उतर कर आ गया है ----

"क्या आप इसी नगर में रहते हैं ? उस लड़की ने प्रश्न किया।

"जी" मैंने उत्तर दिया।

"मुझे माल रोड़ जाना है। मेरी कुछ सहायता करेंगे आप ?

माल रोड़ का नाम सुनकर मुझे कुछ ऐसा लगा कि किसी ने मेरा ही पता पूछ लिया हो ---- अपने पुराने वातावरण की एक दम याद दिला दी हो।

"आइये, मैं भी तो वहां रहता हूं। मैंने एक दम कहा।

मैंने माल रोड़ चलने के लिये एक रिक्शा वाले से बात की और हम दोनों उस रिक्शा में बैठकर शहर के वक्षस्थल पर रेंगती हुई उन सड़कों पर चल दिये जिन से मेरे भूत काल की बहुत सी कहानियां संबंधित थीं जिनपर चलते चलते मैंने भविष्य के बहुत से चित्र बनाये थे।----

रिक्शा सड़क पर बहुत तेजी से दौड़ रहा था वर्षा की धीमी धीमी फुहार गिरकर समाप्त हो चुकी थी और दूर वायु मन्डल में एक इन्द्र धनुष दिखाई दे रहा था।

"वहां किससे मिलना है आपको ? मैंने पूछा।

"मिस्टर हरीश से"।

यह सुनकर मुझे ऐसा प्रतीत हुआ कि मैं आकाश में लटका हुआ हूं। कुछ समझ में नहीं आ रहा था कि क्या करूं ? खैर थोड़ी देर के मनोरन्जन के लिये अपने आप को छुपाना ही ठीक समझा। P.T.O.

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation; Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

(पिछले पृष्ठ का शेष)

"इन से क्या काम है आपको ?" मैने पूछा।

"काम... बहुत हैं।---- उनके लेखों ने तो बस मुझपर जादू कर दिया है।"

आप उनके लेखों से प्यार करती हैं?

मुझे उनके लेखों के साथ साथ स्वयं उनसे एक तरह का प्यार हो गया है एक तरह का ---" वह कहते कहते रुक गयीं।

मैं अपनी मुस्कराहट न रोक सका।

"परन्तु वह आजकल वहां न होंगे।"

"क्यों?"

"बाहर गये थे"

"यह आपको कैसे मालूम ?"

"यों ही।"

"फिर क्या होगा ?

"चलकर देख लेंगे।

इतने में मार्केट के चौराहे के पास मेरे एक मित्र ने मुझे देखकर आवाज दी।

"हरीशजी, आपसे बहुत आवश्यक कार्य है। शाम को आऊंगा।" मैंने कोई उत्तर नहीं दिया---- ताकि इस लड़की को मेरे नाम का अभी पता न चले।" परन्तु शायद वह समझ गयीं।

"आप ही हरीश" उसके शब्द प्रसन्नता के वेग से गले में अटके जा रहे थे। "आपने हरीश के बारे में पूछा" मैंने मुस्कराते हुये पूछा।

उसका मुख प्रसन्नता से लाल हो गया जैसे फूल अभी अभी खिला है। या जैसे अभी अभी ऊषा का आगमन हुआ है। उसके नेत्रों में झीलों की प्रसन्नता की लहेर बल खाने लगीं। कलियां जैसे अधर कुछ बोलने के लिये कांपने लगे। वह लजा कर गई। मैंने उससे पूछा-----

"यदि कोई लड़की किसी को देखे बिना ही प्रेम करने लगे तो उसे क्या कहना चाहिये ?"

"उसे --- साधना कहना चाहिए।" उसने बच्चों जैसी सादगी से कहा और मुस्कराने लगी।

यह शब्द उसके मुख से निकलते ही बहुत पहले ही मुझपर जादू कर चुका था और मैं उस आत्म विस्मरण यह भूलने लगा था कि माल रोड़ कहां है मुझे तो उसके आंचल के अतिरिक्त और कुछ भी दिखाई नहीं दे रहा था जो उस वायु में लहरा रहा था।

लाला जी

सुधीर भल्ला

लाला जी ने केला खाया,
केला खाकर मुंह चिपकाया,
मुंह चिपकाकर छड़ी उठायी,
छड़ी उठाकर कदम बढ़ाया,
उनके नीचे छिलका आया,
लाला जी गिरे धड़ाम,
मुंह से निकला "हाय-राम"॥

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

छोटा कौन, बड़ा कौन

(शेष पृष्ट 2 का)

यूनिवर्स्टी में सिफारश नहीं चल सकती थी। इधर गोपाल कभी का दसवीं पास कर एक फैक्टरी में पुर्जे बनाने का काम सीखने लगा था अजीत के असफल होने पर एक दिन गोपाल ने सन्तराम से कह दिया। "भाई साहब आपके लाड प्यार ने अजीत को ठीक तरह से पढ़ने नहीं दिया।"

"क्या बकते हो ? अभी वह बच्चा है। बड़ा होकर समझ जाएगा।" संतराम का दो टोक उत्तर मिला।

"आप भी अजीब बातें करते हैं" गोपाल से चुप नहीं रहा गया।

"यदि आप उसे अभी बच्चा ही समझ रहे हैं तो यह आप की गलती है। आप तो अब भी उसे सुबह शाम पिस कर, पेड़े, लड्डू खिलाते सिर पर चढ़ा रहे हैं यह कोई अच्छी बात नहीं। आगे आप जाने आपका काम जाने।"

संतराम सब कुछ समझते हुए भी कहता चला गया "अरे तुम क्यों चिन्ता करते हो ? सब ठीक हो जाएगा। ज़रा उसे बढ़ा हो लेने दो।"

इस पर गोपल ने चेतावनी दी, "फिर वही बात ! परन्तु मैं सच कहता हूँ भाई जान कि इस लाड प्यार का नतीजा किसी हालत में भी ठीक न निकलेगा।"

"क्या ठीक नहीं होगा ?"

"यही, कि इस तरह अजीत पढ़ाई में कभी सफल नहीं हो सकेगा। अभी तक तो आप के मित्र मास्टर जी की कृपा थी जो वह फेल होने पर भी पास होता रहा। अब वह सामा यूरिवर्स्टी तक जा पहुँची है जिसमें मास्टर जी की दाल नहीं गल सकता।"

"तो फिर तुम ही उसे पढ़ाया करो।"

"मगर पढ़े भी तो। वह तो सारा दिन खेलने या सिनेमा देखने में गुजार देता है।"

"अच्छा, बुलाओ अपनी भाभी को —।"

गोपाल शीला को साथ लेकर आया तो संतराम बोला, "अजीत का ध्यान रखो, सुना है वह दिन भर घर पर नहीं रहता, यह बात ठीक नहीं।

शीला ने यह सुन गोपाल की ओर नफ़रत से देखा और "हूँ" कह कर चली गई। गोपाल इस "हूँ" का अर्थ समझ गया कि भाभी इसका बदला एक दिन लेगी तब वह चुप चाप सर झुकाए बाहर चला गया।

(क्रमशः)

जाति के विद्वत गण तथा आदरणीय महानुभावों से प्रार्थना है कि वह इस पर अपने विचार प्रकट करें :—

१. परमहंस परिराजयचार्य गुरुवर श्री विरजानन्द जी सरस्वती जलन्धर, जिला अन्तर्गत करतारपुर के निकटवर्ती गंगापुर ग्राम में भारद्व ज गोत्रय. दत्त मोहयाल ब्राह्मण थे ?

२. आर्य मुसाफिर श्री लेखराज जी, किस गोत्र और जाति के मोहयाल ब्राह्मण थे ?

३. बन्दाबिरागी मोहयाल ब्राह्मण थे। उनका गोत्र, जाति, और परिवार परिचय ?

"सम्पादक"

शिक्षा दान महादान

स्व० नानकचन्द त्यागी को श्रद्धांजलियां

मोदीनगर के करीब सौन्दा के नानकचन्द जनता इन्टर कालेज के संस्थापक स्व० श्री नानकचन्द त्यागी की प्रथम पुण्य तिथी पर भावपूर्ण श्रद्धांजलियां अर्पित की गयी।

विद्यालय के प्रबन्धक (वर्तमान) श्री आशाराम त्यागी ने स्व० श्री नानकचन्द त्यागी को महानदानी पुरुष बताया। प्रधानाचार्य श्री प्रभुदयाल त्यागी ने कहा कि शिक्षा के लिए किया गया दान महादान है।

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

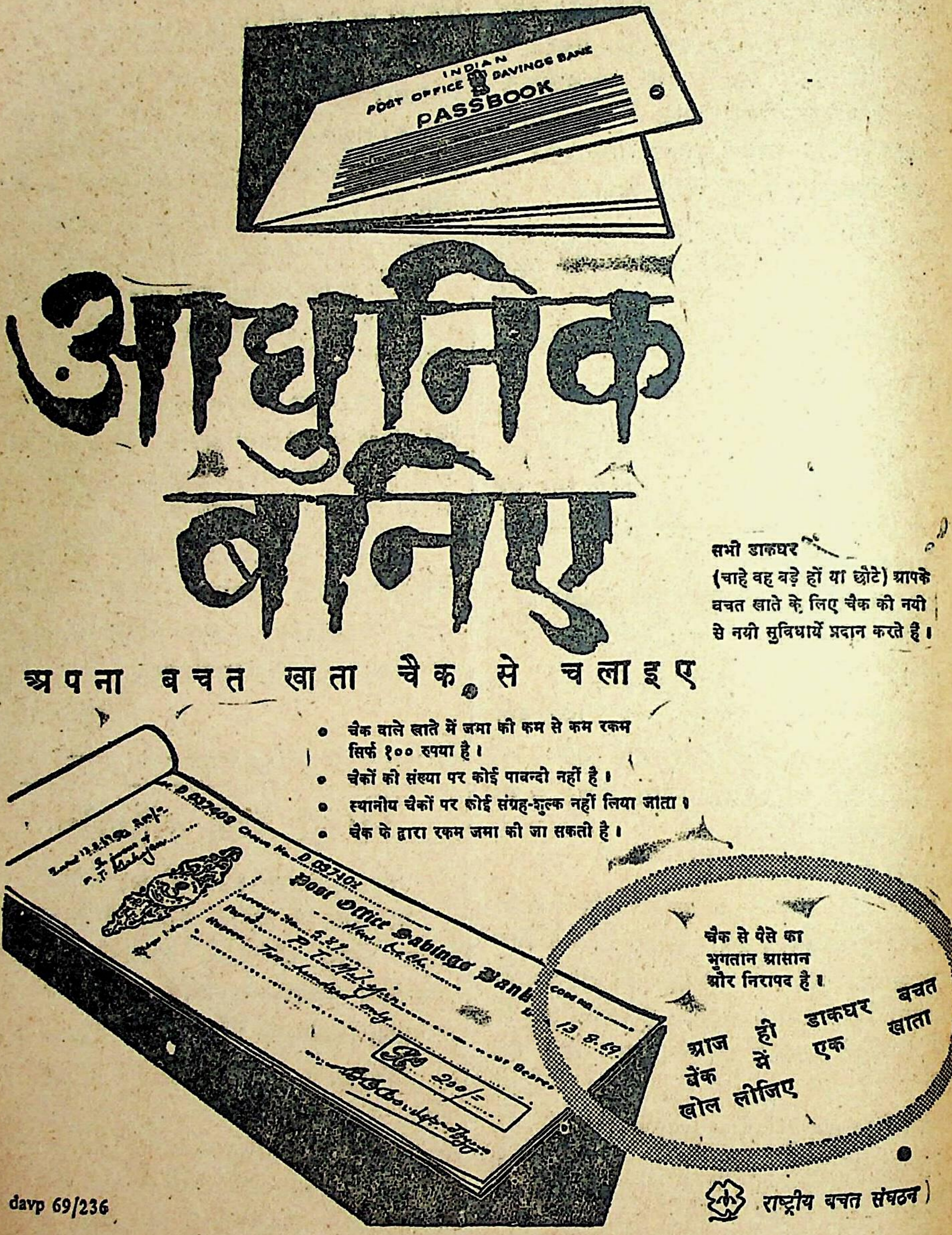

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

راجن پتی راج مہاراج دولوپتی
بیری دھونس جا مانی محمود خان کے

ترجمہ:۔ راجہ دلیپت کے دربار میں گیارہ راجے خود حاضر ہوتے تھے۔ جب وہ حملہ آور ہوتا تو قلعے کے قلعے فتح کرتا چلا جاتا۔ ڈر کے مارے سب حکمران دبک جاتے تھے سلطان محمود تک بھی اس کی شجاعت کے قائل تھے۔

ہین سنجوئی بیر درجین کی جن کیتی ہے کھپا۔
پکڑی تلوار پچی مارو مار ہزارہ کو مٹا یئں کھیر کجا
اپنی لاج غریب نواز جی سو لیے سکھ رن سیجا
بل بھئے نند پا کھرکے لیپت بانے کا ہی ہے نیجا

ترجمہ۔ نہ رہ بکتر پہن کر وہ مہابلی دشمنوں کو تباہ کرتا تلوار ہاتھ میں لے کر ہزاروں کو زمین کی سیج پر سلاتا اور ان کے نام و نشان کا کھوج مٹاتا تھا۔ مہاراج دلیپت نند پا کھرکے پتر ہاتھ میں نیجا (نیزہ) رکھتے تھے۔

جنگ ہمراہ سلطان محمود

اور

مہاراجہ دلیپت کی شہادت

سلطان محمود کی لاکھی ہے ٹیک
کھائے نمک کرے جو حلالی
نیزے کی چوٹ کرائے دئی جی
جہاں بہادر تیغ سنبھالی
دئی نہ پیٹھ رن کے بیچ جیون
لہو چلے بہر کے بھنب نالی
دو دلپت بیتت چلے پائے
بیکنٹھ دلیپت شہید جی بالی

ترجمہ:۔ اس کبت سے عیاں ہوتا ہے کہ سلطان محمود نے اس پر حملہ کیا۔ اور اپنے لشکر سے مخاطب ہو کر یوں گویا ہوا کہ اے بہادرو وقت ہے کہ نمک حلال کر کے میری عزت رکھو، محمود کی فوج نے ایک دم حملہ کر دیا۔ اس سورمیر مہابلی کو نیزہ کا زخم کاری لگا۔ تاہم لشکر غنیم پر ملک الموت کی طرح ٹوٹ پڑا اور باوجود سخت زخمی ہونے کے میدان جنگ سے پیٹھ نہ موڑی خون کی ندی چلنے لگی۔ آخر اس شیر دل بہادر نے میدان رزم میں شربت خوشگوار شہادت کا جام نوش کر کے موہیالی عظمت و شان کو چار چاند لگا دیئے اور بیکنٹھ کا راستہ لیا۔ اس طرح اس نامور اور بہادر مہاراجہ دلیپت نے جام شہادت پیا اور بیر گتی کو پراپت کیا۔

نوجوان قوم سے

از۔ ڈی۔ این بخشی گلچیں۔ نیو دہلی

جو سوئے ہوئے ہیں اٹھاتے چلے جا　　درس محبت سناتے چلے جا
پھولوں کی خوشبو کانٹوں کی چبھن　　جیون کو ان سے نبھاتے چلے جا
پربت کی چوٹی زیر قدم ہے　　قدم سوئے منزل اٹھاتے چلے جا
نہ گھبرا ساگر کی گہرائیوں سے　　عزم مصمم بڑھاتے چلے جا
وہ استھو وہے بال وہ مہاراجہ پورس　　وہ نغمہ قومی گاتے چلے جا
وہ جذبہ شہادت بہ مثل متی داس　　وہ شمشیر گوبند بخش رائے لہراتے چلے جا
وہ جوش بیراگا۔ بوقت ضعیفی　　وہ شمع روشن جلاتے چلے جا
وہ ایوان کابل جو تھے ڈگمگاتے　　وہ ڈنکہ فتح کا بجاتے چلے جا
تختہ سولی کو سمجھا گہوارہ　　بہ مثل مکند مسکراتے چلے جا

نہ صیاد و گلچیں سے رکھ تو لگاؤ
فقط پرچم قوم لہراتے چلے جا

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2
RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

اس قوم میں ایک بزرگ ابزد ابز چند) جس نے اپنی تپسیا سے چاولوں کو موتی بنا دیا۔ اس کی نسبت روایت مشہور ہے کہ سوندھی کھتریوں کی برات جا رہی تھی۔ جب برات گاؤں سے تھوڑی دور رہ گئی۔ تو لڑکی والوں نے پیغام بھیجا کہ کنوار دھوتی کے ساتھ اگر مروارید نا سفتہ نہ لائے گئے۔ تو برات سے ہاتھ دھو بیٹھو۔ لڑکے والے بہت گھبرائے اور تشویش و پیچ میں پڑ گئے۔ بابا ابز سنگھ صاحب جو اُن کے ساتھ براتی تھے انھوں نے فرمایا۔ گھبراؤ مت ایشور کارساز ہے اس کا رنگ دیکھو۔ چنانچہ کنوار دھوتی میں جو چاول بندھے تھے ان کو ہاتھ لگا دیا۔ اور کہا کہ لڑکی والوں کے گھر جا کر ہی کھولنا۔ جب کنوار دھوتی لڑکی والوں نے کھولی تو اس سدھ پرش کی کرپا سے چاول موتی بن گئے۔ چنانچہ تب ہی کہا جاتا ہے۔

"جن چاولوں سے کئے موتی سدھ ابز بیرجی نا"

اس قوم میں کانشی ناتھ یا لی ایک بڑے زاہد اور صاحب کرامات ہوئے ہیں۔ انھوں نے بان گنگا کے کنارے گھور جنگل میں بڑی بھاری ریاضت کی تھی جس کی وجہ سے اس خاندان کی گدّی قائم ہو گئی، اور اس وقت بیشمار لوگ اس گدّی کے سیوک موجود ہیں۔ ان روایات سے ہم ناظرین کو دکھلانا چاہتے ہیں کہ جہاں موہیال قوم کے لوگ تلوار کے دھنی تھے۔ وہاں وہ صاحب کرامات اور ایشور کے پورن بھگت بھی تھے۔ اور یہ دو خصلتیں

بابا دلپت شہید

جی مہاراج ہی کے کارناموں سے اچھی طرح عیاں ہوتی ہیں کتنے ہی نامور اسلاف موہیال قوم میں پیدا ہوئے اور گذر گئے۔ جن کے حالات کا کچھ پتہ نہیں چلتا۔ بھلا دور کیوں جاویں، گذشتہ نصف صدی سے پہلے نامور لوگوں کے حالات نہیں مل رہے اور زیادہ تر قابل افسوس بات تو یہ ہے کہ ایسی نامور ہستیوں کی اولاد جس نے ان کی لاکھوں روپیہ کی جائداد سنبھال لی ہے وہ پھر تبلانے یا کسی قسم کی مدد کرنے سے نااہل ہے، مگر پھر بھی

وہ لوگ جنہوں نے ان قومی پروانوں کے وقتاً فوقتاً حالات قلمبند کر کے پنہاں رکھے ہیں خاص شکریہ کے مستحق ہیں۔ اسی شیر ببر موہیال سورما دلپت شہید کے کچھ حالات پرانے گیتوں سے اخذ کر لئے گئے ہیں تاکہ وہ زمانہ ناہنجار کی دست برد سے محفوظ رہ سکیں۔ گیت ذیل سے پتہ چلتا ہے کہ بالی قوم کا سرتاج دلپت کسی وقت جس کو صدیاں ہو گئی ہیں ایک نامی مہابلی جیرہو گذرا ہے۔ یہ تلوار کا دھنی تھا۔ بشر بھی اگر اس پر آ جاتا تو اس وقت اس کے دو ٹکڑے ہو جاتے۔ اس کی تلوار دشمن پر اس طرح گرتی تھی جیسے لکڑی پر بجلی گرتی ہے۔ اس کے متعلق چند کبت ذیل میں درج کئے جاتے ہیں جس سے اس نامور ہستی کا کچھ پتہ لگتا ہے۔

کل ہیں آن پرگٹ بھئے چتر دھاری
بابا دلپت شہید جاں کی ہوت بکھان جو
تے ترنگ کھیو تعریف وینے کیتے آو یں
گکھڑ ان کے سلطان جو
تو لکھ نیزہ باز جو پیدا کیتا
خلقت تھر تھر کنبنے کا غان جو
راجن پت راج مہاراج دولپتی
تیری دھونس جا مانی خراسان جو

(ترجمہ) گکھڑ راجے اس کے پاس اعلےٰ قسم کے گھوڑے تحفتاً لاتے تھے۔ نو لکھ نیزہ سوار اس کے پاس فوج تھی افغان تک کے لوگ اس سے تھر تھر کانپتے تھے۔ اور اس کے نام کی دھاک خراسان تک پڑی تھی۔ ذیل کے کبت سے ان کے محمود غزنوی کے ہمعصر ہونے کا پتہ چلتا ہے۔

کری ہے تیاری چڑھے اگر چھتر دھاری
لیو جو بلی شیر آن کے
ڈر ہے ڈر اور تیج اقبال بڑا
ترنگ پر قلعہ بھیو لیو چڑھ کے
وہ گکھڑ ہیں آد پادشاہی آپ
آن بیٹھیں جو پلنگ کے

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

بالی خاندان کے مایہ ناز شجاعت اور بہادری کے پروانے کی زندہ تصویر

بابا دلیپ شہید

ترتیب کار :- مہتہ بنسی لال چھبر بسیدار حرضلی

دھڑ ناچے ہوئیے پڑی بولے سر بولی
کٹ کٹ تن ہیں پڑے تیغ چلے جیسے پھول آوے

قوم بالی جو موہیال خاندان کے نتوں کے انمول ہیرا کی ایک لڑی ہے جس کے کارنامے کسی دوسری قوم سے کم نہیں ہیں۔ اس قوم میں بڑے بڑے صاحب اقتدار جنگی سپاہی مدبر المہام ملک مختلف زمانوں میں ہو گذرے ہیں۔ افسوس کہ کسی نے ان موہیال بزرگوں کے کارنامے سوانح حیات قلمبند کرنے کی کوشش ہی نہیں کی جس سے قومیت کو بہت کچھ نقصان اٹھانا پڑا اور بہت سے نامی موہیال سرداروں کے نام صفحہ ہستی سے حرف غلط کی طرح مٹ گئے جن کا اب تک پتہ نہیں چل رہا کہ وہ کب تھے اور کہاں حکمرانی کرتے تھے۔ تاہم دوسری تاریخوں کی ورق گردانی سے معلوم ہوتا ہے کہ بالی قوم کے افراد وقتاً فوقتاً بڑے صاحب کمال ہو گذرے ہیں۔ اس قوم کے لوگ متھرا سے ۱۱۹۵ء میں چل کر آئے اور انہوں نے علاقہ کوہ نمک سالٹ رینج کے اس پر قبضہ کیا اور قبضہ ملوٹ میں ایک قلعہ بنایا اور اس خاندان کے مورث اعلیٰ تر لوک چند بالی جو راجہ دروپد کے کمانڈر انچیف تھے۔ جن کی سمادھ اب بھی اس جگہ موجود ہے۔ جہاں بالی قوم کے لوگ اب تک دور دور سے آ کر اس کی زیارت کرتے ہیں۔

مغلیہ خاندان کے عہد میں بھی اس قوم کے لوگ عہدہ ہائے جلیلہ پر مامور رہے ہیں۔ چنانچہ اکبر بادشاہ کے وقت رائے بھاگو (بھاگ مل) بڑے بھاری اور نامی امراء دربار اکبری ہو گذرے ہیں۔ اور مغلیہ خاندان کے درمیانی زمانہ میں بھی ان کا بڑا عروج رہا ہے حتیٰ کہ اورنگزیب کے وقت ایک فتح جنگ خان بالی کا سپہ سالار ہو گذرا ہے جو حاکم صوبہ سورٹ تھا۔ اورنگزیب نے اپنے بیٹے کو ایک خط لکھا ہے جس میں مرقوم ہے کہ یہ شخص بڑا بہادر ہے اس کو عہدہ سپہ سالاری سے ہٹا کر مراد کو مقرر کرنا سخت غلطی ہے جس علاقہ کو بڑے بڑے سردار قابو میں نہیں کر سکے۔ اس ملک کو قابو کرنا ان کا کام تھا۔ دیوان صاحب رائے بالی جس کی رفاہ عام کے لئے قلعہ روہتاس میں ایک باؤلی بنی ہوئی ہے عہد مغلیہ میں ایک زبردست ہستی کا مالک تھا۔

نادر شاہ کے حملے سے پہلے کہٹری بالی علاقہ جموں میں بھی ان کا راج تھا۔ مگر نادر شاہ وغیرہ کے حملوں سے یہ علاقہ تخت و تاراج ہو کر برباد کر دیا گیا۔

بعہد مہاراجہ رنجیت سنگھ شیر پنجاب سردار مہان سنگھ بالی آف میرپور اور دیوان حاکم رائے بالی سکنہ پنڈ دادنخاں جیسے نامور ہو گذرے ہیں سلطنت انگلشیہ میں بھی اس قوم کے لوگوں کی سرفروشیاں کسی سے کم نہیں دکھائی دیتیں۔ سردار بہادر کپتان جے سنگھ بالی آف ڈومیلی۔ سردار بہادر رسالدار ہر دیال سنگھ بالی آف لاہور۔ سردار بہادر رسالدار ہر نام سنگھ جی بالی آف لطیفال وغیرہ کئی ایک اور کئی خدمات اظہر من الشمس ہیں جہاں بالی قوم کے افراد نے ہر سلطنت میں صدیوں سے ملکی معاملات میں حصہ لے کر نام پیدا کیا۔ وہاں اس میں عارف اور خدا دوست یوگی اور تپسوی لوگ بھی وقتاً فوقتاً پیدا ہوتے رہے ہیں چنانچہ

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

عارفِ کامل

شاہ عبداللطیف

بر شکریہ ست سنگ دہلی۔

بھارت میں سمے سمے پر ایسے مہاپُرش ہو گذرے ہیں جنہوں نے دھرم نرپیکشتا کو اپنے جیون کا انگ مان کر دن رات اُسکا قائم رکھنے کا یتن کیا ایسے ہی مہاپُرشوں میں سنت شاہ عبداللطیف کا نام لیا جاتا ہے۔ ان کا جنم سندھ پرانت میں ہوا تھا جو آج کل پاکستان کا حصہ ہے۔ شاہ عبداللطیف کے شاگردوں میں ہندو اور مسلمان دونوں تھے۔ ایک بار ایک شِشیہ نے اُن سے پوچھ لیا شاہ جی آپ کے ہندو اور مسلمان دونوں شِشیہ ہیں، لیکن ان میں بڑا کون ہے؟ اور کس کو زیادہ پسند کرتے ہیں؟ شاہ جی نے ایک ہاتھ میں دھول اور ایک ہاتھ میں دھونی کی راکھ لے لی اور اسی شِشیہ سے پوچھا "بتا ان دونوں میں کون بڑا ہے؟"

شِشیہ نے جواب دیا کوئی نہیں دھول اور راکھ دونوں برابر" اس پر شاہ نے کہا۔ اسی طرح ہندو اور مسلمان دونوں برابر ہیں۔ ہندو جل کر راکھ ہوتا ہے تو مسلمان مٹی میں مل کر مٹی۔ خدا کے بنائے تمام انسان برابر ہیں۔ بھگوان نے ہندو اور مسلمان دونوں کے آنے جانے کا راستہ ایک ہی بنایا ہے، ان دونوں میں جن لوگوں کو فرق دکھائی دیتا ہے وہ خدا یا پرماتما کو ٹھیک طرح سے سمجھے ہی نہیں۔

اسی طرح شاہ جی نے اپنی زندگی کے دوران دونوں دھرموں کے لوگوں میں میل ملاپ پیدا کیا۔ کچھ کٹر پنتھی ان کے دشمن بھی ہو گئے۔ ایک کٹر پنتھی نے ایک ویشیا سے کہا کہ اگر تو شاہ کو غصہ دلا دے تو تجھے پچاس روپے ملیں گے۔ پیسے کا لالچ بُرا ہوتا ہے۔ اور پھر وہ ویشیا جھٹ تیار ہو گئی ایک دن اُس نے شاہ جی کے پاس پہنچ کر اپنے یہاں دعوت دی۔ پھر وہ واپس گھر گئی اور بہت بڑے کالے برتن میں تھوڑا سا جوار کا آٹا دو سیر نمک اور پندرہ بیس سیر پانی ڈال کر چولہے پر چڑھا دیا۔ وہ پکنے لگا۔ مقررہ وقت پر شاہ صاحب اُس کے ہاں بھوجن کرنے پہنچے جب شاہ صاحب پہنچے تو وہ انہیں گالیاں دینے لگی۔ اس پر بھی شاہ جی چپ رہے اور مسکراتے رہے آخر ویشیا کا حوصلہ ٹوٹ گیا اُسے بھئے ہوا کہ شاہ کو غصہ نہ آیا تو اُسے پچاس روپے نہیں ملیں گے روپے کے لالچ میں اس کی عقل ماری گئی اور وہ آپے سے باہر ہو گئی۔ اُس نے چولہے پر رکھے مٹکے کو شاہ کے سر پر دے مارا۔ مٹکہ ٹوٹ گیا اور جلتی ہوئی راب شاہ صاحب کے سارے جسم پر پھیل گئی۔ جہاں جہاں راب گری وہاں وہاں شاہ صاحب کے بدن کی چمڑی اتر گئی۔ یہاں تک کہ ماس اور ہڈیاں دکھائی دینے لگیں۔ اتنا سب کچھ ہونے پر بھی شاہ کی شانتی بھنگ نہیں ہوئی۔ اُنہیں ذرا بھی غصہ نہ آیا۔ تھوڑی دیر کے بعد جسم پر گری راب ٹھنڈی ہو گئی۔ تب شاہ نے زمین کے اوپر گری راب کو پریم سے اُٹھا کر کھانا شروع کر دیا۔

یہ دیکھ کر اس ویشیا کو بہت ندامت ہوئی اس کی آنکھوں سے آنسو برسنے لگے وہ شاہ صاحب کے قدموں پر گر پڑی اور کشما مانگنے لگی۔ بولی شاہ جی! مجھے معاف کر دیجیے میں نے چند پیسوں کی خاطر آپ جیسے کامل فقیر کو اس قدر دکھ دیا۔

شاہ صاحب نے جواب دیا۔ "اری پگلی۔! اس میں رونے اور کشما مانگنے کی کیا بات ہے؟ تو نے میرا کیا بگاڑا جو میں کشما کروں۔ ایسی بڑھیا راب تو میری ماں نے بھی مجھے کبھی بنا کر نہیں کھلائی تھی۔ اسے کھا کر میرا پیٹ صاف ہو جائے گا۔ تو نے میرا پیٹ صاف کیا۔ خدا تیرے دل کی سیاہی دور کر دے۔ اور تیرا بھلا ہو۔

سچے اور کامل فقیروں کا یہی شیوہ ہے کہ خود عاجزی سے تکلیف اُٹھا کر دوسروں کا کلیان کرنا اور یادِ خدا میں محو رہنا۔

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

از ایم۔ ہربنس لال سوہن دامن

وطن کی بھلائی

یہ کیا ہو رہا ہے وطن میں اے بھائی — جدھر دیکھو ہو رہی ہے لڑائی
یہی ہے بیان گر وطن دوستوں کا — تو کیا اور ہوگی وطن دشمنائی
نہ خوفِ خدا نہ حکومت کا ڈر ہے — ہے اوپر سے نیچے تک خودستائی
لگے جال بننے فریبوں کے لیڈر — کہے بھولی جنتا دُہائی دُہائی
مٹا کر رہیں گے یہ آباد گلشن — سیانوں کے دل میں عجب دھن سمائی
چلے جنگ کو شانتی کے پجاری — عجب اُن کی پوجا غضب اُن کی سیاہی
دکھانے کے کچھ ہیں تو کھانے کے کچھ — عجب ہاتھی دانتوں کی ہے کارروائی
کدورت سے بھرپور جن کے عمل ہوں — کریں گے وہ مٹی وطن کی بھلائی

ارادے ہیں کیا آسماں کے اے دامن
یہی بات اپنی سمجھ میں نہ آئی

نظم

از کشور واحدی

اس دور کی زندگی نہ پوچھو — تلوار کی دھار ہو گئی ہے
اس رخ سے ہر ایک نظر پلٹ کر — تنقید بہار ہو گئی ہے
خوشیوں کی بارات چلتے چلتے — اشکوں کی قطار ہو گئی ہے
کیا لکھوں کہ چشم تر ہی میری — افسانہ نگار ہو گئی ہے
ننھی پھول کی اک کلی محبت — کانٹوں میں شمار ہو گئی ہے
سب نقد خریدتے ہیں دوزخ — جنت جو اُدھار ہو گئی ہے

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

جاتا ہوں اس سلسلے میں گوتا گوں خیالات کو جاگزیں پاتا ہوں
عموماً یہ سننے میں آتا ہے کہ اس میں موہیالی کو جاگرت کرنے اپنے
بزرگوں کے کارہائے نمایاں شائع کرنے یا قومی سرگرمیوں کے
سلسلے میں کوئی خاطر خواہ مواد شامل نہیں کیا جاتا
اگر کسی کا چندہ ختم ہو رہا ہے تو اسے پیشگی نوٹس دیا جاوے
تاکہ مستقل خواندگی کی عادت ڈالی جاوے۔

دنیا بھر کی قومیں ہر سال کسی مقررہ دن کو اپنے بزرگوں کے
نام کے تہوار مناتی ہیں۔ کیا ہی اچھا ہو ہم موہیال بھائی متی داس
مبارک ستی میں شامل ہیں اگر وہ بڑے پیمانے پر نہ سہی چھوٹے
پیمانے پر دیا دن منا لیا کریں تو اس کا نتیجہ کتنا خوشگوار ہو گا
مہان شہید کو مقبول بنانے کے لئے اور بھائی متی داس
کے نام کو اونچا اٹھانے کے لئے آپ کسی ایک ایسے پرچار کا
بندوبست کریں جو جگہ جگہ موہیال سبھاؤں میں شامل ہو کر قوم کو
جاگرتی کا سندیش دے سکے۔

سرکار نے تو جہیز نہ لینے دینے کا قانون بنا کر خاموشی اختیار
کر لی۔ مگر اب سماج کو دیکھنا ہے کہ قومی سدھار کے لئے کس حد تک
اس قانون کو سہارا بنایا جا سکتا ہے
جمہوریت کے اس دور میں تحریر و تقریر کی آزادی بلا شبہ
ایک نعمت ہے مگر قسمت کی ستم ظریفی دیکھئے کہ موہیال متر کے
علاوہ اگر کوئی دوسرا موہیالی پرچہ میدان میں آتا ہے تو اسے
قوم کے خلاف یا موہیال متر کا حریف سمجھ لیا جاتا ہے چاہے
وہ موہیالوں یا موہیال متر کا کتنا بھی خیر خواہ کیوں نہ ہو۔

(ایم ہربنس لال واہن)

معذرت

مہان شہید کے پچھلے شمارہ میں لکھا گیا تھا کہ لیفٹیننٹ موتی رام بالی کے
لڑکے کی شادی ہمراہ دختر مرحوم ایشر داس بودھ راج دید ایڈووکیٹ ملکہ گنج کی
[illegible] ہوئی تھی ہمیں افسوس ہے کہ ایشر داس بودھ راج دید ملکہ گنج والے
نہیں بلکہ دوسرے صاحب ہیں۔ ناظرین نوٹ فرما دیں۔

غبارِ رنگ

از۔ اندر سروپ دت ناداں

حضرت ناداں کے کلام غبارِ رنگ میں راہِ زندگی میں منتشر
کانٹوں کو ہموار کرنے کا عزم دل میں لئے حسین حسرتوں کو مٹ جانے
یا مچلنے کا پیغام دیتا ہے۔   (گلچیں)

اچھا تھا غمِ ذلیت کے یہ زخم نہ بھرتے
احساں تیرے لے کے تو اے چرخ نہ مرتے
یا ڈوب ہی جائیں میرے احساس کی نبضیں
یا میرے یہ بگڑتے ہوئے حالات سنورتے
یہ دہشت ہے اپنی یہ میرے عزم کی جرأت
ان راہوں سے گزرے تو میرے فرشتے نہ گزرتے
اس بزم میں خوددار کہاں بیٹھے ہیں ساقی
ہوتے تو اشاروں پہ تیرے رقص نہ کرتے
اس دور میں مرنے کا کسے خوف ہے ناداں
ہم کس لئے مرنے سے رہِ شوق میں ڈرتے

قوم کے دیپک درخشندہ زمین اس پر روشنی ڈالیں

۱۔ آریہ مسافر لیکھرام جی کس گوتر اور جاتی کے موہیال تھے
۲۔ بندہ بیراگی موہیال براہمن تھے ان کا گوتر اور ذات اور خاندانی تفصیل
۳۔ پرم ہنس پریو اجک آچاریہ گورو دسوامی ورجانند جی سرستی
گنگاپور کرتارپور ضلع جالندھر کے بھاردواج گوتر کے براہمن تھے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

تعمیری پہلوؤں کو اجاگر کرنے کے لئے۔

آپ کے خطوط!

آپ کے خطوط اس عنوان کی زینت بنیں گے ایڈیٹر کے خیالات کا متفق ہونا لازم نہیں ہے مگر ترقی پسند خطوط اور صحت مند تنقید کے ہم خواہاں ہیں۔ (گلچیں)

میرے چمن میں بہاروں نے آنکھ کھولی ہے
زمانہ دیکھے گا اب گل کی دلکشی کیا ہے۔ (ناداں)

خط ۱

میں عرصہ تقریباً ۲ سال سے دل کی بیماری میں مبتلا ہوں اور بستر علالت پر دراز رہتا ہوں لکھنے پڑھنے میں بھی کافی کمزوری محسوس کرتا ہوں۔ تاہم جب رسالہ جہان شہید ڈاک میں میرے پاس آتا ہے۔ تو میرے دل میں ایک ولولہ پیدا ہو جاتا ہے اور اس کے پڑھنے کے لئے دل میں ایک تڑپ پیدا ہو جاتی ہے۔ کیونکہ اس کے مضامین بڑے دلکش اور پُر از معلومات ہوتے ہیں۔

اس رسالہ کی ترتیب اور مضامین وضع ہندی اور خاص کر ہندی وبھاگ شری بخشی امر سنگھ صاحب چھبر کی انتھک محنت اور جانکاری کا نتیجہ ہے علاوہ ازیں کارکنان بھائی متی داس سمتی کا اصول یہ ہے کہ رسالہ کے اخراجات کے لئے کسی کے آگے دامن نہ پھیلایا جائے۔ رسالہ کے لئے زیادہ سے زیادہ اشتہارات حاصل کئے جاویں اور بھی قابل تعریف ہے۔ میری کاروباری طبقہ سے پرارتھنا ہے کہ جہاں وہ رسالہ کی اشاعت کے لئے معاون بنیں وہاں اپنے اشتہارات باقاعدگی سے رسالہ میں شائع کرا دیں۔ اس سلسلہ میں ایک خاص بات قابل ذکر ہے۔ کہ بھائی متی داس سمتی سارے ہندوستان کے براہمنوں کو جہان شہید کے دوارا ایک لڑی میں پرو کر ایک پلیٹ فارم پر لا کر بھرا تری بھاؤ کو بڑھا رہی ہے۔ پرماتما ان کو اس مشن میں زیادہ سے زیادہ کامیابی دیں یہی پرماتما سے میری پرارتھنا ہے۔ یہ بیان

کرنے میں مجھے خوشی ہے کہ سمتی نے تیاگی اور بھومیار صاحبان جو بطور ممبر پارلیمنٹ اور دیگر اونچے عہدوں پر سرفراز ہیں رابطہ اتحاد پیدا کر کے موہیال جاتی کے درجہ کو اور اونچا کر رہا ہے۔
(راقم۔ رام سروپ دت پشاوری حال راجندر نگر نئی دہلی)

خط ۲

محترم ڈاکٹر روشن لال صاحب چھبر و بخشی امر سنگھ صاحب چھبر
جہان شہید نئی دہلی۔

جے موہیال، امید ہے آپ بخیریت ہونگے۔

جہان شہید بابت ماہ اکتوبر ۱۹۶۹ء موصول ہوا میں آپ کا از حد شکر گذار ہوں کہ باوجود ناول۔ چھوٹا کون بڑا کون کی چوتھی قسط دیر سے بھیجنے کے آپ نے وقت پر شائع فرمائی۔ اسی ناول کی پانچویں قسط اور ایک غزل بعنوان "پیمانے" برائے اشاعت ارسال کر رہا ہوں۔ اس خط میں چند ایک اہم باتیں آپ کے نوٹس میں اس غرض سے لانا چاہتا ہوں کہ آپ ان پر غور کرتے ہوئے جہان شہید کی بہتری و بہبودی کے لئے کوشاں ہو سکیں۔

(۱) جہان شہید کا دائرہ مقابلتاً وسیع ہے کیونکہ آپ نے موہیالوں کی سات ذاتوں کے علاوہ بھومیار، تیاگی، چتپاون وغیرہ جاتیوں کو موہیالوں میں شمار کرتے ہوئے ہر طرح کے خیالات کو چاہے وہ قومی ہوں یا مجلسی، دھارمک ہوں یا سیاسی رسالے میں بلا پس و پیش جگہ دی ہے۔ مگر میں جہاں کہیں موہیال سبھاؤں میں

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

اس چیخ و پکار سے تمام جنگل گونج اٹھا لیکن گوپال نہ آیا
اُستاد سمجھا کہ محض اُسے ٹالنے کے بہانے کی غرض سے جنگل کا بہانہ کیا گیا
ہے۔ اُس نے غیظ و غضب میں معصوم پر بید اُٹھایا۔
خوف سے ننھا بچہ چیخ اُٹھا۔ سر چکرا گیا۔ آنکھوں کے سامنے
اندھیرا چھا گیا۔ حواس و اعضا باطل ہو گئے اور تمام بدن میں سناٹا
چھا گیا۔ اس کی زبان پر گوپال تھا۔ تاریکی کے اِس عالم میں اُسے نورانی
گوپال اپنے سامنے کھڑا دکھائی دیا۔ مار پیٹ کی سب تکالیف یک لخت
بھول گیئں۔

وہ گوپال سے لپٹ کر فرطِ انبساط سے رونے لگا۔

قول ہے اور بالکل درست ہے کہ منطق کے خاتمہ پر مذہب
کا آغاز ہوتا ہے۔

یقین الیقین ناممکنات کو بھی ممکنات میں بدل دیتا ہے۔
دن گوپال کے وصال کے لطف سے شاد کام ہو گیا لیکن حیرت
ہے کہ استاد کی آنکھیں اس نورِ یزداں کی دید سے قطعی محروم رہیں۔
اُستاد نے غصہ میں پیچ و تاب کھاتے ہوئے سختی سے کہا وہ
کیوں بے چھوکرے۔ اِس قدر گستاخی! ٹھہر تو ابھی تجھے اس کا
مزا چکھاتا ہوں۔

اُس نے ہر چند معصوم بچے پر بید اٹھایا۔ مگر اب کوئی اُسے
ذرا تکلیف پہنچا سکتا تھا!

سادہ لوح معصوم بے یار و مددگار نہ رہا تھا اب گوپال کی
شرن میں تھا۔

لقیہ میونسپل کارپوریشن ہندواڑہ

پتی داس کو کیوں بلا داں دو تخت رہیے پدھا ان
حکم جلادیں ہتھیں اُچاراں دے آرا سر پر تس وہار
ادھو۔ ادھو چولے سو ڈار ٹپے پرتھوی پر ٹیکے دو پہاڑ
گورو پھیلا۔ اُتم بھئے جس دِہ نہ کوہی پیاری
دہ دے کے دھرم راکھیا تس اُپیدوں بلہاری

آخر میں دوبارہ بھائی متی داس سمارک سمتی کو بدھائی دیتا ہوں
جن کی کوشش اور قربانی سے یہ ایک عظیم الشان کامیابی حاصل
ہوئی۔ (جگن ناتھ دت ویدک مشنری علاقہ دیپور)

خوشی کی خبریں

۱۔ سنتوش کماری دختر سپتری چوہدری رلا رام دت سابق سکو
کنجر درہ دتاں حال علاقہ دیپور نے سکینڈ ڈویژن میں بی اے پاس کیا۔
۲۔ شری راجندر کمار موہن سپتر مہتہ نند لال صاحب موہن
پٹواری ٹودھی سرینگر میں صوبیدار تعینات ہوتے آپ امتحان
میں اپنے ساتھیوں سے بازی لے گئے اور صوبیدار بنائے گئے۔
۳۔ مہتہ جگن ناتھ دت ویدک منتری نے پچھلے ماہ جموں
پورپکھر ایتھاکوٹ، اسچاپنور۔ جالندھر۔ پھلور۔ لدھیانہ شہر
لدھیانہ ماڈل ٹاؤن، لدھیانہ ملر گنج۔ مالیر کوٹلہ۔ دھوری
جگراؤں، اٹانڈہ کا دورہ کیا۔ اٹانڈہ ڈی اے وی ہائی سکول،
اور دھوری خالصہ ہائی سکول میں گورو نانک ۵۰۰ سالہ شتابدی
کے سمبندھ میں گورو نانک دیو جی کے جیون پر ہندو سکھ ایکتا
پر بھاشن دیئے۔ جن کو حاضرین نے بہت پسند کیا۔ اور آپ
کو آل انڈیا دیانند سالویشن کے کام کے لئے ہر جگہ تھیلیاں
پریزینٹ کی گئیں۔

شکشا دان مہان دان

سورگیہ نانک چند تیاگی کو شردھانجلیاں

موہی نگر سے ۳ میل دور سو ... چند
جنتا انٹر کالج کے سنستھاپک سورگیہ شری ... پی پرشم
پنیہ تتھی پر ودیالیہ کے بچوں استادوں نے اُن کو بھاؤ پوُرن
شردھانجلیاں ارپت کیں۔ کالج کے پربندھک شری آشا رام تیاگی
نے سورگیہ شری نانک چند تیاگی کو مہا دانی پرُش بتایا پردھان آچاریہ
شری پربھو دیال تیاگی نے کہا کہ شکشا کے لئے کیا گیا دان مہان دان ہے

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

کے وقت میں گوپال کے ساتھ کھیلوں گا، کہتا ہوا بھاگ گیا۔ ماں
پکارتی ہی رہی لیکن اس نے مطلق پروا نہ کی۔
تارے چھپے ہوئے تھے۔ اور چاند غائب تھا۔ صبح کی جھلملاہٹ
اور خوفناک جنگل اُسے ہراساں نہ کر سکے۔ اس نے جنگل کا کونہ کونہ
چھان مارا۔ وہ بہروپ دیوانہ وار گوپال گوپال پکارتا سرگرداں پھرا۔
لیکن گوپال نہ تو بولا اور نہ ہی آیا۔

بھوکا پیاسا مدن تھک کر چُور ہو چکا تھا۔ وہ بیہوش ہو کر دوپہر
کی تپتی ہوئی ریت میں گر پڑا۔ پھر وہی خواب مد نظر تھے۔ گوپال اس کو
تسلی دے رہا تھا۔ اور دودھ کا کٹورہ پیش کر رہا تھا۔

گوپال کو دیکھتے ہی وہ چونکا اور آنکھیں ملتا ہوا اُٹھا تو گوپال
کو سامنے کھڑا پایا۔ اب خواب محض حقیقت تھا۔ اُس کی خوشی کی انتہا نہ
رہی۔ اور وہ گوپال سے لپٹ کر پریم کے آنسو بہانے لگا۔

گوپال نے کہا بھیّا مجھے سخت افسوس ہے کہ تو میری تلاش میں اس
قدر حیران ہوا۔ بھیّا اب میں بلاناغہ تجھ سے ملا کروں گا۔

روزانہ علی الصباح گھر سے روانہ ہونا اُس کا معمول ہو گیا۔
گھنٹہ آدھ گھنٹہ گوپال کے ساتھ کھیل کر مدن سکول جاتا۔ تو
جماعت میں بیٹھے ہوئے بھی اُسے گوپال ہی کا دھیان رہتا۔ شام کو واپس
آ کر پھر اس کی صحبت کا لطف اٹھاتا۔ گھر آتے دیر ہو جاتی اور ماں
پوچھتی۔ بیٹا کب سے تیرا انتظار کر رہی تھی۔ مدن کھلکھلا کر کہتا۔ "
اماں! میں گوپال کے ساتھ کھیلتا تھا" ماں خاموش ہو جاتی۔ اسی
طرح کئی ماہ بیت گئے۔

مدن کے استاد کی لڑکی کی شادی قرار پائی۔ شاگردوں نے اپنی
اپنی بساط کے مطابق اناج۔ دودھ، کپڑے، زیورات و دیگر ہر قسم کی
اشیاء بطور نذرانہ پیش کیں۔ مدن نے بھی اپنی ماں سے ذکر کیا۔ مگر
اُس غریب کے پاس دھرا ہی کیا تھا۔ صرف اس قدر کہا۔ "جس کے
ساتھ ہر روز کھیلتے ہو۔ اسی سے مانگو۔" اور خاموش ہو گئی۔ مدن نے
جنگل میں پہنچ کر گوپال سے سب ماجرا کہہ سنایا۔ گوپال تذبذب کی حالت
میں پھنس گیا۔ ایک گوالا کیا دے سکتا ہے۔ لیکن جب اُس نے مدن کو
آہ و زاری کرتے دیکھا۔ تو اس سے کسی طرح نہ رہا گیا۔ تو اپنی جھونپڑی میں
سے دودھ کی ایک گڑوی لا کر مدن کے ہاتھ میں دے کر کہا۔ بھائی
اس کے سوا میں اور کچھ نہیں دے سکتا۔ لیکن خیال ہے کہ اگر کسی کو یہ
معلوم ہو گیا کہ گڑوی میں نے دی ہے تو میں تا زیست تم سے نہ ملوں گا۔

مدن نے اسی کو غنیمت سمجھا۔ وہ آہستہ آہستہ پاٹھ
شالا کی جانب چلا۔ استاد کے طعن و تشنیع اور ہمجولیوں کے دلکش مذاق
کا خیال اُسے مارے ڈالتا تھا۔

نقار خانے میں طوطی کی آواز کون سنتا ہے۔

دودھ کے مٹکوں کے مقابلے میں ایک حقیر گڑوی کی کیا حقیقت
تھی۔ مدن گھنٹوں سُنتا بنا کھڑا رہا۔ آخر نہ رہ سکا، اور ایک طرف جا
کر رونے لگا۔ استاد کو معلوم ہوا تو مضحکہ آمیز لہجہ میں اُس سے گڑوی لے
لینے کا حکم دیا۔ مدن کے دل پر اور بھی چوٹ پہنچی۔ گڑوی دے پھینک
کر وہ زار زار روتا ہوا گھر کو واپس ہوا۔

اُدھر گوپال کی گڑوی دودھ کا ایک بحر بیکراں ثابت ہوئی ہر
چند انڈیلتے لیکن وہ کسی طرح بھی خالی نہ ہوتی۔ نہ معلوم کتنا دودھ
اس سے نکلا۔ سب حیران و ششدر ہو گئے۔ مدن کی تلاش شروع کی تاکہ
اس معمہ کا حل ہو۔

غریب مدن نے سوچا کہ شاید استاد نے ناراض ہو کر طلب
کیا ہے اس لئے بھاگنے کی کوشش کرنے لگا لیکن آخر ایک منچلا
لڑکا اُسے گھسیٹ کر لے ہی گیا۔

مدن خود متحیر تھا جواب کیا دیتا۔ استاد نے سوچا کہ شاید جان
بوجھ کر چھپا رہا ہے۔ جب پیار، چاپلوسی، ڈانٹ ڈپٹ راز کے انکشاف میں
کامیاب نہ ہو سکے تو نوبت مار پیٹ تک پہنچی۔ جس نے لرزاں ترساں
گوپال کا ذکر کیا۔ استاد کا اشتیاق اور بھی دوبالا ہوا۔ مدن کو ہمراہ جمیع
طلباء سے اُٹھا کر وہ جنگل کی جانب لے گیا۔

لیکن وہاں کون تھا۔؟

مدن نے نہایت رقت آمیز لہجے میں گوپال کو پکارا۔ "
گوپال بھیّا! شاگردوں نے مجھے مار مار کر ادھ موا کر دیا ہے۔ مجبوراً
بتانا پڑا۔ تو خوب دیکھتا ہے کہ میں بالکل بے قصور ہوں۔ تم
مجھے ان ظالموں کے چنگل سے چھڑا۔"

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2
RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

کہانی

گوپال کی گڑوی

جناب ہری پرشاد صاحب شرما عندلیب۔ بی۔ اے

مدن۔ ایک معصوم یتیم تھا

اس کا باپ عرصہ ہوا مر چکا تھا۔ بیچاری ماں افلاس کے ہاتھوں تنگ تھی۔ ایک وقت کا کھانا میسر نہ آتا تھا تاہم غریب محنت مزدوری کرتی۔ اپنے پیٹ پر جبر کر کے بچے کی پرورش حتے الوسع خوش اسلوبی سے کرتی۔ مدن کو یتیمی کا احساس تک نہ ہونے دیا۔

وقت گذرتے دیر نہیں لگتی۔ مدن پانچ برس کا ہوا۔ ماں نے اسے گوگا دس سے چند میل کے فاصلہ پر ایک پاٹ شالہ میں داخل کر دیا۔ راستہ میں ایک جنگل پڑتا تھا۔ نہائیت گنجان اور خوفناک کئی بچے جنگل میں گم بھی ہو چکے تھے شاید کسی درندے کی اشتہا کا شکار ہو گئے ہوں۔

مدن نے یہ سب باتیں اپنے دوستوں سے سُن تو ڈر گیا۔ امیروں کے لڑکوں کے ساتھ اُن کے نوکر بستہ اٹھا کر چلتے! کچھ تو خوف کی وجہ سے اور کچھ ان بچوں کی دیکھا دیکھی۔ اس نے ایک دن اپنی ماں سے کہہ ہی دیا۔

" ماں! میں اکیلا پاٹ شالا نہ جاؤں گا مجھے بھی کوئی نوکر رکھ دو جو بستہ اٹھا کر مجھے پاٹ شالا تک پہنچا آیا کرے۔

نادان مدن کو کیا خبر! کہ اُس کے ان الفاظ نے مصیبت زدہ ماں کے دل پر کیا اثر کیا۔ بیچاری کلیجہ مسوس کر رہ گئی! کچھ دیر کے سکوت کے بعد کہا بیٹا مدن۔ یہ کب ممکن تھا کہ میں تجھے بے سوچے سمجھے ہی اس خطرناک جنگل میں تن تنہا جانے کی اجازت دے دیتی۔؟

غالباً تجھے معلوم نہیں کہ تیرا ایک بھائی تیرے باپ کی وفات سے چند سال پیشتر کا اس جنگل میں رہتا ہے! بھلا اس کی موجودگی میں درندوں سے کیا خوف میری جان! خوف و خطر کو دل سے نکال دو۔"

معصوم مدن نے متحیر ہو کر کہا۔ تو کیا بھیا میرے کسی قصور کی وجہ سے مجھ سے ناراض ہیں۔ کہ وہ کبھی مجھ سے ملنے تک نہیں آتے؟ اماں! اب میں بھیا کے پاؤں پکڑ کر ان سے معافی مانگ لوں گا۔ پھر تو ضرور معاف کر دیں گے۔

ماں کو خواب میں بھی یہ خیال نہ تھا کہ بچہ اس کے بہانے کو اس قدر وقعت دے گا۔ باوجود ہر چند ضبط کے اس کی آنکھوں سے آنسوؤں کی دھار بہہ نکلی! وہ غمناک لہجے میں بولی "مدن! گوپال تجھ سے بہت محبت کرتا ہے! برسوں ہی کی بات ہے۔ گوپال مجھے راہ میں ملا اور کہنے لگا۔

" میں تو دن رات گئوؤں کی دیکھ بھال میں رہتا ہوں! یہاں تک کہ لمحہ بھر کی بھی فرصت نہیں ملتی! لیکن مدن تو روزانہ ادھر سے گذرتا ہے تم اُسے کیوں نہیں کہتیں! کہ آتے جاتے مجھ سے مل جایا کرے! میں دودھ اور دہی سے اُس کی خوب خاطر کیا کروں گا۔" بیٹا! تو اپنی ضرورت گوپال سے کہہ دیا کر۔ وہ خاطر خواہ انتظام کر دیا کرے گا۔"

غریب بیوہ نے اپنے ایک جھوٹ کو چھپانے کے لئے دوسرا جھوٹ گھڑا۔

مدن ان الفاظ سے مطمئن ہو گیا! اور ہنسی خوشی اپنے ساتھیوں کے ساتھ کھیلنے چلا گیا۔

دُکھیا بیوہ کے غم کا دریا اُمنڈ آیا۔ اور وہ زینے سے کسی پر زار زار رونے لگی۔

آہ! مدن کا کوئی بھائی بھی نہ تھا۔

رات کو گوپال کا ذکر کرتے کرتے مدن سو گیا! اس کے خواب گوالے گوپال کی حرکات اور عنایات سے معمور رہے۔

وہ خلاف معمول علی الصبح ہی خود بخود بیدار ہوا۔ اور وقت سے پہلے ہی کچھ کھائے پئے بغیر گھر سے نکلا! اس کی ماں نے کنوئیں پر پانی بھرتے ہوئے وجہ پوچھی۔ تو مدن نے کہا۔ اماں! آج میں فرصت

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

تواریخی درپن میں

از ۔ بخشی امر سنگھ چھبر

معلومات

۱۔ موہیالی جاتی کا سب سے زیادہ ہر دلعزیز اور پہلا قومی اخبار "موہیال گزٹ" تھا۔ جس کا ایڈیٹر مہتہ شاملداس چھبر سکنہ کالد ضلع جہلم سکھ حکومت کے گورنر اور جاگیردار مہتہ سکھانند چھبر کے پوتے تھے۔

۲۔ رپورٹ مردم شماری سنہ ۱۹۰۱ء جلد اول فقرہ ۲۲۰ مصنفہ سر ہربرٹ رسلی صاحب بہادر کی تحریرات ثابت کرتی ہیں کہ وید راجاؤں نے بنگال کے ایک حصہ پر سنہ ۱۰۰۰ء سے سنہ ۱۲۰۰ء تک حکومت کی۔

۳۔ چوہان۔ راجپوت نسل کے متعلق ثبوت ملتے ہیں کہ وہ مہاراجہ تکشک کی نسل سے وابستہ تھی۔ اور مہاراجہ تکشک مہرشی آستیک جیو کے نانا تھے۔ جب تکشک ویر نے ہندوستان پر حملہ کیا تو اس کی سپاہ جو ہندوستان (اندرپرستھ) کے مہاراجہ ارجن کے پوتے سے جنگ آزما ہوئی۔ بعد میں راجپوت کے نام سے پکاری گئی۔

۴۔ موہیال جاتی کے جنم داتا دیو استھو ستھاماں جی کے پتا راج رشی درونا آچاریہ جی (جو پانڈوؤں اور کوروؤں دونوں کے گورودیو تھے) کے پتا کا نام بھردواج تھا۔ اور ان کا جنم استھان موجودہ ڈیرہ دون (یو۔پی) تھا۔ اُن کی ماتا کا نام گھرتا دیوی تھا آپ ماتا پتا کے اکلوتے سپتر تھے۔ آپ کی شادی گوتم نامی رشی کی سپتری کرپی دیوی سے ہوئی۔ دیو استھو ستھاماں جی راج رشی درونا آچاریہ جیو کے اکلوتے سپتر تھے۔

۵۔ اتہاس بتاتا ہے کہ استھو ستھاماں جی اپنے سات رفیقوں کے ساتھ مہابھارت کی جنگ کے بعد ناگ لوک کو روانہ ہو گئے بعض مورخین کشمیر کو ناگ لوک کے نام سے موسوم کرتے ہیں۔ اور بعض موجودہ آسام کے قرب و جوار کے علاقے کو تحریر کرتے ہیں مگر کشمیر کی راج ترنگنی میں "ناگ لوک" کا نام بیشتر آیا ہے اور موجودہ کشمیر کو اس نام سے پکارا گیا ہے۔

۶۔ مورخین کی رائے ہے کہ موجودہ شہر امرتسر کے نواح میں مالوہ قوم (موہیالوں سے مراد ہے) سکندر اعظم کا خونریز مقابلہ ہوا۔ آجکل اس علاقہ کو ماجھہ کہتے ہیں۔ دریائے ستلج کے پار کا علاقہ مالوہ۔ موہیالوں کے نام سے ہی مشہور تھا۔ اس جنگ میں ۱۶ ہزار جنگجو۔ جوانمرد۔ شیر دلیر موہیال ہنستے ہنستے میدان جنگ میں کام آئے۔ گو یونانی قوم کامیاب ہوئی۔ مگر اُن کے آگے بڑھنے کے حوصلے پست ہو گئے یونانی مورخین نے تسلیم کیا ہے کہ ایشیا میں جس قدر قوموں سے یونانی سپاہ کو لڑنا پڑا یہ لوگ (موہیال۔ مالوہ قوم) اُن سب سے زیادہ بہادر جنگجو تھے۔

۷۔ مہاراجہ پورش نے اپنے دو سفیر سکندر اعظم کے ہمراہ یونان روانہ کئے۔ اول کلیان شرمن (جسے یونانیوں نے کلانوس کے نام سے پکارا ہے) اور دوسرے دت نام ایک ملک موہیال سکالہ تھا جس کی اولاد بعد ازاں عرب میں آباد ہو گئی۔

۸۔ افغانستان کا پہلا ہندو فرمانروا مہاراجہ سومانند جی دت تھا۔ جو سمت ۸۸۷/۹۳۵ بکرمی میں تخت افغانستان پر جلوہ افروز ہوا۔ اس موہیال تاجدار نے نہایت منصفانہ طور سے سمت ۹۳۵/۸۸۷ بکرمی تک حکومت کی۔

۹۔ شہنشاہ اکبر نے پیرم شاہ دت نامی موہیالی سردار کو ریاست جموں کشمیر میں بھمبھر کا علاقہ بطور جاگیر عطا کیا۔ اور موہیال قوم مدتوں تک بھمبھر ریاست میں حکمرانی کرتی رہی۔

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

شوک سماچار

مہتہ کرشن لال چھبر آف راولپنڈی بریلی میں سُرگباش ہو
گئے۔ آپ مہتہ برج لال چھبر مہتہ چونی لال چھبر پہاڑ گنج
مہتہ نوبت رائے چھبر گھانڈو والے کے بھائی تھے (شوک)

مہتہ سوہن لال بالی آف جہر دلی سورگباش ہو گئے (شوک)

مہتہ برج لال دت، چمن لال دت اور مہتہ منوہر لال دت
... آباد والے کی ماتا جی سورگباش ہو گئیں (شوک)

مہتہ برج لال دت فرید آباد والے اپنی ماتا جی کے
سُرگباش ہونے کے ۲ ہفتے بعد سورگباش ہو گئے۔ آپ مہتہ
... ناتھ دت سابق جنرل منیجر پسر باز الہ کے پتا جی تھے۔
(شوک)

ڈاکٹر روشن لال دت آڈیٹر بھائی متی داس سمتی (رجسٹرڈ)
... پردھان اندر پوری موہیال سبھا کے پوجیہ پتا جی چوہدری
... ناتھ دت کا سُرگباش ہو گیا۔ انہوں نے ۲۳ سال تک دھرنگ
موذی مرض کا ڈٹ کر مقابلہ کیا۔ جب وہ اس مہلک مرض
سے چھٹکارا پانے لگے۔ تو موت نے انہیں لبیک کہا۔ (شوک)

مہتہ شو رام صاحب موہن ساکن بھیرہ گورنمنٹ کنٹریکٹر
... سال کی عمر میں اپنے چھوٹے سپتر شری مہتہ مدن لال موہن
... گنج دہلی کے پاس سُرگباش ہو گئے۔ آپ کے بڑے سپتر
... برج لال موہن بی اے ریٹائرڈ انسپکٹر پولیس لکھنؤ سے
... ہو گئے۔ سُرگباشی بڑے کٹر موہیال اور ایشور بھگت
تھے۔ مہتہ جگن ناتھ دت ویدک منتری علاقہ ... پور کے
سسر تھے۔ اور آپ کا FATHER IN LAW

اپنے دو ہنستے مہتہ شو کمار دت بی اے ایل ایل بی منیجر انڈین ایجل
کمپنی جے پور اور مہتہ کشمیر ناتھ جو کہ مہتہ جگن ناتھ کے سپتر ہیں
بڑا ہی پیار تھا۔ بھگوان اُن کی آتما کو اپنے چرنوں میں نواس
دیں۔ اور سب پریوار کو سہن شکتی پردان کریں۔ (شوک)

دہلی میونسپل کارپوریشن زندہ باد

رسالہ جہان شہید ماہ دسمبر ۶۹ء بعنوان (بھائی متی داس
چوک دہلی) پڑھ کر خوشی ہوئی کہ چاندنی چوک فوارہ دہلی کا نام
دہلی میونسپل کارپوریشن نے (بھائی متی داس چوک) رکھ دیا ہے
اس کے لئے میں میونسپل کارپوریشن دہلی گوردوارہ پربندھک کمیٹی
اور بھائی متی داس سمارک سمتی رجسٹرڈ کو بدھائی دیتا ہوں۔ میں
اپنے فرض سے کوتاہی کروں گا اگر میں جہان شہید کا دھنیاواد نہ
کروں کہ سب اُن کی خداداد قابلیت اور ملنساری اور ذاتی رسوخ
سے یہ عظیم الشان کامیابی حاصل کی ہے اور بھائی متی داس کے
نام کو چار چاند لگائے ہیں۔ اب جب بھی غیر ممالک کا پلیج اور یم
بھارت کے کسی بھی پرانت کا کوئی وزیٹر دہلی آئے گا تو جہاں وہ قطب مینار
برلا مندر، ہمایوں کا مقبرہ، گوردوارہ سیس گنج وغیرہ وغیرہ تواریخی
استھانوں کے درشن کرے گا۔ وہ بھائی متی داس چوک کے بھی درشن
کرے گا جہاں موہیال خاندان کے مایہ ناز اور بہادر سپوت نے اپنی زندگی
کی پرواہ نہ کرتے ہوئے دھرم کی ویدی پر آرے سے اپنے شریر کے دو
ٹکڑے کرائے اور موہیال جاتی کا نام روشن کیا۔ پستول، بندوق، چھرا
اور کٹار سے شہید ہو جانا کوئی مشکل نہیں۔ مگر قربانی تھی بھائی
متی داس کی۔ دونوں ہاتھوں میں ہتھکڑی لگائی جاتی، زمین میں گاڑ
دیا جاتا اور آرے سے شریر کے دو ٹکڑے کر دیے جاتے۔ ایک ایک
منٹ کے بعد موت کا پیغام آ رہا ہے وہ جہان شہید ہنستے ہنستے اپنے
شریر کا بلیدان دے کر خوش ہو رہا ہے جیسے کہ سورج پرکاش میں بھائی جی
متی داس جی کی قربانی کا یوں ذکر کیا ہے۔

(باقی صفحہ ۹ پہ ملاحظہ فرمائیں)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

شری گورو گوبند سنگھ سے خطاب

از قلم
شری نوبت رائے جی شوخ

اے وطن پرور گورو گوبند سنگھ — تو وطن کا مایۂ صد ناز ہے
وہ ترے جوہر گورو گوبند سنگھ — تیری ہستی ہستیٔ ممتاز ہے

جاں نثاری ہے تری جانِ وطن — نام تیرا زندۂ جاوید ہے
ہے تری مردانگی شانِ وطن — تیرا زہرہ غیرتِ ناہید ہے

تو نے مردہ قوم کو زندہ کیا — جان ڈالی قالبِ بے جان میں
غیرتِ قومی کو تابندہ کیا — برق کوندی راجپوتی آن میں

تو نے وہ امرت پلایا قوم کو ۔!! — بچہ بچہ قوم کا تھا شیر مرد
ظالموں سے یوں لڑایا قوم کو — کانپ اٹھا نعروں سے چرخِ لاجورد

بجلیاں تڑپیں تیری تلوار سے — فتنہ پردازوں کا زہرہ آب تھا
سر اڑے لاکھوں ترے ہر وار سے — نازشِ ہندوستاں پنجاب تھا

دھرم رکھشا سے بچایا دیش کو — کر دیئے لختِ جگر اپنے نثار
زندگی دے کر اٹھایا دیش کو — لب پر آتی ہے ثنا بے اختیار

تیری قربانی کی ہو تعریف کیا — کلک عاجز، لال ہے میری زباں
ہو ترے اوصاف کی توصیف کیا — تیرا ہر ہر وصف ہے وصفِ گراں

ہے خود وہ شاعرِ معجز بیاں — موشگافانِ سخن کی عقل دنگ
لاکھ سر مارے کوئی پائے کہاں — تیری بانی میں ہے جو بھگتی کا رنگ
دیو بانی سے ہے پُر بانی تیری — نور میں ڈوبا کلامِ پاک ہے
جلوۂ حق ذات نورانی تیری — تیری عظمت برسرِ افلاک ہے

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

دانیزادہ جگن ناتھ جی ڈیڈیلہ چندر نگر، بخشی رام سروپ جی دت نقوش سفیر - اور اندر سروپ دت ناداں و دیگر حضرات نے ہمیں نوازا۔ جن کا ہم تہ دل سے مشکور ہیں اور اُمید رکھتے ہیں کہ وہ بعینہٖ اپنی امداد کا سلسلہ جاری رکھیں گے۔ ہندی بھاگ میں شری ہربنس جی، بھائی پنڈت سوریہ نارائن پانڈے - ایم۔ ایل اے (بہار) شری کلدیپ نارائن جی۔ کماری ویریندرا ایم اے۔ نے ہمیں خوب سہیوگ دیا جو قابلِ ذکر اور سراہنیہ ہے۔ ہمیں کامل اُمید ہے کہ آگلے ورشوں میں بھی ان کا سہیوگ اسی پرکار پراپت ہوتا رہے گا۔ ہماری نوجوان جاتی سے خاص طور سے گذارش ہے کہ وہ اپنے خیالات سے ہمیں مستفید کرتے رہیں گے۔

رہبرانِ وطن

ہر قوم و ملت و وطن میں ایسے رہنما و رہبران پیدا ہوئے جنہوں نے اپنی زندگی میں ہزارہا مصائب و تکالیف کا سامنا کیا۔ مگر اُس تکلیف میں بھی اُنہیں اس بات کا احساس رہا کہ ان کی زندگی دوسروں کے لئے وقف ہے۔ اور اپنی تکلیف دوسروں کے لئے باعثِ رحمت و مسرت ہے۔ ہمارے وطن کے ان نیتاؤں میں گورو تیغ بہادر جیو۔ گورو گوبند سنگھ جی۔ مہارانا پرتاپ۔ چھترپتی شیواجی۔ اور دیگر رہنماؤں کا نام آفتاب کی طرح روشن ہے۔ جنہوں نے اپنی زندگی کی پرواہ نہ کرتے ہوئے وطن کے لاکھوں کروڑوں انسانوں کو زندہ رہنے کا موقع فراہم کیا۔ خود قربان ہو کر دوسروں کو زندگی عطا کی۔ اسی لئے آج نہ صرف اتہاس کار ہی اُن کے نام کو ادب سے لیتے اور رقم کرتے ہیں بلکہ وطن کا ہر پیر و جوان اُن کے نام کو ادب سے لیتا ہے۔ اور اُن کے یوم پیدائش و وفات کو نہایت عقیدت سے مناتا ہے اور اُن کے پیغام کو سنتا ہے۔ اے انسان تو اس بات کو یاد رکھ کہ زندگی دوسروں کو فیض پہنچانے کا نام ہے۔ اور جنہوں نے اپنے آرام و آسائش کو ٹھکرا کر دوسروں کو آرام پہنچایا۔ دنیا اُس کے نام کو سراہتی ہے۔ اُن کی یاد مناتی ہے۔ اُن کے کام۔ اُن کی قربانی، اُن کی عظمت، دلیری، بہادری، جفاکشی، کو سامنے رکھتے ہیں۔ اُنہوں نے شمعِ آزادی و قوم و ملت و وطن پر جانباز پروانے کی طرح اپنی زندگی کو جھلس دیا۔ اور اس پروانے کی راکھ سے بوئے وفا، قوم و ملت نے چاردانگ عالم میں عطر بیزی کر کے اپنی بے لوث وفا۔ اور خدمت کا ثبوت دیا۔ حقیقت میں انہی رہبران و رہنماؤں کے دم سے ہمارے ملک کی تہذیب زندہ ہے۔ وہ خود دورِ خزاں میں رہے مگر دوسروں کو جھونکا بہار عطا کیا

اُنہیں کے دم قدم سے گلشن میں بہار آئی۔
خزاں کے دور میں جو تھے بہاروں کے تمنائی۔

پیارے سے پیارا پیدا ہوتا ہے یہ قدرت کا سنہری اصول ہے "نہال شہید" کے لئے اپنے سرپرستان کے لئے کتنا گہرا پیار و احترام ہے کہ وہ گوناگوں پیغامات مضامین دلکش نظموں اور قومی اتہاس کو لے کر آپ کی خدمت میں ہر ماہ پہنچتا ہے وہ اس بات کا خواہاں ہے کہ اس سے بھی پیار کیا جائے۔ کہ پیار سے ہی پیار ہوتا اور بڑھتا ہے۔

مُبارک صد مُبارک

چوک فوارہ دہلی کا نیا نام "بھائی متی داس چوک" کا اعلان آپ کی مسلسل جدوجہد کا آئینہ دار ہے۔ بقولِ بادشاہ خاں جو قومیں زیادہ باتیں کرتی ہیں، وہ کام کم کرتی ہیں، ایک دوسرے کی تعریف میں کالم کے کالم سیاہ کرنا کوئی معنی نہیں رکھتا جب تک کہ قوم کے لئے باعثِ تقلید و فخر نہ ہو اپنا دھٹ سے ہٹ کر حقیقت کی راہ اختیار کرنا ہی بہتر اور واجب ہے۔ ایک موسیال قوم ہی نہیں بلکہ سب قوموں کو آج عمل کی ضرورت ہے، اور جو کوئی وقت کی اس ضرورت کو نہیں سمجھتا اس کی بربادی کے لئے کوئی اور ذمہ دار نہیں ٹھہرایا جائے گا۔

(داس)

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

کہکشاں

ترتیب کار: بخشی روشن لال چھبّر روشن - مدیر جہانِ شہید - نیو دہلی

سالِ نو مبارک ہو سب "جہانِ شہید" کے پریمیوں اور پاٹھکوں کو۔

کوئی گُل کِھلنے والا ہے

۱۹۶۹ء کا سال کئی قسموں کی خوشیوں و غموں کو سمیٹتا ہوا رخصت ہوا۔ ۱۹۷۰ء کا سال چرخ حیات پہ طلوع ہوا۔ یہ انسانی فطرت ہے کہ انسان زندگی کی طرف بڑھتے ہوئے پیچھے مُڑ کر دیکھتا ہے، وہ دیکھتا ہے کہ اُس نے اپنے پچھلے سفر ۱۹۶۹ میں کیا کھویا اور کیا پایا، انسان کی زندگی ویسے تو کئی مرحلوں اور قسموں میں تقسیم ہے، مالی، ذہنی، علمی۔ حادثات، اور خدائی رحمتوں میں ملبوس ہے، انسان ہمیشہ اس بات کا آرزو مند رہتا ہے کہ اُسے سدا خوشیوں سے ہمکنار رہنا پڑے۔ اور کم سے مصائب کا سامنا کرنا پڑے۔ یوں تو زندگی کا چکر اندھیرے اور روشنی دونوں گردوں میں گھومتا رہتا ہے کبھی اندھیرا اُسے جکڑ لیتا ہے، اور کبھی روشنی اُسے اپنی طرف کھینچ لیتی ہے۔ اور وہ گھومتا چلا جاتا ہے، غموں سے مایوس ہونا انسانی فطرت تو ہے۔ مگر اس میں بھی اپنے ہوش و حواس کو قائم رکھنا اور قدرت پر بھروسہ رکھنا لازم و ملزوم ہے، ہمت کرنا انسان کا فرض ہے۔ مگر کبھی کبھی قدرت پر بھی اپنے آپ کو چھوڑ دینا ضروری ہے، ہمیں یہ دیکھنا ہے۔ کہ ۱۹۶۹ء کے گذشتہ سال میں ہم نے کونسی غلطیاں کیں جن سے زندگی کو آگے بڑھنے اور سکون حاصل کرنے میں مایوسی ہوئی کیا وہ غلطیاں ۱۹۷۰ء میں درست ہو سکتی ہیں؟ جس سے زندگی

پھر میری زندگی ہنس رہی ہے

مسرت سے بسر ہو سکے۔ اور ۱۹۷۰ء میں کونسی بلائیں ہمیں قدرت سے عطا ہوئیں، اور کونسی نعمتیں۔ اور اس کے بعد ہمیں ۱۹۷۰ء کو خوشگوار بنانے اور قدرت سے دُعا مانگنے کے لئے مستعد ہو جانا چاہیئے۔

اے ذوقِ جستجو تیری ہمّت پہ آفریں
منزل کو ہر قدم پہ گریزاں بنا دیا (خلیل)

ہمارے رفیق و ہمدم

کمیٹی جہانِ شہید ۱۹۶۹ء میں خوب پنپا اور اس کے سرپرستان نے اُسے مالی اور علمی و ادبی نوازشوں سے مالا مال کر دیا۔ ادبی امداد میں شری بیت بخشی بدری ناتھ صاحب فرزدش، ہربنس لال جی ساتین دامن، پروفیسر رفیق مناوری، اکھلیش پالی، امر سنگھ جی چھبّر، ڈبی۔ این بخشی گلچیں، کماری دیریندر بخشی ایم اے، اشوک بخشی و دیارتھی بی۔ ایس سی، وشوا ناتھ جی آچاریہ، مہتہ بنسی لال جی چھبّر بیدار، شری بیتمل۔ ڈاکٹر ایم۔ ایم دتہ ایم۔ ایس سرجن سُندر نگر، ہماچل بخشی دھن راج چھبّر۔ بی۔ ایس دتہ ضیا موہیالی، شری مسر در۔ مہتہ بودھ راج دت انبالہ۔ جگدیش بالی۔ آر کے پورم۔ حکیم رملیل و ایس مضطر۔ شری پرکاش ویر شاستری ممبر پارلیمنٹ، ہشیبل ودیارتھی، بخشی رگھو ناتھ چھبّر آر۔ کے پورم، دیپک بی اے ودیارتھی

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

بھائی مُنتی داس سمارک سمتی رجسٹرڈ دہلی کا ماہواری آرگن

آزاد رَو ہوں اور میرا مسلک ہے صُلح کُل
ہرگز کبھی کسی سے عداوت نہیں مجھے

مہان شہید دہلی

ایڈیٹر
ڈاکٹر روشن لال چھبّر

سالانہ چندہ ‎5/-‎ روپے

جلد ۶ | جنوری سنہ ۱۹۷۰ء | شمارہ ۱

وید امرت

جو ——— سب کا سوامی ایشور
منشوں کے لئے ——— بھوجن لا کر دیتا ہے،
دان شیل ——— کو وہ پرمیشور
ہمیں دے
شکتی بھی کرے
ہے اندر بانٹ کر دے
تیرے پاس بہت دھن ہے
آپ کے دھن کو ہم بھوگیں۔

ارتھات ! - بڑی پرمیشور اس جگت کو رچ اور ادھان کر اپنے پتر جیووں کو انیک پدارتھ نہ دیتا تو کسی کو کچھ بھی بھوگ سامگری پراپت نہ ہو سکتی جو پرماتما وید دوار امنشوں کو شکتی بھی نہ کرتا تو کسی کو ودیا کا لیش بھی پراپت نہ ہوتا۔ اس لئے رب سنسار کے پدارتھ اور ودیا بڑی سب گُن پربھو کے ہی دیئے ہوئے ہیں۔

(ادھ شوک بخشی بی۔ ایس۔ سی ودیارتھی سناتن دھرم درونا آچاریہ کالج گوڑگاؤں)

پرنٹر پبلشر ڈاکٹر روشن لال چھبّر [illegible] سے چھپوا کر B ۲۷ [illegible] دہلی سے شائع کیا۔

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

समाचार

कृपया सुख और दुःख में जब भी आप दान आदि करें, तो भाई मतिदास स्मारक समिति, तथा अपनी प्यारी पत्रिका "महान शहीद" को सदैव ध्यान में रखें। सम्वादाताओं से प्रार्थना है कि वे समाचार तथा "वर कन्या" सूची प्रकाशनार्थ, हर मास की दस तारीख तक "महान शहीद" कार्यालय में भेजने की कृपा करा करें जिससे की वे उसी मास के "महान शहीद" में छप सकें।

शुभ

1. सन्तोष कुमारी दत्ता सुपुत्री चौधरी रला राम दत्त, (कन्जरूर दत्ता), अब अलावलपुर ने सैकण्ड डिविज़न में बी० ए० पास किया।

2 श्री रजिन्द्र कुमार मोहन सुपुत्र मेहता नन्द लाल मोहन, पटवारी, पटौदी, श्रा नगर, में सूबेदार नियुक्त हुए है। आपने परीक्षा में सब साथियों को पछेड़ दिया।

3. महेत्ता जगन्नाथ दत्त वेदिक मिशनरी ने पिछले मास, जम्मू, पौच, सुजानपुर, जलन्धर फिलोर, लुधियाना शहर तथा उसके अनेक वर्ती भाग मलेर कोटला तूरी, जमरांव टांडा का भ्रमण किया। डी० ए० वी० स्कूल टाँडा और खालसा हाई स्कूल धूरी में गुरू नानक देव जी को 500 वीं शताब्दी के सम्बन्ध पर उनके जीवन पर और हिन्दू सिक्ख एकता पर भाषण दिये। जनता ने उनको बहुत पसन्द किया और आपको आल इण्डिया दयानन्द, सालवेशन, मिशन के काम के लिये, हर जगह थैलियां भेट की गई। अशुभ। ★

शोक

1. मेहत्ता शिवराम मोहन भेराँ वाले, गवनमेन्ट कान्ट्रेक्टर 96 वर्ष की आयु में अपने छोटे सुपुत्र मदनलाल मोहन कृष्ण गंज दिल्ली में स्वर्ग वास हो गये। स्वर्ग वासी पक्के मोहयाल और मेहत्ता जगन्नाथ दत्त, वेदिक मिश्नरी अलावल पुत्र के सुसर थे।—शोक

2. मेहत्ता सत्त व्रत जी छिब्बर सेक्टर ४ आर के पुरम दिल्ली का सुपुत्र थोड़ी सी बिमारी के पश्चात् मिलिटरी हस्पताल (मेरठ) (उ० प्र०) में अपने परिवार के सदस्यों से जुदा हो गया।—शोक

3. डाक्टर रोशन लाल दत्ता, आडीटर भाई मति दास स्मारक समिमि, व इन्दरपुरी मोहयाल सभा के प्रधान के पिता जी, चौधरी अमरनाथ दत्ता का स्वर्गवास हो गया। वह 23 साल तक अधरंग का बेधडक और निशन्का होकर मुकाबला करते रहे।—शोक

4. महेत्ता, कृष्ण लाल छिब्बर रावल पिण्डी, बरेली में स्वर्गवास हुए।
आप महेता ब्रजलाल छिब्बर महेता चूनीलाल छिब्बर, और महेता नौबत राय छिब्बर, के भाई थे।—शोक

5. महेता सोहन लाल बाली, महरौली वाले स्वर्गवास हुए।—शोक

4. महेता ब्रजलाल दत्त, चमनलाल दत्त, और महेता मनोहरलाल, दत्त, फरीदाबाद, वालों की माता स्वर्गवास हुई

6. महेत्ता ब्रजलाल दत्त, फरीदाबाद में अपनी माता के निधन के २ सप्ताह पश्चात् स्वगवास हो गये। आप मेहता नरिन्द्र नाथ दत्त, पूर्व जनरल मैनेजर, सूपर बाज़ार के पिता थे।—शोक

(शेष पृष्ट 1 का)

इधर-उधर, चौराहें १०० डार,
पेड़ पृथ्वी पर हुए दो फाड़,

अरन्चेला उत्तम भेय, जिस देहन करी प्यारो
देह-२ के धर्म राखां, तिस उपरों बलिहारी"

अन्त में मैं दुबारा भाई मतिदास स्मारक समिति को धन्यवाद देता हूँ, जिन पर इन कार्य कुशलताओं पर इतनी अच्छी सफलता प्राप्त हुई।

जगन्नाथ दत्त वैदिक मिशनिरी
अलावल पुर

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust, Funding IKS-MoE-Grant-2

Regd. with Registrar of News Papers for India vide R. N. 16433/68

Regd. No. D. 15

महान शहीद

भाई मतिदास स्मारक समिति,
नई दिल्ली का सचित्र मासिक

वर्ष 6 जनवरी —1970 अंक 1

नवीन वर्ष

नवीन तार बज उठे, नवीन वीणा स्वर लिए,
नवीन साधना, नवीन वर्ष की सिहर लिए।

नये विहान के लिए नवीन कर्म आज हों,
नवीन विश्व के लिए, नवीन धर्म आज हों,
कि जो सड़े गले सभी नवाग्नि में विनष्ट हों,
कि कल सजे दिवस नया, भले महान् कष्ट हो।
कि एक कण्ठ राष्ट्र को मिले समग्रता लिए,
बढ़े सतत सुमार्ग पर विरोध की जहर पिये।

नवीन राष्ट्र है वही, जहां नवीन चाह हो,
विकास सर्वतोमुखी, सदा नवीन राह हो,
नयी दिशा, नयी किरण, प्रकाश नित जहां नया,
जहां स्वदेश भावना के रंग में, मनुज नया।
जहां सभी हों सांचते-जियें स्वदेश के लिए,
जहां सभी हों कर्मलीन, एक अन्य के लिए।

कथा युगों से आ रही कि विश्व नाशवान है,
शरीर वस्त्र मात्र यह, अमर सदैव प्राण है,
अतः अमर की साधना करें, शरीर होम दें,
निशा हटा स्वदेश की, प्रकाश पुञ्ज व्योम दें।
नवीन लक्ष्य के लिए, बढ़े नयी सफर लिए,
हृदय विशालतम बना, कठोरतम डगर लिए।

नागेन्द्र नाथ पांडेय

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

REGD. WITH REGISTRAR OF NEWS PAPERS, INDIA VIDE R.N./6433/68 REGD. No. D-1515

महान् शहीद

भाई मतिदास स्मारक समिति
नई दिल्ली
का सचित्र मासिक
टेलीफोन नं.
घर 584007
दफ्तर 40805

वर्ष 8 | अप्रैल - 1972 वैशाख - 1894 | अंक - 4

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE Grant 2

महान शहीद

भाई मति दास स्मारक समिति नई दिल्ली

की ओर से प्रकाशित सचित्र मासिक

वर्ष ४	अप्रैल 1972	अंक

बाबा प्रागा एवं भाई मतिदास जी के भक्तों और अनुयायियों तथा मोहयाल, भूमिहार, त्यागी, चितपावन अनावल, आदि वीर ब्राह्मणों में भावनात्मक एकता विकसित करने के लिये उपयोगी सामग्री प्रकाशित की जाती है।

सम्पादक :- जगन्नाथ वैद

सहसम्पादक :- डी॰एन॰ बख्शी "गुलचीन"

श्रीमति आर॰ आर॰ बख्शी

आर॰ आर॰ राय

पत्र व्यवहार का पता सम्पादक "महान शहीद"

27-बी॰, शहीद भगत सिंह मार्ग (लेडी हार्डिंग रोड) नई दिल्ली-1

चन्दा- एक वर्ष के लिये : 5 रु॰ दो वर्ष के लिये : 9 रु॰ तीन वर्ष के लिये 12 रु॰

एक प्रति : 50 पैसे

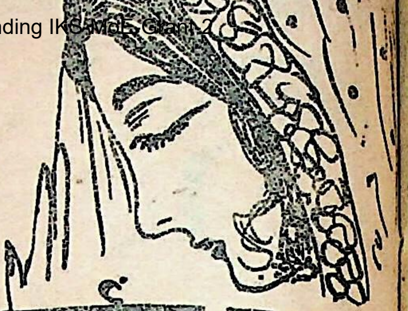

मान मर्यादा व लज्जा नारी की पहचान है

नारी मैंने देखा तुझ में, पतझड़ में मधु

ममता अपार स्नेह डोर से बांधा तूने सं

संसा

अपने अरमानों की ज्वाला, नारी तू स्व

जलाती है

जब अविश्वासी अधम नर से दया

न पाती

घनश्याम - सजल खिल हो वसुधा

हि

आंचल में तेरे दूध रहे तू आंसू को तरस

नर के क्रूर करों से तेरे अरमानों की

ठस के लिये नयन में तेरे नारी, प्रीत

स्वप्न

सूचना : कृपया अपना तथा अपने बन्धुओं का वार्षिक चं शीघ्र भेजने की कृपा करें।

मुद्रक और प्रकाशक जगन्नाथ वैद द्वारा रचन्ना लिथो प्रेस चावड़ी बाज़ार दिल्ली, टेलीफोन नं॰ 262421 से छपकर "महान शहीद" कार्यालय 27-बी, शहीद भगत सिंह मार्ग (लेडी हार्डिंग रोड) नई दिल्ली से प्रकाशित हुआ

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

भाई मति दास स्मारक समिति

अपील

प्रिय बहनों और भाइयो :-

भाई मति दास स्मारक समिति नई दिल्ली ने लगातार कई वर्षों से प्रयत्न करने पर भारत सरकार को भाई मतिदास स्मारक भवन निर्माण के लिये ज़मीन देने पर सहमत करा लिया है यह प्लाट सफदर जंग हवाई अड्डा नई दिल्ली के समीप ब्रिगेडर होशियार सिंह मार्ग पर होगा। क्षेत्र केन्द्र में स्थित है यह भवन मोहयाल, त्यागी, भूमिहार, चितपावन, अनाविल और अन्य बहादुर ब्राह्मणों के सामाजिक एवं सांस्कृतिक कार्य कलाओं का मुख्य केन्द्र रहेगा।

लेकिन इस प्लाट का कब्ज़ा इस बात पर निर्भर करता है कि हमारे पास धन उपलब्ध हो अतः समिति आपसे इस पुनीत यज्ञ में यथा सामर्थ्य योग दान करने की विनम्र अपील करती है। दान के रूप में चैक मनि आर्डर बैंकड्राफ्ट आनरैरी सैक्रेट्री, भाई मतिदास स्मारक समिति (रजि०), 72 बी० शहीद भगत सिंह मार्ग, नई दिल्ली के पते पर कृपया भेजा जाये। छोटे से छोटा दान सधन्यवाद स्वीकार किया जायेगा। और दानी का नाम 'महान शहीद' पत्रिका में प्रकाशित किया जायेगा। सरकार से यह अनुरोध किया गया है कि वह दान की राशि पर आय कर की छूट प्रदान करे। इस सम्बन्ध में सरकार की अनुमति शीघ्र प्राप्त कर ली जाने की आशा है।

देश के विभाजन और लाहौर में मोहयाल आश्रम के हाथ से चले जाने के बाद यह पहला अवसर है जबकि अपनी जाति का स्वयं स्मारक भवन होगा। अपने इन भाईयों के लिये वह वरदान सिद्ध होगा। जो देश के विभिन्न राज्यों से दिल्ली पधारेंगे और इस स्मारक समिति की सेवा का लाभ प्राप्त करेंगे।

आशा एवं पूर्ण विश्वास है कि पुनीत एवं परोपकारी कार्य में हर क्षेत्र के गरीब - अमीर सभी व्यक्ति यथा शक्ति अपना योगदान देंगे। और इस अनुष्ठान को सफल बनायेंगे।

सधन्यवाद

बख्शी अमर सिंह छिब्बर
आनरैरी सैक्रेट्री
भाई मतिदास स्मारक समिति (रजि०)
नई दिल्ली

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

धारावाहिक उपन्यास
२१वीं किस्त

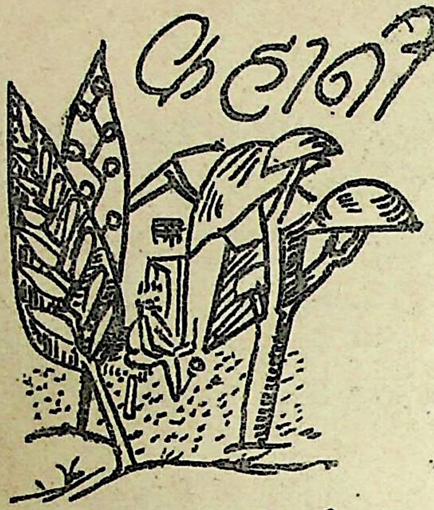

छोटा कौन बड़ा कौन

(हरबन्सलाल मोहन दासन

केवल गोपाल की बातें बड़े ध्यान से सुनता जा रहा था। उस का विवाह अभी तक नहीं हुआ था एक नव विवाहित और विकटतम मित्र से विवाहित जीवन की कहानी सुन कर वह मन में सोच रहा था कि क्या विवाह के पश्चात् हर घर में ऐसा ही होता है ? और यदि विवाह का नतीजा सुख के बदले दुःख मिलता है तो विवाह से लाभ ही क्या ? वह अपने विचारों को ज्यादा देर तक दबा न सका। गोपाल उसका परम मित्र था। अपने मित्र को दुःखी पाकर उसका मन तड़प उठा। उस ने कहा, अभी तक जो कुछ सुन 'पाया हूं उससे यह अनुमान कठिन है कि मां जी असल में क्या चाहती हैं या घर में बड़े दूसरे लोगों की इच्छा क्या है ? यह भी ठीक

है कि हम अपने मां बाप को अपना शत्रु नहीं कह सकते परन्तु अपने बच्चे के विवाह के बाद यदि वह यह समझ लें कि अब उन का मूल्य तथा मान पहले से बहुत बढ़ गया इसलिये उन को यह हक हो जाता कि वह बेटे को जो भी उल्टी सीधी आज्ञा दें उसे बिना किसी विलम्ब और चूं चरा के पालन किया जा तो यह बुद्धिमत्ता और मनुष्यता के विपरीत ही समझा जायेगा।

न जाने मां बाप बेटे की शादी के बाद यह कैसे समझ लेते हैं कि बहु के आ जाने पर उनका बेटा अब उन की सेवा करना छोड़ देगा।

आखिर कौन ऐसे माता पिता होंगे जो अपनी लड़की को यह न समझाते होंगे कि सुसराल जाकर उसने अपने बड़ों और पति की

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE

ना करनी है और अपने विवहार सब का मन खुश करना है।

"यही तो मैं भी कहता हूं" ... ने उत्तर दिया। और मैं यह ...ता हूं कि क्या बहु बन कर आने ...ली लड़की की तुलना घर की ...करानी से की जा सकती है? ...नौकरानी को भी, जिससे हम ...सिक वेतन देते हैं ऐसी कोई ...त नहीं कह सकते जो उसकी ...न्य हानी से जुड़ती हो। अपनी ...नी जगह हर किसी को अपना ...न-मन प्यारा होता है। कोई ...नी हो चाहे निर्धन अपने मान ...रक्षा करने में किसी से पीछे ...हीं होता यदि मैं आपका आदर ...रता हूं तो कोई कारण नहीं कि ...प मेरा आदर न करें। उत्तम और ...टिया विचारों का पता तब ही ...लता है जब दो व्यक्ति बात करते ...र इन बातों का अच्छा या बुरा ...तीजा सामने आता है। जहां ...के विचार विमर्श से एक दूसरे ...ति प्रेम, आदर, सतकार और ...कशीना होता है वहां घटिया वि... ...रों से अपने भी पराए हो जाते ... और जीवन दुखमय हो जाता ... इन विचारों के अन्तरगत जब ...अपने घर के हालात देखता ... तो बड़ी निराशा होती है। अब मैं तुम्हारे घर से बाहर न निकलने का कारण समझने लगा हूं परन्तु बेहतर यही है कि मामला सास बहु पर छोड़ दो। यदि भाभी समझदार हुई तो मां जी का वहम अपने आप दूर हो जायेगा अभी इन दोनों को आपस में मिलने और एक दूसरे को समझने का अवसर देना उचित है। और अपने आप को भी खुश रखने की कोशिश करो। बहुत सोच विचार में डूबे रहना भी अच्छा नहीं।

"बात तो ठीक कहते हो पर कल कलां तुम अपनी भाभी से बात करो तो क्या यह भी बुरी बात होगी? क्या देवर भाभी हमकलाम नहीं होते? और मां जी क्या तुम्हें जानती नहीं, इस पर भी यदि वह बुरा मनाएं कि बहु को किसी की शर्म नहीं तो यह बात मुझे सहन नहीं हो सकती।

इतनी तंग दिली भी किस काम की? रोना भी तो इसी बात का है। यदि ऐसी उल्टी बात शीला भाभी से हुई होती तो मैं उस से झगड़ा कर सकता था पर अब जो कुछ हुआ वह मां के कारण हुआ। एक ओर तो मां ने मुझे अपना प्यार दिया और इतने वर्षों तक मेरा पालन पोषण किया धन जमा कर मेरा विवाह भी

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

कराया, उसकी खुशी भी एक ही भूल के कारण मेरे और अपनी बहू के मन में हलचल मचा दी मैं तो यह कहा करता था कि मां जब मैं बड़ा हूंगा तो तुम्हारी सेवा में कोई भी कमी न आने दूंगा और जब मेरा विवाह करोगी तो तुम्हारी बहु आकर मेरे से ज़्यादा तुम्हारी सेवा कर तुम्हारे चरण रज को माथे पर लगाना अपना सौभाग्य समझेगी पर क्या मालूम था कि मेरी सारी हसरतों पर मैं अपने आप ही पानी फेर दूंगी"।

केवल बेचैन हो उठा और भई जिस प्रकार भी हो हमारी भाभी को यह समझा दो कि मां जी की बातों का बुरा न मनाएं वह तो यूं ही है ऐसा कह देती हैं और मां जी को भी बतला दो कि बहु से कोई भी ऐसी बात भूले से भी ना कहें जो उसके मन को ठेस पहुंचाए"।

"बहुत सोचता हूं परन्तु ऐसा प्रतीत होता है कि मां जी का स्वभाव बदलना कठिन है वहम का दुनिया में कोई इलाज नहीं अब तो भगवान ही उन पर कृपा दृष्टि करें तो करें।

भई तुमको ज़न मुरीद कहकर वाकई मुझ से गल्ती हुई। मुझे तुम्हारे हालात का ज़रा भी ज्ञान न था। ऐसा जान पड़ता है कि हमारे समाज में जो उथल पुथल हो रही है, विवाह होते ही औलाद अपने माता पिता से अलग हो जाने का रास्ता अपनाती है तो उसके कारण ऐसे ही वातावर्ण होंगे। अच्छा, छोड़ो इन बातों को, आओ अब मेरे साथ बाहर चलो और अपना मन बहलायें।

(क्रमशः)

सालाना चुनाव मोहियाल सभा वैस्ट ज़ोन देहली

नई दिल्ली तिथि:-१६-४-'८२ को वैस्ट ज़ोन तिलक नगर मोहियाल सभा की सालाना मीटिंग तातारपुर मन्दिर समय १० बजे सुबह हुई जिस में एजन्डा के मुताबिक सालाना चुनाव बड़ी खुश असलूबी से हुआ और निम्नलिखित सज्जनों को अगले साल के लिये आहदेदार चुना गया।

प्रधान ......श्री जै देवदत्त तिलक नगर
उपप्रधान.....श्री रामजीलाल दत्त " "
मन्त्री ......राम-सी-बख्शी हरि नगर
ज्वाइन्ट मंत्री.....मेहता बशेशर नाथ फतेह नगर
स्टोर कीपर....मेहता पन्ना लाल अशोक नगर
खज़ान्ची......सतवन्त सिंह हरि नगर

चुनाव के बाद तमाम मिम्बरान ने मिल कर दोपहर को भोजन भी उसी स्थान पर किया और बाद में सबका शुक्रिया अदा कर मीटिंग समाप्त की गई।

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

बधाईयां

भाई मतिदास स्मारक समिति (रजिस्टर्ड) 27-बी,
भगत सिंह मार्ग (लेडी हार्डिंग रोड) नई दिल्ली.

मेरे आदरणीय भाई वेद रत्न जी,

मैं अपनी ओर से तथा भाई मति दास समिति (रजिस्टर्ड) नई दिल्ली की ओर से आपके राज्य सभा के सदस्य चुने जाने पर आप को तथा आपके सारे परिवार को हार्दिक बधाई देता हूं।

हम परम पिता परमेश्वर से प्रार्थना करते हैं कि वह मोहियाल समाज के रत्न आपको तथा आपके परिवार को अधिक सुख सम्मान और वैभव प्रदान करे जिस से कि आप देश को और समाज को काफी समय तक सेवा कर सकें। और अपने महान पिता पदम श्री एस० एन० मोहन जिन पर समाज और देश को गर्व है, के आदर्श को और ऊंचा कर सकें।

शुभकामनाओं और आदर सहित,

आप के भाई
बख्शी अमर सिंह छिब्बर

भारत भूषण,
ले० क० श्री वेदरतन मोहन,
संसद सदस्य
उद्योगपति तथा परोपकारी
46 पूसा रोड नई दिल्ली

शहीद के प्रेमियो को जरूरी निवेदन

माया बहज अकल होश
सभे किसे फिकर न रहे ओसान
मियां दानिशमन्द ते कोट पूरे
माया बाहज ओह होन हैरान मियां
(विराटशाह

कृपया अपना तथा अपने बन्धुओं का चन्दा शीघ्र भिजवाने की कृपा करें ये आप का जाति धर्म है।

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

 CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

भाई मतिदास स्मारक समिति (रजिस्टर्ड) 27-बी,
भगत सिंह मार्ग (लेडी हार्डिंग रोड)
नई दिल्ली अप्रैल १९७२

आदरणीय महोदय,

मैं अपनी ओर से तथा समिति की ओर से आपके दिल्ली नगर निगम के मेयर चुने जाने पर हार्दिक बधाई देता हूं इस बात में कोई संदेह नहीं कि आप नागरिक सुविधाओं को और बढ़ावा और महानगर दिल्ली को और सुन्दर बनाने में भरसक प्रयत्न करेंगे। इसके साथ ही साथ निगम के सामन्य कार्य में भी सुधार करेंगे। हम ईश्वर से प्रार्थना करते हैं कि वह आप को शक्ति प्रदान करें ताकि आप अपने कार्य को सुचारु रूप से सम्पन्न कर सकें और जनता द्वारा प्रगट किये विश्वास को पूरा कर सकें

शुभकामनाओं और आदर सहित

भवदीय

बख्शी अमर सिंह छिब्बर
सचिव

श्री केदारनाथ साहनी,
बी० आई० /43/8, ईस्ट
पटेल नगर दिल्ली

कुछ अपने विषय में

जीवन भर अपनी कई सभा सोसाइटियों से जुड़ा सेवा करता रहा परन्तु कोई उच्ची यानी ओहदा स्वीकार नहीं किया मगर इस समय मैं इन्कार न कर सका जब मुझे प्रिय भाई बख्शी अमर सिंह छिब्बर तथा दूसरे भाइयों ने "महान शहीद" का सम्पादक बनने के लिये कहा। पाकिस्तान बनने के पश्चात् पिशावर से दिल्ली आते ही बख्शी साहब से भेंट हुई तब से बख्शी साहब की खूबियों ने प्रेम के बन्धन में बान्ध लिया और बख्शी साहब भी मुझे बड़े भाई की तरह सम्मान देते रहे और उनके प्यार की मैं हमेशा कदर करता रहा हूं बख्शी साहब ने एडीटर शिप का भार मुझ पर डाल दिया है मैं इसको कहां तक निबाह सकूंगा आने वाला समय ही बतायेगा।

आपके स्नेह का भूखा :- जगनाथ बैद

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

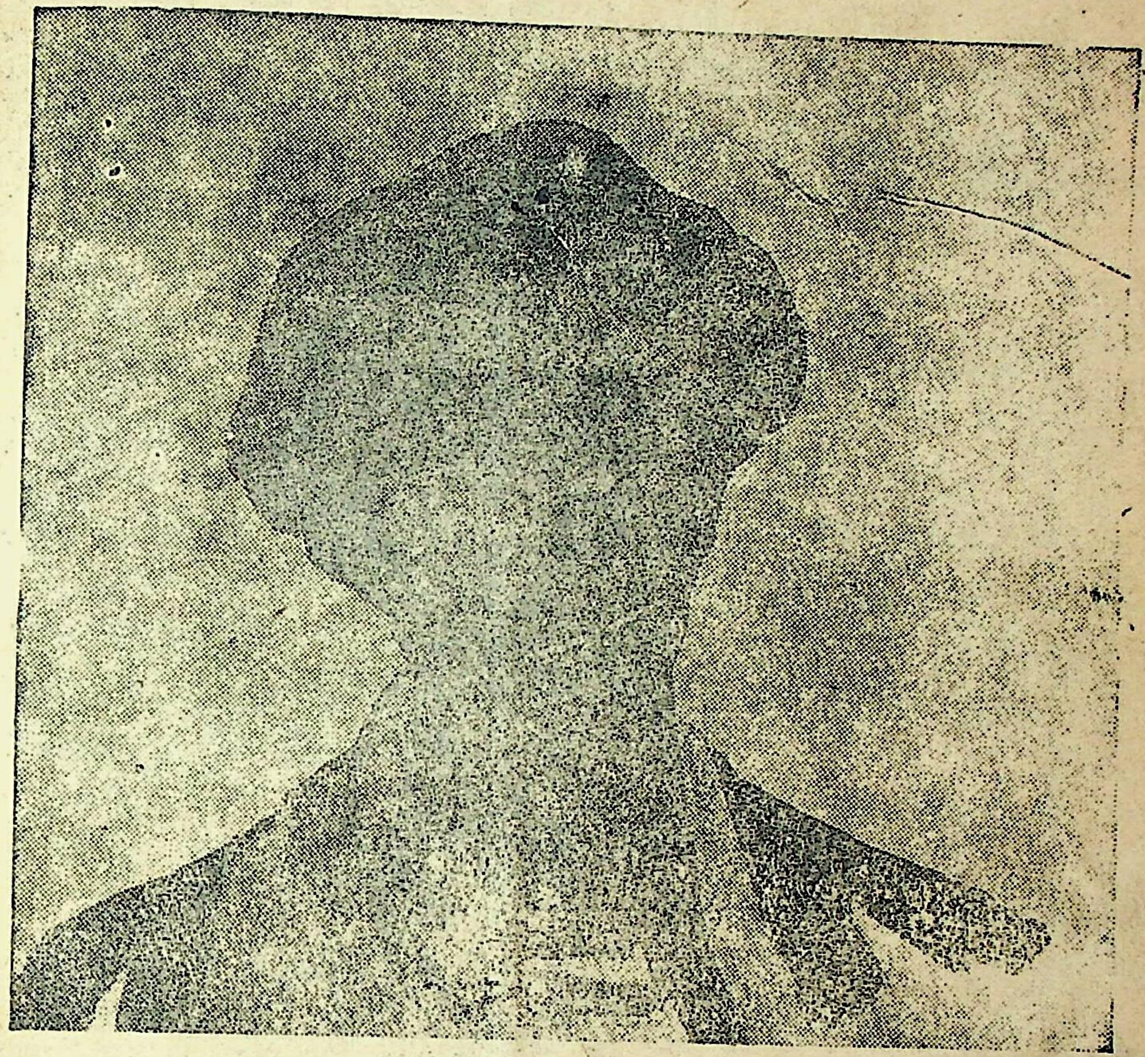

तेते पांव पसारिये जेती लांबी सौर

नारायण जानता है कि उसकी आमदनी मामूली सी है। इसीलिये वह और उसकी पत्नी सोच समझकर खर्च करते हैं।

और बातों के साथ साथ उन्होंने अपने बच्चों की शिक्षा के लिये बड़े विचार से एक योजना बनाई है क्योंकि इसमें ही उन सब का कल्याण है।

तभी तो उन्होंने परिवार को भी छोटा रखने का फैसला कर लिया है ताकि वे हर बच्चे को अच्छी शिक्षा दे सकें।

da 71/132

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant

"दीर्घायु के लिये सिगरेट निषेध"

(सतीश बख़्शी)

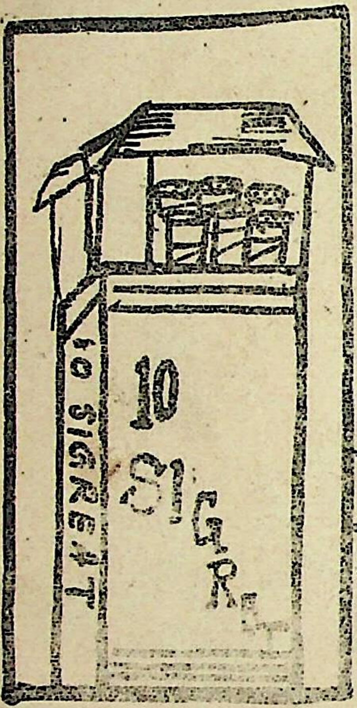

सिगरेट पीने वाले व्यक्ति सिगरेट पीने वाले व्यक्तियों से अधिक समय जीवित रहने की आशा कर सकते हैं। आजकल उचित प्रश्न जो पूछा जाना चाहिये, वह यह नहीं कि सिगरेट पीना भयंकर है या नहीं, परन्तु अब तो उन साधनों की खोज की जानी चाहिये, जिससे कि सिगरेट का निषेध सम्भव हो जाय।

यह सन्देश हमें "प्रथम यूरोप कांग्रेस" जिसका उद्देश्य "धूम्रपान और स्वास्थ्य" था से प्राप्त हुआ है। इस सभा में १८ विभिन्न देशों से 3000 व्यक्तियों ने भाग लिया। कांग्रेस द्वारा स्कूलों में नये कार्यक्रम प्रकाशित किये गये, जिसमें सिगरेट के कारण स्वास्थ्य बिगड़ने की बातों पर प्रकाश डाला गया।

जर्मनी के प्रोफेसर कार्ल हींज नोबर ने जर्मन व अमरीकी क्रम नुक्ड गणना के अनुसार बताया कि जो सिगरेट नहीं पीते वह सिगरेट पीने वाले व्यक्तियों की अपेक्षा अधिक समय तक जीवित रह सकते हैं।

अमेरीका के प्रोफेसर कूपर-एल-तैरे का कहना है कि सिगरेट "बिना आई मौत का कारण है। बुरा स्वास्थ्य सिगरेट पीने के कारण ही सर्वप्रथम समझा है। यह प्रयत्न करना चाहिये कि जो सिगरेट नहीं पीते, वह सिगरेट न पीकर ही अति स्वस्थ रहें।

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

ناظرین پر یہ واضح کر دینا چاہتا ہے۔ کہ ہمارے ٹیگور نہ صرف شاعر۔ ڈرامہ نویس اور ناول نگار ہی نہیں تھے۔ بلکہ ایکٹر۔ نقاش۔ خطیب فلسفی اخبار نویس معلم اور موسیقی کے بھی دلدادہ تھے۔ اس لاجواب تصنیف کی چند جھلکیاں ملاحظہ فرما دیں۔ فرصت کے لمحوں میں ان پر وچار کریں۔ اور گھر بیٹھے اس مہرشی کے اُپدیش کا آنند اٹھائیں۔ اور اپنے ردِعمل سے راقم کو مطلع فرما دیں تاکہ آیندہ اشاعتوں میں بھی اس قسم کے مضامین سے ناظرین کو مستفید کیا جاوے۔

نہیں مجھکو خواہشِ رتبہ نہ مال و زر کی ہوس مجھے
میری عمر خدمتِ خلق میں میرے الشعور تو گذار دے

۱۔ پیار رکھنا

اے میرے سرتاج! تجھ سے میری یہی پرارتھنا ہے کہ میرے ہر دے کی غریبی کی جڑ پر تیری ضرب لگے۔ مجھے اپنی خوشیوں اور غمیوں کو آسانی سے اٹھانے کا بل دے۔ مجھے وہ بل عطا کر کہ میں غریبوں سے کبھی بیگانہ و بے تعلق نہ بن سکوں۔ اور گستاخ طاقت کے سامنے کبھی نہ گھٹنے ٹیکوں۔

محبت کے شرر سے دل سراپا نور ہوتا ہے
ذرا سے بیج سے پیدا ریاضِ طور ہوتا ہے

۲۔ بنتی

میرے مالک! آئے دن کی چھوٹی چھوٹی باتوں سے اپنے دماغ کو اونچا رکھنے کی مجھے قوت دے۔ اور مجھے بل دے کہ اپنی تمام طاقت کو محبت کے ساتھ تیری رضا کو سونپ دوں۔

مدتوں بیٹھا ترے ہنگامۂ عشرت میں میں
روشنی کی جستجو کرتا رہا ظلمت میں میں

شہید

سے

چندہ

یہاں شہید مزید ترقی اور کامیابی اب آپ کے ہاتھ میں ہے۔ آپ کے رسالہ ہذا کے بارے میں تعریفی اور حوصلہ افزا پیغامات بے معنی ہیں۔ جب تک آپ اپنا واجب الادا چندہ اپنی پہلی فرصت میں ارسال نہیں کرتے۔ کئی بار یاد دہانی کرا چکے ہیں مگر آپ نے توجہ نہیں دی۔ بار بار یاد دہانی کرانا ہمارے واسطے اور آپ کے واسطے بھی موزوں نہیں۔ چندہ کی ادائیگی آپ کا قومی فرض ہے اور اس میں کوتاہی کرنا اپنی قوم کو نقصان پہنچانے کے مترادف ہے۔

ہمیں امید ہے کہ آپ ہماری اس بنتی پہ پھول چڑھائیں گے۔

ایڈیٹر

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

عشق و ہوس ہیں دونوں ہی تیری تلاش میں
یہ دیکھنا ہے کس کو ترا آستاں ملے

دل میں ہو سوزِ محبت کا وہ چھوٹا سا شرر
نور سے جس کے ملے رازِ حقیقت کی خبر

گیتانجلی

موجودہ دور کی شہرۂ آفاق تخلیق

جس نے اس کے نامور مصنف رشی ڈاکٹر رابندر ناتھ ٹیگور کو

عالمی اعزاز "نوبل پرائز" سے ہم آغوش کیا

یہ بے نظیر تصنیف یادِ الٰہی کے گیتوں کا ایسا مجموعہ ہے جس کو ہمارے رشی کوی نے سہل اور دلکش طرزِ بیان سے اپنے امتیازی فلسفیانہ اور حکیمانہ رنگ میں پیش کیا ہے۔

دانائے عالم نے انہیں عظیم خراجِ تحسین پیش کیا ہے۔ اور ان کی رائے میں فٹز جیرلڈ اور عمر خیام کی رباعیات کے ترجمہ کے بعد گیتانجلی کے بے نظیر ترجمہ نے مشرقی شاعری کو دوسری مرتبہ مغربی دنیا کے سامنے بڑی خوبی اور خوش اسلوبی کے ساتھ پیش کیا ہے۔

؎ قافلے والو کہ قافلہ سالار آتے
اب بدل جائے گی اندازِ سفر کی صورت

اس شہرۂ آفاق کتاب کا تخیل محبت اور پریم پر مبنی ہے۔ بے پیرہ روحانی عقائد کو آسان شاعرانہ لطافت اور موسیقی سوز و ساز کے ساتھ پیش کیا گیا ہے۔

؎ خالی شراب عشق سے لائے کا جام ہو
پانی کی بوند گریہ شبنم کا نام ہو

غریبوں کے ساتھ دلی ہمدردی کا اظہار فطری ہے یہ نیک جذبہ ان کی آپ بیتی کا نتیجہ ہے۔ پُر درد اور پُر تاثیر ہے۔

مناسب ہے کہ نیک اعمال کر طاعت گذاری کر
پسندیدہ طریقے سیکھ عجز و انکساری کر

گیتانجلی کی چند جھلکیاں دینے سے پہلے راقم

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

وید خاندان کی خودداری کا ایک سچا واقعہ

مانگ کر نہیں پیتا یہ میری خودداری ہے
اس کا مطلب تو نہیں کہ مجھے پیاس نہیں

بہت عرصہ ہوا۔ جموں و کشمیر راجیہ میں ایک بہت خوبصورت پہاڑی ریاست بسولی جو اس وقت ضلع کٹھوعہ کی ایک تحصیل ہے میں ایک راجہ راج کرتا تھا۔ ایک دفعہ جب راجہ اپنے وزیر اور پروہت کے ساتھ اپنی ریاست کا دورہ کر رہا تھا۔ اپنی ایک خوبصورت وادی سنہری کوٹ جس میں ہرے بھرے لہلہاتے کھیت باغات و بیچ میں چلتی ہوئی دو ندیاں بہہ رہی تھیں۔ کو دیکھ کر بہت خوش ہوا اور اپنے پروہت سے کہنے لگا۔ کیا اتنے اچھے باغات اور کھیت مجھے دوسرے جنم میں بھی ملیں گے۔؟

پروہت نے کہا ہاں مہاراج مل سکتے ہیں۔ اگر آپ یہ سب یہاں دان کر دیں تو اگلے جنم میں آپ کو پھر مل جائینگے۔ راجہ کو یہ بات بہت پسند آئی اور اس نے اپنی ریاست کے سب برہمنوں کو زمین کا دان لینے کے لئے بلایا۔ سب برہمن زمین کا دان لینے کے لئے دربار میں حاضر ہوئے اور زمین کا دان لینے لگے۔

اس ریاست میں ایک موہیال برہمن وید خاندان کا بھی رہتا تھا۔ راجہ نے اس کو بھی دان لینے کے لئے بلایا۔ پر یہ غریب موہیال دان لینے نہیں گیا۔ اس کی دھرم پتنی اس سے جھگڑنے لگی اور دان کے لئے اکسانے لگی آخر اس کے طعنوں سے تنگ آ کر اس نے کہا دیکھو برسات کے دن آنے والے ہیں اور پتہ نہیں کہ کب آ جائے پہلے مکان کی چھت پر مٹی ڈال لوں پھر دیکھا جائے گا۔ وہ مٹی کھودنے لگا اور اس کی دھرم پتنی ٹوکری بھر بھر کر چھت پر مٹی ڈالنے لگی۔ چند ہی ٹوکریاں ڈال کر کہنے لگی مجھ سے مٹی کا بوجھ نہیں اٹھایا جاتا میں تھک گئی ہوں۔ تو وہ بول اٹھا۔

تو تو تھوڑی سی مٹی نہیں اٹھا سکتی اور مجھے منوں مٹی کا بوجھ (زمین کا دان) اٹھانے کو کہتی ہو۔ میں زمین کا دان کبھی نہیں لوں گا۔ چاہے بھوکا مر جاؤں۔“ یہ وید خاندان آج بھی بڑی شان سے اس علاقہ میں آباد ہے۔

چاہ گئی چنتا مٹی منوا بے پرواہ
جن کو کچھ نہ چاہیئے وہ ہی شہنشاہ

سالانہ چناؤ موہیال سبھا ویسٹ زون دہلی

نئی دہلی مورخہ 16/2/76 کو ویسٹ زون تلک نگر موہیال سبھا کی سالانہ میٹنگ تاتاریہ رمندر بوقت ۱۰ بجے صبح ہوئی جس میں ایجنڈا کے مطابق سالانہ چناؤ بڑی خوش اسلوبی سے ہوا۔ اور مندرجہ ذیل مہاجنوں کو اگلے سال کیلئے عہدہ دار چنا گیا۔

پردھان:- شری جے دیو دت تلک نگر۔ اُپ پردھان:- شری رامجی لال دت تلک نگر۔ منتری:- ایم۔ سی۔ بخشی ہری نگر۔ جائینٹ منتری۔ پنڈت وشیشر ناتھ فتح نگر۔ سٹور کیپر:- مہتہ پنالال اشوک نگر۔ خزانچی:- ستونت بھمبی ہری نگر۔ چناؤ کے بعد تمام ممبران نے ملکر دوپہر کو پریتی بھوج بھی اسی استھان پر کیا اور بعد میں سب کا شکریہ ادا کر کے میٹنگ برخاست ہوئی۔ ایم۔ سی۔ بخشی

سکریٹری

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

ہونا بھی بڑی حد تک خوش کن امر ہے۔ زمین سے اوپر اٹھنے کے لئے احساس ایک سیڑھی کا درجہ رکھتا ہے۔ عمل انسانی ارادے سے تعلق رکھتا ہے۔ کمزور ارادے کا آدمی ایک ایسے شرابی کی مانند ہوتا ہے۔ جو ایک وقت پر الگ ایک جسم کی بے سر و پا باتیں کرتا ہے جن کی کوئی قیمت نہیں ہوتی۔ اس کے خلاف مضبوط ارادے والا انسان جو بات ایک دفعہ سوچ سمجھ اور ٹھان لیتا ہے اس پہ عمل کرنے میں دیر نہیں لگاتا۔ عمل احساس کی کسوٹی ہے۔

کسی سیانے نے کہا ہے کہ "نہ ہونے سے کچھ ہونا بہتر ہے"۔ مطلب یہ کہ اگر ہم اپنے فرائض کی ادائیگی کے احساس کے زیادہ نزدیک ہیں تو بھی غنیمت ہے۔ اس سے یہ امید بندھتی ہے کہ ہم اپنے فرائض کو نبھانے کی بھرپور کوشش میں لگے ہوئے ہیں۔ اس طرح پہلے ہی ہماری زندگی خوشیوں کا مکمل گلزار نہ بن سکی ہو پھر بھی ہمارے چاروں طرف ایک ایسی ہریالی تو ضرور موجود ہوگی جس میں ہمیں خوشگوار ہوا کے جھونکوں میں سانس لینے کا موقعہ نصیب ہوگا۔

ماں باپ، عزیز و رشتہ داروں، عام انسانی سماج، قوم اور ملک سب کی بھلائی محبت اور قدر کے لئے ہمیں فرائض کے مختلف مراحل سے گزرنا پڑتا ہے۔ وقت اور ماحول ہمیں اپنے فرائض کا احساس دلاتے ہیں۔ حال ہی میں بھارت اور پاکستان کی مختصر عرصے کی جنگ میں دیش واسیوں نے جس سنگھٹن، قربانی اور بلند حوصلے کا مظاہرہ کیا ہے۔ وہ ملک کے تئیں اپنا فرض نبھانے کی جیتی جاگتی مثال ہے۔ اسی طرح بنگلہ دیش کے عوام نے اپنے ہی پاکستانی بھائیوں کے ذریعے ڈھائے گئے ظلم و ستم کے سامنے جس زندہ دلی، ہمت اپنے محبوب نیتا کے تئیں عقیدہ صادق دکھائی ہے۔ ادائیگی فرض کی اس سے بہتر مثال نہیں مل سکتی۔ نتیجے کے طور پر انہیں طوق غلامی سے آزاد ہونے اور دنیا میں اپنا الگ مقام بنانے کا فخر و موقعہ ملا ہے۔ کیا یہ بات ان کی خوشی میں اضافہ نہیں؟ کوشش کرنا انسان کا فرض ہے۔ کوشش کا پھل دیر سے یا جلدی ملے۔ ملے بغیر نہیں رہتا۔ جہاں تک کوشش کا تعلق ہے یہ کہنا بے جا نہ ہوگا کہ کوشش پہ ایک شرط عائد ہے۔ وہ یہ کہ ہر کوشش سب کی بھلائی سے وابستہ ہو۔ اور سب کی بھلائی سوچنا ہمارا پہلا فرض ہے ——— جب بنگلہ دیش پہ ظلم و ستم ڈھائے جا رہے تھے اور ہزاروں کی تعداد میں لوگ اپنا گھر بار چھوڑ روزانہ بھارت میں داخل ہو رہے تھے تب ساری دنیا کو اپنے فرض کا احساس کرانے کے لئے ہماری لیڈر پردھان منتری نے بدیشوں کا دورہ کیا۔ یاد کیجئے تب کتنے ملکوں نے اپنے فرض کا احساس کیا۔ سوائے چند ایک ملکوں کے ہر جگہ بے حسی طاری تھی۔ تب پاکستان نے یہ سمجھ کر کہ اسے ظلم و ستم ڈھانے کی کھلی چھٹی ہے بھارت پر حملہ کرنے کی بھول کی۔ اس کا نتیجہ کیا نکلا یہ سبھی اچھی طرح جانتے ہیں۔ بھارت نے دشمن کو کرارا توڑ شکست دے کر نہ صرف اپنا رتبہ بلند کیا بلکہ وعدے کے مطابق بنگلہ دیش کو آزاد کرا کے اپنے فرض کی ادائیگی سے سرخرو ہوا۔ اور اب ہر ملک یکے بعد دیگرے بنگلہ دیش کی حقیقت تسلیم کرنے میں اپنے فرض کا احساس جتا رہا ہے۔ یہ کیا کم خوشی کا مقام ہے۔ جو بھی ہو اس دنیا میں ہر طرح کے لوگ ہیں۔ بے غرض بھی اور خود غرض بھی۔ بے غرض اگر سب کی بھلائی کا نشانہ ہیں تو خود غرض پریشانی کے۔ شاید پاکستان کو اب بھی اپنے فرض کا احساس نہیں ہو رہا اور بڑی طاقتیں سے گٹھ جوڑ کرنے کی کوشش میں بری طرح الجھا ہے۔ یہ بڑی طاقتیں جس طرح خود غرضی کی آگ میں جل رہی ہیں ایک دن اپنے ساتھ سارے پاکستان کو بھی نیست و نابود کر دیں گی۔ نہ یہ طاقتیں اپنے فرائض سے گمراہ ہو کر ساری دنیا کو جنگ کا اکھاڑہ بنانے میں لگی ہوئی ہیں۔ مگر وقت بتائے گا کہ برے کاموں کیلئے کی گئی ہر کوشش بیکار ہو کے رہے گی۔ اب بھی وقت ہے ایسے لوگ اپنے صحیح فرض کا احساس کرتے ہوئے دنیا کے امن کو تہ و بالا نہ کریں۔ اسی میں سب کی بہتری ہے۔

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

بناتا ہے۔ فرض کی پاکیزگی اور خود غرضی کی غلاظت الگ الگ تصور ہیں۔ جیسے خانۂ خدا (مندر مسجد۔ گرجا۔ گوردوارہ) اور شراب خانہ۔ ان میں سے ایک وہ مقام ہے جو انسان کو انسان بنا سکتا ہے۔ تو دوسری وہ جگہ ہے جو ایک باہوش کو بھی ہوش وحواس سے بیگانہ بنا کر اس کی تذلیل کے سامان مہیا کرتی ہے۔

آپ اندازہ لگا سکتے ہیں کہ ایک شرابی جیسے اپنے اوپر قابو نہیں، جو بہکی بہکی باتیں کرتا، لڑکھڑاتا اور زمین آسمان کے قلابے ملاتا ہے کب، اور کیوں کر باہوش لوگوں کو قبول خاطر ہو سکتا ہے۔

بدھائی

مبارک مبارک

محترم ساہنی صاحب

میں اپنے اور اپنے ممبران بھائی منی داس سمارک سمتی کی طرف سے آپ کو راجدھانی کے اعزاز اعلیٰ بطور میئر آف دہلی منتخب ہونے پر تہہ دل سے مبارکباد دیتا ہوں۔ اور ہم اُمید رکھتے ہیں کہ آپ اپنے بہترین تجربات اور ذاتی خصوصیات کی وجہ سے دہلی اور اس کے عوام کی بہتری کیلئے کوئی دقیقہ فروگذاشت نہ رکھیں گے۔ اور عوام کے نقطۂ نگاہ کا خیال رکھتے ہوئے ان کے حقوق کی صحیح ترجمانی کریں گے اور اُنہیں اعلیٰ مقام عطا کریں گے۔ تاکہ وہ اپنا معیار زندگی بلند کر سکیں۔

ایکبار میں پھر اپنی اور بھائی منی داس سمارک سمتی کے ممبران کیطرف مبارک پیش کرتا ہوں۔

دعا گو

آنریری سکریٹری بھائی (منی) سمتی

خود غرضی میں مبتلا شخص بھی بسا اوقات احتیاط کا دامن چھوڑ ایسی حرکات کا مرتکب ہو جاتا ہے۔ جو اس کی ادائیگی فرض کا بھانڈا چوراہے میں پھوڑ کر اس کی خود غرضی کو اجاگر کرتی ہے۔ اور جب ایک بار اس کا اصلی چہرہ دنیا کے سامنے آ گیا تب اس کے شرمسار ہونے یا معافی مانگنے کے باوجود اس پر کسی کو بھروسہ کرنے کی ہمت نہیں ہوتی۔

ظاہر ہے کہ فرض کو واقعی طور پر سر انجام دینا ہر کس وناکس کے بس کی بات نہیں۔ فرض کا نبھانا فرض کے احساس سے بالاتر ہے۔ عمل اور خیال میں ہمیشہ فرق رہا ہے۔ یہی حال احساس کا ہے۔ بہرحال فرض کا احساس

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

کچھ اپنے متعلق ہے۔ اے روشنی طبع تو بر من بلا شدی' والی کہاوت شاید راقم الحروف پر صادق آتی ہے۔ بچپن سے ہی بزرگوں نے ہدایت کی تھی کہ جہاں سوشل سروس ضروری ہے۔ وہاں یہ بھی ضروری ہے کہ کوئی عہدہ دار نہ بن کر سیوا کی جاوے۔ اپنی زندگی بھر حتی المقدور سیوا سوسائٹیوں کا ممبر رہ کر سیوا کی مگر کوئی عہدہ کبھی قبول نہ کیا۔ پاکستان بننے کے بعد یہاں دہلی آ کر رہتے ہی برادرم بخشی امر سنگھ صاحب چھیڑ سے شرف ملاقات ہوا۔ ایک ہی کام کرتے ہوئے۔ بخشی صاحب کی خوبیوں کا پیرہم کے بندھن میں باندھ لیا۔ بخشی صاحب بھی بندہ کو بڑے بھائی کی طرح عزت دیتے رہے۔ ان کے جذبہ محبت کی ہمیشہ قدر کرتا رہوں گا (جگن ناتھ وید)

فرض کا احساس

ایم ہربنس لال موہن داس

ہماری ہر خوشی کی اصلی جڑ فرض کے احساس میں پنہاں ہے۔ میں مانتا ہوں کہ مجھ سے بہتر طور پر ہر کسی کو اس وقت کا علم ہے۔ مگر جب میں دیکھتا ہوں کہ سب کچھ سمجھتے ہوئے بھی عام لوگ ایک دوسرے سے کھنچے کھنچے سے رہتے ہیں۔ تو خیال آتا ہے کہ ہو نہ ہو اس کھچاؤ کا سبب غیر فرض شناسی ہی ہو۔ ہم گھر پر ہوں یا روزی کمانے کے لئے کسی دفتر۔ مل یا دوکان کے اندر ہوں۔ کسی سبھا سوسائٹی میں حصہ لے رہے ہوں یا بازار میں گھومنے نکلے ہوں۔ کسی سفر پر نکلے ہوں۔ یا کسی برات میں شامل ہوں یا کسی ماتمی مجلس میں موجود ہوں۔ ہر جگہ ہر گھڑی ہمیں ایک قاعدے کے اندر رہ کر اپنے فرائض کو عملی شکل دینی پڑتی ہے۔ وقت کے مطابق چلنا فرض کا وہ احساس ہے جو ہماری دلی خوشی میں اضافے یا کمی کا باعث بن سکتا ہے۔ اس کا ثبوت ڈھونڈھنے کے لئے ہمیں کہیں دور جانے کی ضرورت نہ ہوگی۔ قدم قدم پر ہم ایسے حالات و واقعات سے دو چار ہوتے ہیں۔ جو یہ ظاہر کرنے کے لئے مثالوں کا کام دے سکتے ہیں کہ فرض ناشناسی ہی حالات یا واقعات کو غلط موڑ دینے کا موجب بنتی ہے۔

کاش! ہر انسان جو اپنے آپ کو اشرف المخلوقات کہلاتے نہیں تھکتا، اپنی اس برتری کے ثبوت میں ہمیشہ ایسے قاعدے کو اپناتا جس سے فرض شناسی کو تقویت ملتی۔ لیکن ہماری یہ دلی تمنا کبھی رنگ لا سکے گی۔ بہت سوچنے پر بھی اس نازک سوال کا کوئی معقول جواب نہیں ملتا۔ شاید ایسا ہونا ہمارے قیاس سے بالاتر کی بات ہے۔

فرض کا احساس اور اس کی بروقت ادائیگی اور وہ بھی صحیح معنوں میں ایک ایسی صفت ہے جو انسان کو نہ صرف بلند مرتبہ دیتی ہے بلکہ روحانی خوشی بہم پہنچاتی ہے۔

تاریخ دنیا ایسی ہستیوں کے ناموں سے، جنہوں نے فرض کی ادائیگی میں اپنی جانیں تک قربان کر دیں، ہمیں اکثر ان کی راہ پر چلنے اور سرگرم عمل ہونے کے لئے آمادہ کرتی ہے۔ تب بھی اس وصف سے بہرہ ور ہونے کے لئے ہم میں سے کتنے ایسے ہوں گے جو حقیقت میں اس جانب عملی قدم اٹھانے کی سعی کرتے ہیں۔ اس کا اندازہ لگانا مشکل نہیں۔ یہ کہتے ہوئے بہت ہی افسوس ہوتا ہے کہ عموماً لوگوں کو فرض کی ادائیگی کے بدلے خود غرضی سے زیادہ رغبت ہوتی ہے۔ خود غرضی میں ڈوبا کوئی شخص اپنے فرض کو درست معنوں میں پہچان لے گا۔ ایسا سمجھنا خود کو غلط فہمی میں مبتلا کرنا

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

گورنمنٹ نے اُن تمام عطیہ جات کو جو دانی اس یگیہ میں دینگے انکم ٹیکس میں معاف کئے جائینگے۔ اور ممبر اسمجھے جائینگے۔

تقسیم ہند کے بعد یہ پہلی بار موہیالوں کو ایک سنہری موقع نصیب ہوا ہے۔ کہ وہ ایک راج دھانی میں ایک بہترین جگہ پر اپنا آشیانہ بنا سکیں۔ جو موہیال آشرم لاہور کی یاد دلاتا رہیگا۔ اور بیرونی بھائیوں کو بھی آرام و آسائش کیلئے "فائدہ مند ثابت ہوگا"۔

امید ہے کہ دہلی و دیگر صوبہ جات کے موہیال تیاگی، بھوجیار، اناول اور چیت پاؤن بھائی اس یگیہ میں یتھا شکتی امداد دیکر مشکور فرما دیں گے۔

آپ کا بھائی
بخشی امر سنگھ چھبّر
آنریری سکریٹری بھائی متی داس سمارک سمتی (رجسٹرڈ)

مبارک مبارک **بدھائی** مبارک مبارک

محترم برادر موہن صاحب

میں اپنی اور بھائی متی داس سمارک سمتی کے ممبران کی طرف سے آپ کو بھارت کے ایک اعلےٰ پایہ کے مقام حاصل کرنے اور ممبر پارلیمنٹ منتخب ہونے پر ہدیہ مبارکباد پیش کرتا ہوں۔ اور ہم پرماتما سے پرارتھنا کرتے ہیں کہ آپ کو ستاروں سے بلند، سورج سے زیادہ منور۔ چاند سے زیادہ شیتل اور کہکشاں سے زیادہ فراغ و رفعت مقامِ عروج عطا فرمائے۔

نہ صرف موہیال قوم کو بلکہ دنیا کے نامور دریاؤں کی سر زمین پنجاب۔ پوتر گنگا ماتا کی سمائی ہوئی پوتر زمین۔ یو پی اور اونچے اونچے بلند ترین پہاڑوں کے دامن ہماچل کے باشندگان کو بھی آپ پر فخر ہے۔ اور بجا طور پر کہا جا سکتا ہے۔ کہ بڑے باپ (شری این جی موہن) کا لختِ جگر اپنے باپ کی شہرت نہ صرف قائم رکھے گا۔ بلکہ مزید روشن کریگا۔

میں ایکبار پھر اپنی اور ممبران بھائی متی داس سمتی کی طرف سے مبارکباد پیش کرتا ہوں۔

دعا گو آنریری سکریٹری

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

بھائی متی داس سمارک بھون
نیو دہلی

اپیل

آدرنیہ بھائیو! و بہنو!

بھائی متی داس سمارک سمتی بہت تگ و دو کوششوں کے بعد گورنمنٹ آف انڈیا نے بھائی متی داس سمارک بھون تعمیر کرنے کے لئے زمین کا ایک پلاٹ عطا کرنے پر رضامندی کا اظہار کر لیا ہے۔ یہ پلاٹ صفدر جنگ ہوائی اڈے کے بالکل نزدیک، بریگیڈیئر ہوشیار سنگھ مارگ پر ہوگا۔ اور یہ بھون شہیدوں، بلیدانیوں، تیاگیوں بھومیاروں، جتھے داروں۔ اتاؤں اور دوسرے جنگجو یودھاؤں کا مشترکہ کلچرل اور سوشل مشاغل کا سنٹر ہوگا۔ لیکن اس پلاٹ کے خریدنے کیلئے [illegible] کی ضرورت ہے۔ اس لئے یہ سمتی آپ سے پُرزور الفاظ میں **اپیل** کرتی ہے کہ آپ اس مہاتگیہ میں اپنا حصہ عطا کر کے شکریہ کے بھاگی بنیں۔ تمام عطیات چیکوں، منی آرڈروں، بنک ڈرافٹوں اور نقدی کی شکل میں دیئے جا سکتے ہیں۔

بھائی متی داس سمارک سمتی رجسٹرڈ ۱/۱۶ شہید بھگت سنگھ مارگ نیو دہلی کے آنریری سیکرٹری کے نام پر بھیجے جا سکتے ہیں۔ سرپرستوں اور ممبروں کے نام "جہان شہیداں" میں شائع کئے جائیں گے

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

(منتشر ورق)

اِدھر اُدھر سے

مرتبہ :- سنبل دی بخشی۔

- دوسرے ہمیں دھوکا نہیں دیتے۔ ہم خود اپنے کو دھوکا دیتے ہیں۔ (گیٹے)
- بے حیا ہار کر بھی نہیں ہرتا۔ مر کر بھی نہیں مرتا۔ (جے شنکر پرشاد)
- دل کا غلام کبھی عظیم نہیں بن سکتا۔ (سویٹ مارڈین)
- تیاگ محبت کا امتحان ہے۔ مگر قربانی کسوٹی (سوکنج)
- کام کام۔ جب میں کام کرتا ہوں۔ تو کتنا خوش رہتا ہوں۔ (طالسطائی)
- سب سے اچھی حکومت وہ ہے جو ہمیں اپنے اوپر حکومت کرنا سکھاتی ہے۔ (گیٹے)
- جنھوں نے ملک کی تعمیر کی اس کی تخلیق امر ہو گئی۔ (پریم چند)
- اگر ایکبار آپ حوصلے سے کام لیں اور بھیڑ سے الگ ہو کر زندگی سے آنکھیں ملائیں تو زندگی اک نئے رنگ میں نظر آئے گی۔ (ولیم ڈان)
- کسی مشکل سے باہر نکلنے کے لئے پہلا قدم یہ ہے۔ کہ ہم اس میں پھنس جانے کا سبب تلاش کریں۔ (آئین)
- غصہ کرنے کا مطلب ہے ہم دوسروں کی غلطیوں کا انتقام اپنے آپ سے لیتے ہیں۔ (پوپ)
- فریب سے حاصل کی ہوئی دولت انسان کو تاریکیوں میں ڈبو دیتی ہے۔ (حضرت سلیمانؑ)

کہکشاں

اگلے ماہ سے پھر شروع ہو جائیگا۔
یہ صرف وقت کی قلت اور ایڈیٹر کی تبدیلی کے کارن ہوا ہے۔
امید ہے قارئین حضرات معاف فرمائیں گے۔

ایڈیٹر

اقوالِ زریں :- از ذوالفقار احمد صدیقی شیرکوٹی بجنور

- خزانہ محنت سے حاصل ہوتا ہے۔ بغیر محنت کوئی شخص خزانہ نہ پائے۔
- محنت کے ساتھ خزانہ ہے اور محنت کے ساتھ ناموری (عزت) ہے۔
- کوشش کرو اور جوانمردی کے کام کرو۔ جب جوان آدمی پردہ کے اندر رہے یعنی گھر میں بیٹھا ہے۔ تو اس کا دل کمزور ہو جائے اور اس کی روح تاریک ہو جائے۔
- جب کوئی شخص اپنے کاروبار میں کاہل ثابت ہو تو اس سے دنیا کا دل بھر جائے یعنی دنیا اس سے نا امید ہو جائے کاہلی سے جوانمردی بیماری کا شکار ہو جائے ایسے شخص میں نہ جان رہے نہ طاقت
- اقبال مندی اور محنت ایک دوسرے کے ساتھ جوڑے کی طرح ہیں۔ ان کا آپسی ملاپ روح اور جسم کی طرح ہے، جو محنت کرتا ہے۔ اقبال اُس کے قدم چومتا ہے۔
- اس وقت انسان کا نصیب سو جاتا ہے۔ جب وہ کام کو جلد ختم کرنے کا بے ہودہ خیال سوچتا ہے۔ جلد بازی کامیابی کی دشمن ہے۔

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

نمبر ڈی 1515

رجسٹریشن نمبر آر این 16433/68

آزاد رہو ہوا اور میرا مسلک ہے صلح کا | ہرگز کبھی کسی سے عداوت نہیں مجھے

ایڈیٹر جگن ناتھ وید

महान ਸ਼ਹੀਦ

شہید

ہمارا

بھائی متی داس سمارک سمتی رجسٹرڈ
نئی دہلی
کا
ماہواری آرگن

قیمت ۲۵ پیسے فی کاپی فون دفتر ۵۰۸۰۵
سالانہ چندہ 5 روپے " گھر ۵۸۴۰۰۶

جلد ۸ اپریل ۱۹۷۲ء شمارہ ۴

گورو نانک کا اپدیش

نہ گھبراؤ کبھی تم بھول کر آرام کلفت سے | سبق زندہ دلی کا سیکھو ہر اک مصیبت سے
ہمیشہ یاد رکھو کہ کام لو شیریں کلامی سے | کسی سے بھی نہ تم بولو کبھی غصہ سے نفرت سے
ہر اک حالت میں تم قائم رہو سچے اصولوں پہ | ہر اک لمحہ رہو سرشار روحانی مسرت سے
اگر ہے خواہش عزت کچھ تم بزم دنیا میں | گنہ سے کفر سے دھوکے سے جھگڑے سے شرارت سے

نہ ذلت سے رہو زندہ یہ بہتر ہے کہ مر جاؤ
رہو جب تک بھی دنیا میں رہو تم آن عزت سے

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

رجسٹریشن نمبر آر این 16433/68

رجسٹرڈ نمبر ڈی 1515

آزاد رہو ہوں اور میرا مسلک ہے صلح کل   ہرگز کبھی کسی سے عداوت نہیں مجھے

ایڈیٹر۔ جگن ناتھ ودیہ

महान

شہید

فون گھر:- 584107
دفتر:- 40805

بھائی متی داس سمارک سمیتی رجسٹرڈ
نئی دہلی کا
ماہواری آرگن

قیمت۔ ۵۰ پیسے فی کاپی۔ سالانہ 5/- روپے   مہان

شمارہ ۵، ۶	جون ۱۹۷۲ء مطابق اساڑھ شاکا ۱۸۹۴	جلد ۸

مہان شہید

- مہان شہید ہر بات سمجھنے والا!
- دل کے تاروں کے اشارات سمجھنے والا!
- مرقعِ حسنِ ذوق ادب و عمل
- ہر نکات کہنے والا ہر شکایات سمجھنے والا

گلچیں نئی دہلی

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant 2

کہکشاں

مدیر:- جگن ناتھ ویو

مہان شہید بھائی متی داس جی کی شاندار یادگار قائم کرنا محدود سے چند افراد کا ہی کام نہیں بلکہ یہ کام ہر اُس ذی ہوش کا ہے جو جو بھائی جی کی شہادت کے پس منظر کا مفہوم اور دیش و جاتی کی خدمت میں اُن کے خراج کو فہم و فراست کے ترازو پر تولنے کی صلاحیت رکھتا ہے۔

ان چند سطور کے ذریعہ ہم بھائی متی داس جی کی قربانی کی قدر و قیمت کا اندازہ کرنے والے جملہ معقولیت پسند اصحاب خواہ وہ صنائع ہوں تاجر کارخانہ دار یا اہلِ قلم ہوں اپیل کریں گے کہ وہ اِس کارِ خیر میں بڑھ چڑھ کر حصہ لینے کے لئے خود بخود میدان میں اُتر آئیں اور بھائی متی داس جی کی مناسب یادگار کے قیام میں مہان شہید کی اشاعت اور مالی اعانت فراہم کر کارکنانِ سمتی کی حوصلہ افزائی کریں۔

!:(:):(:):(:)

تو بھی بدل فلک کہ زمانہ بدل گیا

قومی دائرہ:- آریہ جاتی میں چار ہی ورن کہے گئے ہیں براہمن کشتری ویش اور شودر منو مہاراج نے یہ ورن کرم کے آدھار پر بنائے تھے۔ براہمن اُسی وقت تک براہمن تھا جب تک وہ براہمن کے کرم کرتا تھا۔ ہمارے بزرگوں نے کسی وقت کشتریوں کا کام سنبھال لیا اور نہ صرف راج پاٹھ فوج بلکہ زمینداری تک ہی یکجائی زمانہ ہو کر مہاراج ادھیراج بنے جیری دار کہلائے زمانہ بدلتا گیا اور ہندوستان بھر کے براہمن مختلف حصوں میں رہتے ہوئے ایک دوسرے سے الگ ہو گئے۔ شمال میں رہنے والے برہمن اور موہیال بن گئے۔ یوپی میں تیاگی۔ بہار میں بھومیہار جنوب میں کت کنج اور گجرات دکن اور مہاراشٹر میں اناول ناگر۔ راول بھاؤ شالی چت پاون بن کر موہیال بنس سے الگ ہو کر اپنے محزج کو بالکل بھول چکے ہیں۔

اب کسی ورن کا کوئی خاص کام نہیں ہے ہر ورن والا ہر کام کرتا ہے۔ وقت آگیا ہے کہ براہمن سارے بھارت کے متحد ہو کر ایک جھنڈے تلے جمع ہو کر ایک عظیم طاقت کے روپ میں دُنیا کے سامنے آویں اور ترقی کے میدان میں نکلیں زمانہ فرقہ پرستی کا نہیں بلکہ جمہوریت کا ہے بھارت بھر کے براہمن متحد ہو کر اپنی آبادی اور مختلف شعبوں میں اپنی پوزیشن کے لحاظ سے

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

"सम्पादकिय"

महान शहीद भाई मतिदास जी की शानदार स्मारक स्थापन करना कुछ गिने चुने आदमियों का ही काम नहीं बल्कि यह काम हर उस व्यक्ति का है जो भाई जी की शहादत्त, देश और जाति की सेवा में इनको हर प्रकार से ऊँचा समझता है। इन थोड़े से शब्दों से भाई मतिदास जी की कुर्बानी की कदर और कीमत करने वाले चाहे चाहे वह व्यापारी हो, कारखानेदार हो सेवक हो, से अपील करेंगे कि वह इस सराहनिय कार्य में और भाई जी का स्मारक भवन तथा महान शहीद की उन्नति के लिये हर प्रकार से समिति के सराहनिय कार्य में इनका हर प्रकार से उत्साह बढ़ाये। इस विषय में पिछले दो अंको में समिति के मन्त्री महोदय ने भी अपील की है।

जाति समूह तू भी बदल:

"तू भी बदल फलक के जमाना बदल गया"

आर्य हिन्दू जाति में चार ही वर्ण कहे गये हैं, ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य और शूद्र। मनु महाराज ने यह वरण कर्म के आधार पर बनाये थे। ब्राह्मण इसी समय तक ब्राह्मण था जब तक कि वह ब्राह्मण के कर्म करते थे। हमारे पूर्वजों ने किसी समय न केवल क्षत्रिय का काम और राजपाठ सम्भाला अपितु सेना तथा ज़मींदारी तक में हज़ारों वर्ष तक महाराज अधिराज बने रहे। भूमिदार कहलाये, समय में परिवर्तन हुआ और भारत के ब्राह्मण अलग अलग हिस्सों में रहते हुये एक दूसरे से अलग हो गये। पंजाब और इसके सीमावर्ती खण्ड में रहने वाले मोहयाल बन गये। उत्तर प्रदेश में त्यागी, बिहार में भूमिहार, गुजरात, दक्षिण महाराष्ट्र अनावल, चितपावन नागर, रावल, भाणूशाली बनकर मोहयाल वंश से अलग होकर अपने आपको बिलकुल भूल चुके हैं। अब किसी और वर्ण का कोई खास काम नहीं है। हर वर्ण वाला हर प्रकार का काम करता है। समय आ गया है कि भारतवर्ष के सब ब्राह्मण एकत्रित होकर अपनी

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

जनगणनानुसार भाँति भाँति पोजीशन के अनुसार भारत की लोक सभा व राज्य सभा में और भी उच्च पोजिशन हासिल कर सकते हैं। भाई मतिदास स्मारक समिति ने अपने जन्म से ही अपने झन्डे तले सब को एकत्रित करने का प्रयत्न किया है। आज हमारे मेम्बर देश के हर भाग में फैले हुये है। "महान शहीद" में आपको समय समय पर यह बताया जाता है कि कौन कौन सी जातियाँ मोहयालों से अलग होकर, मोहयाल जातिये समूह को छोटा कर चुकी हैं। और हम केवल सात जातियों तक सीमित हो गये है। अब समय है कि हम अपने समूह को विस्तृत करें और इस कार्य में भाई मतिदास स्मारक समिति का हाथ बटाये। हमें पूरा विश्वास आ गया है कि पाठक गण इस विषय पर लेख और अपने समूह को किस प्रकार विस्तृत किया जाये अपने विचार प्रकट करने की कृपा करेंगे। इस विषय पर हमें जो भी विचार प्राप्त होंगे, वह "महान शहीद" में छाप दिये जायेंगे।

निवेदन

भारत के विभिन्न राज्यों में रहने वाले तथा अनेक नामों से विख्यात ब्रह्मर्षि सन्तानों को आपसी मेल जोल तथा एकता के लिये प्रयत्नशील रहना चाहिए। प्रत्येक राज्य, जिला प्रखंड तथा पंचायत स्तर पर सक्रिय संगठनों की आवश्यकता है। 'अमर शहीद' पत्रिका यथा सम्भव सहायता, सुझाव तथा मार्ग दर्शन देने के लिये हमेशा तत्पर है। संगठनों के पदाधिकारियों को चाहिए कि वे अपने कार्यक्रमों तथा प्रस्तावों की सूचना सम्पादक को नियमित रूप से देते रहे ताकि उन्हें पत्रिका में प्रकाशित किया जा सके।

हमें खेद के साथ कहना पड़ता है कि कभी कभी कुछ महानुभाव सम्पादक को ऐसा पत्र लिख भेजते हैं जिसपर न तो उनका पता ही लिखा होता है और न ही उनकी बातें स्पष्ट होती हैं। फलस्वरूप हम

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

ऐसे पत्रों का कोई भी उपयोग नहीं कर पाते हैं। उदाहणार्थ विहार राज्य ब्रह्मर्षि परिषद् के सचिव का दिनांक 15-5-72 का पत्र।

जहाँ तक अखिल भारतीय स्तर के संगठन का प्रश्न है, जैसा आप जानते हैं 'भाई मतिदास स्मारक समिति' इसी रूप में वर्षों से काम कर रही है। इसे अपने वंश के सभी गणमान्य सज्जनों का आशीर्वाद स्नेह और सहयोग प्राप्त है। समिति के सम्मुख दिल्ली में अपने लिये भवन बनाने की योजना है आप सभी यथा सम्भव सहायता दें।

शोक समाचार

रायजादा वासुदेव बाली - रा० यशपाल बाली के तया जी (वेस्ट पटेल नगर) फरवरी में स्वर्गवास हो गये। रायजादा जी ने भाई मतिदास स्मारक समिति को 31 रू० दान दिये। 2) श्रीमती पद्मावती देवी बहन प्रो० बक्शी कल्याण दास दत्ता (न्यू राजिन्द्र नगर) और मासी बक्शी विद्यासागर 8-6-72 को स्वर्ग सिधार गई।

शोक

(पिछले अंक का शेष)

ब्राह्मणों की श्रेणियाँ

इसलिये द्विज शब्द जो तीनों के लिये प्रयोग होता था केवल ब्राह्मण के लिये ही प्रयुक्त होने लगा। आज द्विज शब्द का अर्थ केवल ब्राह्मण ही है। इसी तरह से हिन्दी भाषा भाषियों में तो व्यवहार में केवल बामन शब्द ही ब्राह्मण के लिये प्रयुक्त होता है।

कई लेखकों ने ब्राह्मण शब्द का रूप ब्रारमन बताया है। आज अंग्रेजी में ब्राह्मण शब्द का रूप ब्राहमिन (Brahmin) किया गया है। इस तरह से ब्राह्मण शब्द के रूप उनके संघर्ष में जीवन के प्रतीक हैं। ब्राह्मणों की उपजातियों खासकर पंच गौड़ और पंच द्राविड़ शब्दों का प्रयोग बारहवी सदी के बाद होने लगा है। जो इस प्रकार के ब्राह्मणों के होने का डिंग ऑफते हैं वे अन्धकार में हैं वे इतना भी नहीं जानते कि देश के नाम पर तथा कर्म के आधार पर ब्राह्मणों की उपजातियों को नाम करण बारहवी सदी के बाद हुआ है। एक मान्यता इतिहासाचार्य महा-

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

महोपध्याय गौरीशंकर ओझाजी ने अपने मध्यकालीन भारतीय संस्कृति नामक ग्रंथ में की है। ठीक इसी बात का समर्थन डा० हजारी प्रसाद द्विवेदी ने भी (मध्यकालीन धर्म साधना' नामक पुस्तक में की है। यही नहीं बल्कि पुरातत्ववेत्ता श्री राम कृष्ण गोपाल भंडारकर ने History of Deccan में लिखा है कि मराठा ब्राह्मण तैलंग ब्राह्मण, कान्यकुब्ज ब्राह्मण गौड़ ब्राह्मण आदि जो ब्राह्मणों के नाम करण हुये हैं वे अति अर्वाचीन हैं और इनसे पहले पटवर्धन, राउत ठाकुर, दिवीत आदि उपाधियां पहले के शिला लेखों तथा ताम्र पत्रों में मिलती है। इसलिये आप जो हठ वंश कहते हैं कि ब्राह्मण दस ही प्रकार के होते हैं कितने निर्मूल धारणा धारण किये हुये हैं जबकि देखते हैं कि आधुनिक इतिहास अनुसंधान करने वाले लोगों ने ब्राह्मणों की सैकड़ों उप जातियों का उल्लेख किया है जैसे कि ज्योतिषी पंडित छोटे लाल शर्मा गौड़ वंशावतंस अपने ब्राह्मण निर्णय नामक ग्रंथ में तीन सौ चौबीस प्रकार के ब्राह्मण होने का निर्णय दिया है कुक साहब ने हिन्दू टाइम्स एन्ड कास्ट (HINDU TIMES AND CAST) नामक किताब में नौसौ चौवन प्रकार के ब्राह्मणों का इतिहास सप्रमाण लिखा है। इसी प्रकार शेरिंग साहब ने हिन्दू कास्ट एन्ड टाइम्स नामक पुस्तक में दो हजार ब्राह्मणों का इतिहास प्रस्तुत किया है।

ब्राह्मणों की श्रेणियां आज अनेक होते हुये भी सीमावर्ती जगहों पर विवाह आदि से सम्बन्धित हैं। प्राचीन काल में जो ब्राह्मणों का दो दलों में विभाजन हुआ जिनका नाम है अतिग्राही और अप्रतिग्राही। उनका इतिहास आज भारत वर्ष में किन किन नामों से अख्यात एवं विख्यात हैं। मैं इस लेख माला के द्वारा इस स्तम्भ में पाठकों के सामने क्रमशः प्रस्तुत करना चाहता हूँ

अपना विज्ञापन महान शहीद में देकर उन्नति प्राप्त कीजिये।

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

ारावाहक उपन्यास
33वीं किस्त

छोटा कौन बड़ा कौन

हरवंस लाल मोहन 'दामन'

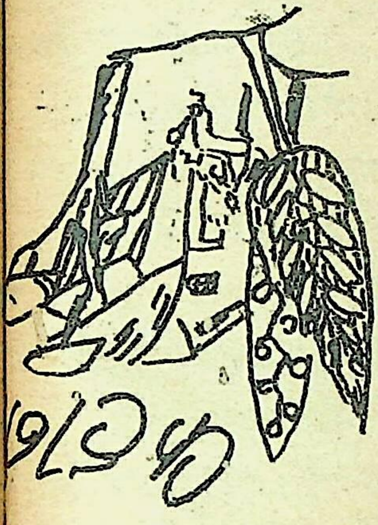

जिस दिन गोपाल सैना की नौकरी से विदा लेकर वापस घर पहुंचा उससे कुछ दिन पूर्व उर्मिला अपने मायके गई हुई थी। यद्यपि मां, भाई, भाभी भतीजे तथा भतीजियों से भरे घर में हर समय चहल पहल नज़र आती थी परन्तु उर्मिला की उपस्थिति उसके दीदार की कमी इस चहल पहल के रंग में भंग डाल देती थी। उसकी जना दिन प्रतिदिन बढ़ती जा रही थी कि वह किसी बहाने उससे मिलने तके जब वह खुले आम अपनी मनोकामना किसी पर प्रकट करने में संकोच ट करता था। एक दिन एकाएक गोपाल को अपनी मां दामोदरी ने खा दिया कि तुरन्त जाकर उरमिला को उसके मयके से ले आये। बिल्ली भागों छींका टूटा वाली कहावत के अनुसार गोपाल के मन की मुराद बर ई और वह बिना बिलम्ब अपनी ससुराल को चल पड़ा।

घर के द्वार पर ही उसका छोटा साला बदरी खड़ा था। गोपाल को दूर ी भांति देखकर घर के भीतर चला गया और उसके आने की सूचना को दे फिर द्वार पर आ खड़ा हुआ। गोपाल के स्वागत में सारा परिवार ड़ पड़ा उसने अपनी सास के पैर छुये और साले सालियों ने इसका प्यार या उर्मिला ही एक ऐसी बच्ची थी जो जान बूझ कर रसोई घर में अभी तक ी हुयी थी। शायद इसमें कोई रहस्य था जिसे वह ही जान सकती थी। तुरन्त ही उसकी कुर्सी के सामने मेज लगा कर चाय और भांत भांत की

Rajguru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

मिठाई से भरी प्लेटें रख दी गयीं। हंसी मज़ाक के साथ जल पान का दौर समाप्त हुआ और जब सभी उसे एक एक करके अकेला छोड़कर इधर इधर चले गये तब उर्मिला ने रसोई घर से गोपाल की ओर झांका और मुस्करा दी। यह मधुर मुस्कराहट दूर से आने वाले के लिये सुखद स्वागत सन्देश था। उसने उर्मिला को बाजू से पकड़ कर खींचा और अपनी बाजुओं में ले लिया। दिल की धड़कन बढ़ गई थी। कुछ देर तक दोनों चुपचाप एक दूसरे की ओर देखते रहे। फिर एक दम दोनों की आंखों से आंसू बह निकले। क्या क्या बात करें कौन पहले बात शुरू करे दोनों यह सोच रहे थे। अंत में गोपाल ने यह निस्तब्धता तोड़ी, हमारे घर कब चलोगी?

जब आपकी इच्छा हो!

तो आज ही चली चलो!

क्यों, अभी अभी तो आये हो इतनी जल्दी क्यों?

इसमें क्या हर्ज है मां ने कहा था कि आज ही साथ लेकर आना।

दो रोज और नहीं ठहर सकते क्या? कोई विशेष कारण?

कुछ तो नहीं, बस यूं ही!

परन्तु अभी अभी तो तुमने स्वयं कहा था जब आपकी इच्छा।

मेरे कहने का अभिप्राय यह था कि दो दिन यहां रूक जाते और पिता जी से भी मिल लेते तो अच्छा होता।

सलाह अच्छी है - चलो मान लिया खुश हो न, अब तो - - - -?

उर्मिला शर्मा गई और कुछ न बोली शाम होते ही बाबू कन्हया लाल दफ्तर से घर लौटे तो गोपाल को देखकर पूछा "कब आये बेटा?

गोपाल की सास लाडो रानी ने गोपाल के उत्तर की प्रतीक्षा किये बिना कह दिया, "आज सुबह कोई ग्यारह बजे आये थे और उर्मिला को आज ही घर ले जाने की बात कही है।"

कन्हया लाल मुस्करा दिये।

मां और भाभी बहुत याद करती है गोपाल ने अपनी बात की मैं कहा तो क्या हुआ -- लाडो रानी ने उसकी बात काटी, "दो चार रोज़ और यहां रह जायेगी तो क्या हर्ज है।

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

आदमी जीता है तो क्योंकर ..?

जीने के लिए आदमी को रोटी ही काफ़ी नहीं, प्यार और सद्भाव भी जरूरी है।

जीवन से भावना और सौंदर्य का उतना ही गहरा सम्बन्ध है, जितना कि रोटी का।

जीवन एक कला है और नियोजन उसका आधार।

जब हम दूसरे पक्षों में नियोजन को स्वीकार करते हैं, तो क्यों न अपने परिवार को भी सीमित रखने के लिए इस का सहारा लें।

जीवन में प्यार, मुहब्बत, सहयोग, सद्भाव के लिए अपनाइए —परिवार नियोजन।

davp 71/61?

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

मोहयाली जगत

खुशी के समाचार

(१) राय साहब दिवान सालगराम के पौत्र और कर्नल विजय कुमार के सु प्रिय विकास का मुण्डन संस्कार 22-5-72 को इन्दर पुरी में सम्पन्न हुआ

(2) प्रो॰ हरिशचन्द्र दत्त सुपुत्र बक्शी लाल कल्याल दास आफ रावलपि और अब न्यू राजिन्दर नगर का शुभ विवाह सौ॰ निर्मल सुपुत्री रायज कृष्ण लाल बाली, राजोरी गार्डन दिल्ली 21-5-72 को सम्पन्न हुआ। नव विवाहित वर वधु को आशीर्वाद तथा बधाई।

(3) सौ॰ शशी सुपुत्री रायजादा हीरा लाल वैद्य कृष्ण नगर का शुभ विव आशु प्रकाश सुपुत्र श्री वी.डी. मेहता आफ असन सोल 21-5-72 को सम्पन्न हुआ - बधाई।

(4) सौ अरूणा सुपुत्री बक्शी कृष्णा कुमार छिब्बर का शुभ विवाह अ हरीश सुपुत्र मेहता गिरधारी लाल मोहन 25-5-72 को देहरादून में सम्पन्न हुआ - बधाई।

(5) सौ॰ विजय सुपुत्री मेहता मुल्कराज दत्त का शुभ विवाह श्री॰ रवि कुमार सुपुत्र मेहता बलबीर सिंह छिब्बर आफ करयाला (अब लखन 27-5-72 को सम्पन्न हुआ - बधाई।

इन दोनों शुभ अवसरों पर मोहयाल सभा देहरादून -हर दो कन्याओं को रामायण तथा 5रू॰ भेंट किये जो सभा की शुभ कामना की यादगार होगी।

दुखद समाचार :-

(१) श्रीमती लक्ष्मी देवी धर्मपत्नी बक्शी राजाराम वैद रावल पिन्डी निवासी 80 वर्ष की आयु में 28-5-72 को स्वर्गवास हो गई - शोक अति शोक

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-22

انتڑیوں کو نہیں مل سکتیں یا کہیں کمی اور کہیں زیادتی پائی جاتی ہے جس سے سارے جسم کا نظام بگڑ جاتا ہے۔ زبان صاف مگر خشک۔ منہ کا ذائقہ نمکین۔ ہونٹوں کے دونوں طرف یا زبان پر چھالے یا پھنسیاں۔ قبض کی شکایت جسم کی رنگت میں پیلاپن۔ چہرہ ایسے نظر آوے جیسے بہت سی کریم اس پر مل دی گئی ہو۔ بھوک کی کمی۔ جسم میں لاغرپن کی شکایت۔ سکول جانے والے طلبا میں سردرد کی شکایت۔ زکام میں بہتا ہوا نزلہ۔ ملیریا اور جگر کی خرابیاں۔ ذیابطیس۔ سبزی میں نمک زیادہ استعمال کرے۔ پیاس اور پیشاب کی زیادتی۔ عورتوں کو حمل کے دوران متلی اور الٹی کی شکایت۔ حیض کی خرابیاں۔ ان سب علامتوں میں یہ دوا کارآمد ہے۔ 6 ایکس یا 12 ایکس کی طاقت میں اسے استعمال میں لا سکتے ہیں۔

ڈاکٹر اِندر سین دتہ

O

کیا ملے گا کسی کو کسی سے • آدمی ہے جُدا آدمی سے
ہم نے سیکھا اندھیروں میں جینا • آپ گھبرا گئے روشنی سے
آج بھی ہے یہ جینے کے قابل • کر کے دیکھو وفا زندگی سے
دل مِلاؤ تو مِلتا ہے دل بھی • دل کو نسبت نہیں دل لگی سے
کیا خوشی ہے کبھی ان سے پوچھو • غم مِلا ہے جنہیں ہر خوشی سے
کیسے بکھریں گھٹائیں فلک پر • چاند کو ہے گِلہ چاندنی سے

دور تک گرد ہے آسماں پر
کون گذرا ہماری گلی سے

(ماخوذ)

اِنسان بننا سیکھ لے

ابوالفصاحت حضرت جوشؔ ملسیانی

راکھ کو سونا بنانے کا ہنر سیکھا تو کیا
ایک سے سو تو کمانے کا ہنر سیکھا تو کیا
زہر میں امرت دِکھانے کا ہنر سیکھا تو کیا
جونک پتھر میں لگانے کا ہنر سیکھا تو کیا
تو کبھی اِنسان سے اِنسان بننا سیکھ لے!
زور ہے کچھ دست و بازو میں تو خونخواری نہ سیکھ!

عقل رکھتا ہے تو مکاری و عیاری نہ سیکھ
پائے بند حرص ہو کر خود گرفتاری نہ سیکھ
مال و دولت کی ہوس میں چور بازاری نہ سیکھ
تو کبھی اِنسان سے اِنسان بننا سیکھ لے

آسمانوں پر گذرنے کا ہنر بے کار ہے
قعرِ دریا سے اُبھرنے کا ہنر بے کار ہے
قعرِ دریا میں اُترنے کا ہنر بے کار ہے
چاند میں جا کر ٹھہرنے کا ہنر بے کار ہے
تو کبھی اِنسان سے اِنسان بننا سیکھ لے!

باغِ جنت کی تمنا کا ثمر بھی کچھ نہیں
آبِ حیواں کے لئے شوقِ سفر بھی کچھ نہیں
کیمیا بھی کچھ نہیں اکسیرگری بھی کچھ نہیں
گنجِ قاروں جمع کرنے کا ہنر بھی کچھ نہیں
تو کبھی اِنسان سے اِنسان بننا سیکھ لے!

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

عزیزی نرمل سپتری راجوری گارڈن کرشن لال بالی جیوری گارڈن گارڈن نئی دہلی 72-5-21 کو بڑی خوش اسلوبی سے سرانجام پائی بخشی صاحب نے $\frac{5}{72}$ 22 کو اپنے مکان پر ایک شاندار پریتی بھوجن دیا جس میں برادری کے معزز اصحاب رشتہ داروں اور شہر کی بزرگیوں ہستیوں نے شرکت فرمائی اور بخشی صاحب کو بدھائی عزیز ہرلش اور عزیزی نرمل کو آشیرباد دی مبارک!

3- عزیزی ششی سپتری رائزادہ ہیرالال وید کرشن نگر کی شادی ہمراہ عزیز سبھاش سپتر شری دی۔ڈی مہتہ حال ہش سول 72-5-21 کو بڑی دھوم دھام سے ہوئی مبارک!

غمی کی خبریں:- رائزادہ اسد پور بالی رائزادہ لیش پال بالی ولبیٹ پیٹیل نگر نئی دہلی کے تایا صاحب اوٹاکمنڈ میں اچانک دل کی حرکت بند ہونے سے سورگباش ہو گئے آپ راولپنڈی کے رہنے والے تھے اور ساری عمر خدمت خلق میں گذاری بہت ملنسار نہیں نگو تھے پاکستان بننے کے بعد ہندوستان میں آکر کچھ سال باہر کے ملکوں میں پھرتے رہے اور پھر اوٹاکمنڈ میں رہائش اختیار کرلی۔ ان کی کریا دہلی میں رائزادہ لیش پال بالی نے کی کیوں کہ مرحوم لاولد تھے ان کی یاد میں =/21 بھائی متی داس سمارک سمتی کو۔

(2) شریمتی پرمیشوری دیوی ہمشیرہ پروفیسر بخشی کلیان داس دت بنیو ماجیند نگر اور ماسی بخشی ودیا ساگر وید پوسا 8/6/7 رات کو پرلوک سدھار گئیں۔شوک۔

بخشی بیقر چند وید سرحدی

اردو سبھال نیوز پیپرز ایڈیٹر کونسل نئی دہلی کے صدر کیطرف سے 1970 کے تمال کے جن ممبر اخبارات کو فخر اردو کے خطاب سے نوازا گیا ہے ان میں بخشی بیقر چند وید سرحدی (مرحوم) ایڈیٹر رائے عامہ و سنکی جھیں کرنجہ دہلی ۶ کا نام نامی شامل ہے

بخشی صاحب مرحوم نہ صرف اہل قلم تھے بلکہ ایک زبردست انتھک اور فصیح البیان مقرر بھی تھے آپ بچپن ہی سے کانگریس کے سرگرم ورکر رہے تھے مگر پاکستان بننے کے بعد کانگریس کی اسوقت کی پالیسی سے بدظن ہوکر مرتے دم تک سوسلسٹ پارٹی کے سرگرم لیڈر رہتے تھے ایڈیٹر مہان شہید ان کی ایک بزرگ کیطرح عزت کرتے تھے۔

جگن ناتھ وید

تندرستی ہزار نعمت ہے

علم طب کا

سلسلہ عنوان

ہیرٹم میبو دیبی ٹرکم

از ڈاکٹر کیپٹن اندرسین دتا سیکٹر ۱۲ ر اماکرشنا پورم نیو دہلی

عیالدار گھروں میں کبھی نہ کبھی بیماری کی شکایت رہتی ہے بلکہ علاج کے لئے آئے دن ڈاکٹر کی ضرورت رہتی ہے۔ جو لوگ شہروں سے دور رہتے ہیں انہیں اکثر اوقات ڈاکٹر کو چاہیئے کہ علم طب سے تھوڑی بہت واقفیت رکھے۔

ڈاکٹر شسلر کے قول کے مطابق ہمارے جسم کو صحیح حالت میں رکھنے کیلئے بارہ نمک درکار ہیں۔ یہ نمک ہمیں خوراک سے حاصل ہوتے ہیں۔ جب کوئی بیماری ہمیں آگھیرتی ہے تو ہمارے گلینڈز ان نمکوں کو خوراک سے جذب کرنے کے قابل نہیں رہتے جس سے کسی نمک کی اوسط میں کمی واقع ہوجاتی ہے۔ اگر وہ نمک اسی اوسط میں دیکر کمی کو دور کر دیا جائے تو گلینڈز اپنی اصلی حالت پر آجاویں گے اور اس قابل ہوجاویں گے کہ خوراک سے اس نمک کو حاصل کرسکیں ایسا ایک نمک ہے جسم روز انہ کلا تے میں استعمال کرتے ہیں۔ اسے بایوکیمک نیٹرم میبو ریٹکم کہتے ہیں۔ جسم میں اس کی کمی سے پانی کی ٹھیک مقدار

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

ہماری یہ حرکات وعیت لکذائی ہیں عزدن کے سامنے ذلیل کے جارہی ہے مگر ہم ہیں کہ کچھ خبر ہی نہیں - ایسی حالت میں ہمارا مستقبل روشن ترکیا ہوگا - تاریک سے تاریک تر ضرور ہوتا جائے گا-

موہیالی جگت

(4) - عزیزی اندنا سپتری بخشی کرشن کمار صاحب چھبر تا شبھ وواہ باہمراہ عزیز ہرلیتی سپتر مہتہ گردھاری لال صاحب موہن نبیشو لارو ڈ ڈیرہ دون بتاریخ 72-5-25 بخیر دخوبی سرانجام پایا - مبارک!

(5) - عزیزی وجے سپتری مہتہ ملکھراج صاحب دت کا شبھ وواہ باہمراہ عزیز روی کمار سپتر مہتہ بلبیر سنگھ چھبر آف کریالہ - حال لکھنؤ بتاریخ 72-5-27 بخیر وخوبی سرانجام پایا مبارک!

دونوں شادیوں پر موہیال سبھا ڈیرہ دون کی طرف سے ہر دو کنیاؤں کو دائمی و پانچ روپے نقد بھینٹ کیے گئے جو سبھا کی شبھ کامنا ڈل کی یادگار

(3) - شریمتی لکشمی دیوی زوجہ بخشی راجہ رام صاحب وید (راولپنڈی نواسی) سال مورخہ 72-5-26 کو سرگباش ہوئیں - سورگیہ کی بینائی کچھ سال ہوئے جاتی رہی تھی جو باوجود علاج معالجہ کے واپس نہ آسکی - آپ بڑی ملنسار اور نیک طبیعت تھیں - افسوس صد افسوس!

(4) - مہتہ راجہ رام جی چھبر (آف ڈھریالہ جالپ ضلع جہلم) $\frac{2}{72}$ 23 کو بمقام پانی پت سرگباش ہوئے - سورگیہ سنت کرپال مہاراج کے روحانی ست سنگ کے سرگرم ورکر تھے اور عوام میں خاص طور پر مقبول تھے - افسوس صد افسوس!

دیگر :-

موہیال سبھا ڈیرہ دون سالانہ اتسو $\frac{5}{72}$ 14 کو ویدک سادھنا آشرم - تپو دن - ڈیرہ دون میں منایا گیا اسی روز سبھا کی جانب سے موہیالی میلہ بھی بڑی دھوم دھام اور شان سے منایا گیا - جس میں ڈیرہ دون کی موہیالی برادری کے چار سو افراد نے حصہ لیا اور بڑے جوش و خروش کا اظہار کیا - یہ میلہ کافی عرصے کے بعد منایا گیا تھا - اور بہت ہی کامیاب رہا - مبارک

خوشی کی خبریں

(1) رائے صاحب دیوان سامگر رام دت کے پوتے اور کرنل وجے کمار دت کے فرزند عزیز وکاس کے منڈل سنکار $\frac{5}{72}$ 22 کو اندر پوری میں بڑی دھوم دھام سے ہوئے مبارک!

(2) شادی پروفیسر ہرلیتی چند دت سپتر پروفیسر بخشی کلیانداس دت ساکن راولپنڈی حال بنیر راجندر نگر نئی دلی ہمراہ

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

راستہ شاید ایسے لوگوں کے لئے ہی کھلا ہوا ہے۔

اپنی اپنی جگہ پر اگر ہر کوئی دھیان دے تو یہ محسوس ہوگا کہ خوشامد ایک غیر فطری حرکت ہے جو ضمیر کے اوپر نامناسب بوجھ ہے مگر جب بار بار ضمیر کی آواز کو دبا کر کوئی اُلٹ بات کرنا چاہے تو سوائے آنے والے وقت کے اور کوئی اُسے سبق نہیں سکھا سکتا۔

ایک بادشاہ کینیوٹ نام کے ہو گذرے ہیں۔ ایک مرتبہ یہ بادشاہ سمندر کے کنارے اپنے درباریوں سمیت کھڑے تھے درباریوں نے بادشاہ کی خوشامد میں یہاں تک کہا کہ سمندر بھی اُن کے حکم کے تابع ہے۔ اُن کا یہ کہنا ہی تھا کہ سمندر میں زور کی لہر اٹھی اور بادشاہ کے ساتھ درباریوں تک کے کپڑے تر بتر کر گئی۔ تب بادشاہ کینیوٹ نے اُن درباریوں کو خوب لعن طعن کی اور آئندہ چاپلوسی سے باز آنے کا حکم دیا۔ ایسے ہی کئی دوسرے لوگ جو خوشامد کو پسند نہیں کرتے وہ وقت آنے پر خوشامدیوں کو جھاڑ ڈال دیتے ہیں۔ اور ان خوشامدیوں کی ساری شیخی نہ صرف کرکری ہو جاتی ہے بلکہ آئندہ کے لئے اپنی عزت والی روٹی سے بھی ہاتھ دھو بیٹھتے ہیں۔

تعریف اور خوشامد میں بڑا فرق یہی ہے کہ تعریف کسی کی اصل خوبیوں کو سامنے رکھ کر کرنے سے نہ صرف اپنا دل خوش ہوتا ہے بلکہ دوسرے کی بھی حوصلہ افزائی ہوتی ہے برعکس اس کے خوشامد کی حالت میں نہ صرف اپنی ضمیر گندی ہوتی ہے بلکہ خوشامد پرست کو بھی بعض اوقات لے ڈوبتی ہے۔ اس طرح خوشامد یا خوشامد پرستی نہایت ہی ذلیل اور خطرناک حرکت قرار دی گئی ہے۔ خوشامد زبانی ہی نہیں بلکہ تحریری یا کسی تحفے کی شکل میں بھی کی جاتی ہے اس طرح انسانی جذبے کی جو تھوڑی بہت گنجائش رہتی ہے وہ بھی جاتی رہتی ہے اور آخر میں بدنامی کے سوا اور کچھ ہاتھ نہیں آتا۔ اپنے مضمون کی باریکی کو سادہ الفاظ میں بیان کرنے کے لئے مجھے کہیں دور جانے کی ضرورت نہیں۔ اپنے بھارت کے محترم سورگیہ پنڈت نہرو پردھان منتری کی ہی مثال لیتا ہوں۔ پنڈت جی نے ہی نہیں بلکہ اُن کے خاندان کے سارے افراد نے بھارت کی آزادی کے لئے جو قربانیاں دیں وہ اظہر من الشمس ہے۔ یہی وجہ تھی کہ آپ کو بھارت کا پہلا پردھان منتری بنایا گیا وہ کون سی خوبی تھی جو آپ میں نہ ہو۔ مگر بدقسمتی سے آپ کے ارد گرد خوشامدیوں کا ایک ایسا ٹولہ جمع ہو گیا جس نے اپنا مطلب حل کرنے کی خاطر آپ کی خوشامد دن رات ایک کر کے آپ کو ساتھ کو زک پہنچایا۔ پنڈت جی ابھی کچھ سال اور بھارت کی شان بن کر رہ سکتے تھے مگر چین کی لڑائی کے دوران ان خوشامدیوں نے پنڈت جی کے ساتھ وشواس گھات کر کے اُنہیں حقائق سے دور کیا نتیجہ یہ ہوا کہ آپ کے دل و دماغ پر گہرا اثر ہوا اور چین کی لڑائی میں اپنی ہار کے صدمے میں وہ زیادہ دن جی نہ سکے۔

بھارت کے اخباروں۔ رسالوں۔ روزانہ یا ہفتہ یا ماہوار چھپنے والوں میں آپ بارہا ایسی خبریں۔ مضامین یا کرتائیں پڑھتے ہوں گے جن میں پہلے تو کسی قابل ہستی کو دیوتا مروپ مان کر اسی کی تعریف کے پل باندھے گئے ہوں اور بعد میں اُسے نالائق۔ کمزور اور وحشی درندہ کہہ کر اس پر کیچڑ اُچھالا گیا ہو۔ ابھی اخبارات اور رسالہ جات میں ایسے بھی مضامین شائع ہوئے اور اب بھی ہوتے رہتے ہیں جن میں خوشامد پرستی کو انتہا پر پہنچا دیا جاتا ہے۔ مگر ڈھیٹ لوگوں کی طرح اس خوشامد کو خوشامد نہ کہہ کر تعریف کا نام دیا جاتا ہے۔ کتنے افسوس کا مقام ہے کہ جن لوگوں کی دماغی قابلیت کو ہم اندرونی طور پر صفر قرار دیتے ہیں۔ وہاں ظاہرہ طور پر اپنی غرض کو پورا کرنے کے لئے اُن کی خوشامد میں زمین و آسمان کے قلابے ملاتے نہیں تھکتے۔

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

پر جو باتیں آج تک چھپی ہوئی ہیں اب اُنہی کو صفحۂ قرطاس پر رقم کرنے کا دن آ گیا ہے۔
لغت میں "تعریف" کے معنی "تشریح۔ خوبی۔ کسی چیز کی خوبی بیان کرنا" اور "خوشامد" کے معنی "چاپلوسی" درج ہیں۔

لغات کا حوالہ اس لئے دے رہا ہوں تاکہ کوئی یہ نہ سوچے کہ یہ معانی میرے دماغ کی اُلجھاد ہیں۔ اور ایسی حالت ہی میں لفظ ذہنی کی اہمیت قائم رہ سکتی ہے۔ ظاہر ہے کہ تعریف اور خوشامد دو متضاد باتیں ہیں۔ ایک واجب ہے تو دوسری غیر واجب! ان دونوں کا موجودہ حالات میں جو استعمال ہو رہا ہے اُسے دیکھ کر انگشت بدنداں ہوئے بغیر نہیں رہا جا سکتا۔ جہاں تک میرا تجربہ گواہ ہے میں یہ کہے بغیر نہیں رہ سکتا کہ واقعی میں خوشامد کرتے ہوئے بھی اگر کسی کو ٹوک دیا جائے کہ حضرت یہ کیا کر رہے ہو تو وہ کھلے دل سے یہ کبھی نہیں مانے گا کہ وہ خوشامد کر رہا تھا بلکہ یہی کہے گا کہ وہ تو کسی کی تعریف کر رہا تھا۔ قدم قدم پر ایسی مثالیں ہیں دیکھنے کو ملتی ہیں۔ اس طرح انسانی اخلاق کا دیوالہ نہ نکلے تو اور کیا ہو؟

عام طور پر یوں سننے کو ملتا ہے "روٹی کھائیے شکر سے۔ دنیا ٹھگئے مکر سے" سب سے پہلے جس کسی نے زمانے کو یہ نیک صلاح دی کہ شکر سے روٹی کھانے کیلئے (یعنی بڑھیا کھانا کھانے کیلئے) مکر یا خوشامد کی راہ اختیار کرو۔ اُس کے دماغ کی داد دی جائے یا سر پیٹا جائے؟ یہ کہنا مشکل ہو رہا ہے۔ یہ اس لئے کہ آج دُنیا کی بیشتر تعداد جانے یا انجانے میں اسی مقولے کی پیروی کرتے ہوئے آگے بڑھ رہی ہے۔ کتنے افسوس کی بات ہے کہ انسان جیسے اشرف المخلوقات کہا گیا ہے نیک اور سیدھی راہ کو چھوڑ کر بُری راہ پر فوری اور سرعت سے دوڑنے میں لگ جائے۔ اس طرح اپنی خواہشات کی تکمیل میں بُرے اور بھلے کا امتیاز نہ کر نیوالوں کے کردار کو بھی مات دے دے۔

ابھی دُنیا میں بہت لوگ ایسے ہیں جو بھگوان کو مانتے ہیں۔ ان لوگوں میں اکثر یہ کہتے سُنے جاتے ہیں کہ بھگوان کو اپنے بس میں کرنے کے لئے اس خوشامد ضروری ہے۔ ان کی رائے میں اس خوشامد کی صورت عبادت گاہوں میں اُونچی آواز میں اس کا نام لینا۔ برت یا روزے رکھنا۔ زور زور سے گھنٹے ٹھکڑ یا بال بجانا۔ پرشاد یا شیرینی بانٹنا۔ رات رات گئے تک جگرت کرنا۔ بڑھیا سے بڑھیا دھُوپ دیپ جلانا اور ہار چڑھانا۔ چڑھاوا بلی چڑھانا۔ قربانی دینا۔ آگ اور پانی میں سمادھی جمانا وغیرہ وغیرہ۔ مگر جو بھگوان کو نہیں مانتے وہ کیا کرتے ہیں؟ اُنہیں بھی بڑھیا کھانا چاہیئے۔ اس کیلئے وہ بھی کسی نہ کسی کی خوشامد کرتے ہونگے۔ غرضیکہ اپنا مطلب حل کرنیکے لئے خوشامد کو ایک ایسا ہتھیار مان لیا گیا ہے جس کا استعمال کبھی رائیگاں نہیں جاتا۔

اب سوال یہ پیدا ہوتا ہے کہ جو لوگ کسی کی کسی بھی حالت میں خوشامد کرنے کے حق میں نہیں اور وہ اس پر عمل بھی کرتے ہوں اُن کا گذر کیسے ہوتا ہے؟ یہ تو مانا کہ ایسے لوگوں کی تعداد نسبتاً کم ہو گر جب ایسے لوگ بھی دُنیا میں موجود ہیں جو پھُول کو پھُول اور خار کو خار ہی کہتے نہیں جھجکتے تو حیران نہ ہونا چاہیئے خواہ ایسے لوگوں کی زندگی تنگی سے گذر رہی ہو۔

دراصل جو لوگ خوشامد کرنے کے عادی نہیں ہیں۔ وہ پہلے ہی سمجھ لیتے ہیں کہ جھوٹی خوشامد سے ملنے والے ہر راحت جھوٹی اور وقتی ہے اس لئے دائمی دل خوشی کے لئے وہ وہی راستہ اختیار کرتے ہیں جو دُوسروں کے بس کی بات نہیں۔ کٹھن منزلوں سے گذرنا ہر کسی کو بھانے والی بات نہیں۔ عموماً ہر کسی کی یہ کوشش ہوتی ہے کہ بنا تنکا اُٹھائے دُنیا بھر کی نعمتیں اُسے بیٹھے بٹھائے مل جائے۔ خوشامد کا

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

بھارت کی لوک سبھا اور راجیہ سبھا میں اور کئی امتیازی پوزیشن حاصل کر سکتے ہیں۔

بھائی متی داس سمارک سمتی نے اپنے جنم سے ہی سب کو ایک جھنڈے تلے جمع کرنے کا یتن کیا ہے آج جس کے ممبر ملک کے ہر حصے میں پھیلے ہوئے ہیں۔ اسی پرچہ میں آپ کو بتایا گیا ہے کہ کون کون سی جاتیاں موہیالوں سے جدا ہو کر موہیالی دائرہ تنگ کر چکی ہیں اور ہم صرف سات ذاتوں تک محدود ہو گئے ہیں آؤ وقت ہے کہ دائرہ کو وسیع کریں بھائی متی داس سمارک سمتی کا ہاتھ بٹائیں۔ امید ہے ناظرین اس مضمون پر اور دائرہ وسیع کرنے کے وسائل پر اظہار خیالات فرماویں گے جو کہ مہان سنشیل میں شائع کئے جا دیں گے۔

موہیال بنس کی پرانی اور جدا شدہ جاتیاں

سکندر اعظم کے حملہ کے وقت موہیالوں میں جب کہ ان کی قدیم راجدھانی ملتان شہر میں تھی بہت سی جاتیاں شامل تھیں ذیل ذیل کے قدیم

موہیال ملتانیاں سب سے پہنچان - بڑے بڑے۔ پرن تارن کو کرت بجھان

دت	د	چھبر چھب	ن — برس کہو
وید	درداں،	بالی دردانگ	- بمراں درد دھون
موہن	منڈ مجھ	مہلی مندل	- جبن اجاگر بھوگ بھبریت ایت تی
کوی نند	بھٹ کہے	برن اٹھاران	موہیال بڑے پربیتی متی

موہیال جس نے جہاں دریائے برہم پتر سے بحرہ قلزم تک اپنی سلطنت کو وسعت دی وہاں بالآخر اپنے زوال میں بھی کمال کر دکھایا زمانہ عروج و اقبال میں ناگ (ناگر) کھشتری ( ) گگھڑ کاٹھی بہت سی جاتیاں اور کئی ایک برہمن جاتیاں اس میں شامل جو وقتاً فوقتاً اس سے علیحدہ ہو ڈھیری داری غیر ڈھیری داری وغیرہ دھڑوں شادی بیوگان کی زبردست مخالفت اور موہیال اصولوں کی کڑی پابندی سے تنگ آ کر مندرجہ ذیل جاتیاں موہیال بنس سے الگ ہو گئیں۔ (۱) عام برہمنوں میں شامل شدہ جاتیاں۔ ست بنی کھومیار براہمن دان تیاگی عرف تگے ہیلے

لتعریف اور خوشامد!

از:- ایم- ہربنس لال "دامن"

اس مضمون کا عنوان چنتے ہوئے مجھے کافی دن لگے۔ مضمون لکھنا تھا اور یہ سوچ کر رہ جاتا تھا کہ کچھ لکھوں تو ایسی بات پر جو آج کل کے حالات سے وابستہ ہو نیز ہی سماج میں دل کو چھو لینے والی بھی ہو۔ تب آج اچانک یہ عنوان سوجھ گیا اور میں سمجھتا ہوں کہ میرے دل و دماغ

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

Meera lost her twenty paise coin

Who cares ? PNB does !

Meera is sad. Today, she had saved 20 paise from her pocket allowance. Clutching the coin, she was gamboling back home from school, when suddenly it slipped out of her hand and was lost. Her day's saving is gone !

Meera is sad not because her loss is much but because her saving box will go hungry today. She feeds it daily. She puts in it not only what she can save from her pocket allowance but also any extra money she receives on festive and other occasions.

Paradoxically, Meera's box is never full ! On the first of every month she takes out ten rupees and, accompanied by her mother, goes to PNB to deposit the sum in her Recurring Deposit Account. She knows that her savings grow there with interest. By depositing Rs. 10/- every month, she will get Rs. 395/- after three years !

Meera's mother too has a Saving Fund Account with PNB. And daddy ? Oh, yes, he too !

Indeed, PNB has deposit schemes to suit everybody. Here are some of them :
Recurring Deposit ★ Special Fixed Deposit ★ Old Age Provision Deposit ★ Automatic Extension Deposit ★ Student Deposit ★ Mini Deposit.

For further details please contact our nearest branch. We have over 810 branches throughout the country.

PUNJAB NATIONAL BANK

In the service of the nation since 1895

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

براہمنوں کی شریڻیاں

از سوویہ نرائن شرما - ایم - ایل - اے (بہار) سابق

بھارتیہ ساہتیہ میں رگ وید سے لیکر آجتک براہمن شبد کا مختلف روپ نظر آتا ہے - شروع میں براہمن شبد پوجا اور گیان دونوں کے مالک کو کہتے تھے - مختلف بھاشاؤں میں اس شبد کا استعمال بھی پراچین کال سے ہی مختلف روپوں میں ہوتا آرہا ہے - جیسے رگ وید میں براہمن اور براہمنہ شبد کا استعمال ہوا ہے - اشوک کے وقت کے شلا لیکھوں میں براہمن - برامن - بامن شبدوں کا استعمال ہوا ہے - پراکرت بھاشا میں بمن اور بامن شبد کا استعمال ہوا ہے - اور آج کل بھارتیہ بھاشاؤں میں اس کے کئی روپ ہیں - جیسے پوربی بنگلہ میں بامون اور پچھمی بنگلہ میں بامن - اسی طرح مراٹھی بھاشا میں بمن کہتے ہیں - فارسی بھاشا کے لیکھکوں نے برہمن یا برہمن کا پریوگ کیا ہے - اس کے ساتھ مسلم کال کے مسلمان لیکھکوں نے جنار دار شبد کا پریوگ کیا ہے - جس کا شبدک ارتھ ہے جنیؤ کے پہننے والا ہے اس سے یہ بھی ایک بات معلوم ہوتی ہے کہ مسلم کال میں کیول براہمن ہی جنیؤ پہنتے تھے ' ویش کو کون کہے کھشتریہ بھی جنیؤ نہیں پہنتے تھے - کیوں کہ براہمنوں کے لئے جنادار اور کھشتریہ کے کھشتریہ اور ویش کے لئے ویش شبد کا پریوگ کیا گیا ہے - اسی لئے دوج شبد جو تینوں کے لئے پریوگ ہوتا تھا کیول براہمن کے لئے ہی پریکت ہونے لگا - آج دوج شبد کا ارتھ کیول براہمن ہی ہے۔

اسی طرح ہندی بھاشا بھاشیوں میں تو کیول استعمال میں کیول بامن شبد ہی براہمن کے لئے پریکت ہوتا ہے -

کئی لیکھکوں نے براہمن شبد کا روپ براہمن بتایا ہے - آج انگریزی میں براہمن شبد کا روپ براہمن (Brahmin) کیا گیا ہے اسی طرح لیے براہمن شبد کے روپ ان کے سنگھرش میں جیون کے پرشک ہیں - براہمنوں کی اپ جاتیوں خاص کر پنچ گوڑ پنچ دراوڑ شبدوں کا پریوگ بارھویں صدی کے بعد ہونے لگا ہے - جو دس پرکار کے براہمن ہونے کا ڈھنگ انگت کرتے ہیں - وہ اندھیرے میں ہیں وہ اتنا بھی نہیں جانتے ہیں کہ ویش کے نام پر تتھا کرم کے آدھار تیہ براہمنوں کی اپ جاتیاں کا نام کرن بارھویں صدی کے بعد ہوا ہے - اسی بھانتیا اتہاس آچاریہ مہا مہو اپدیایہ گوری شنکر اوجھا جی نے اپنے لکھا کا لین بھارتیہ سنسکرتی ، نامک گرنتھ میں کی ہے - ٹھیک اسی بات کا سمرتھن ڈاکٹر ہزاری پرشاد ویدی نے بھی مدھیہ کالین دھرم سادھنا " نام کی پستک میں کی ہے - یہی نہیں بلکہ پراتنو وتیا بشری رام کرشن گوپال بھنڈارکر نے (History of Deccan) میں لکھا ہے کہ مراٹھا براہمن تلنگ براہمن - کانی کبج براہمن گوڑ براہمن آدی براہمنوں کے لئے جو نام کرن ہوئے ہیں وہ اتی سروے چین ہے اور ان سے پہلے پروردھن - ولوت تھا کر وجیو وغیرہ اپادھیا پہلے کے شلا لیکھوں اور تامر پتروں میں ملتی ہیں - اس لئے آج جو ہو ڈیشی کہتے ہیں کہ براہمن دس طرح کے ہوتے ہیں کتنی نرمول دھارنا دھارن کئے ہوئے ہیں - جب کہ دیکھتے ہیں کہ ادھنک اتہاس انو سندھان کرنے والے لوگوں نے براہمنوں کی سینکڑوں اپ جاتیوں کا الیکھ کیا ہے جیسے کہ جیوتش پنڈت چھوٹے لال شرما گوڑ ولنتاوت ملنے اپنے براہمن نرنا مک گرنتھ میں سو چوبیس ۱۲۴ پرکار کے براہمن ہونے کا نرنے دیا ہے - او صاحب نے ہندو ٹرائبز اینڈ کاسٹ Hindu Tribes & Castes نامک کتاب میں تو سو چون ۱۵۹ براہمنوں کا اتہاس لئے پرمان لکھا ہے - اسی پرکار کا سیرنگ صاحب نے ہندو کاسٹ اینڈ ٹرائبز ٹیسٹ نامک پستک میں ۲۰۰۰ براہمنوں کا اتہاس پیش کیا ہے -

براہمنوں کی شریڻیاں آج اب تک ہوتے ہوئے بھی سیما ورتی جگہوں پر دو ہادی سے سمبدھ ہے پراچین کال میں تو براہمنوں کا دو دلوں میں بھیجا جن ہوا جن کا نام ہے اتی گراہی اور آپرتی گراہی - ان کا اتہاس کن کن ناموں سے اکھیات اور دکھیات ہے میں اس لیکھ مالا کے دوار اس شہید میں پاٹھکوں کے سامنے کرما پر سمنت کرنا چاہتا ہوں -

---

مسکراہٹیں: دو دوست ریل میں سفر کر رہے تھے - ان میں سے ایک دوست نے دوسرے کا ڈیڑھ سو روپیہ قرض دینا تھا مسلسل تقاضوں کے باوجود قرض ادا کرنے میں کئی کترا رہا تھا - اچانک ریل گاڑی کے ڈبے میں ایک رہزن گھس آیا اور آتے ہی پستول تان لیا - اور دونوں سے کہنے لگا جو کچھ تمہارے پاس ہے نکال کر دے دو - دونوں دوست ڈر گئے مقروض دوست نے جھٹ اپنا بٹوہ نکالا اور اپنے دوست سے کہنے لگا - یہ لو یار مجھے تمہارا ڈیڑھ سو روپیہ قرض ادا کرنا ہے مجھے انتہائی ندامت ہے کہ میں تمہارے بار بار مانگنے پر بھی نہیں دے سکا - اب لے لو اپنا روپیہ -

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

महान
शहीद

भाई मतिदास स्मारक समिति नई दिल्ली की ओर से प्रकाशित सचित्र मासिक

सर्वे भवन्तु सुखिनः सर्वे सन्तु निरामयाः
सर्वे भद्राणि पश्यन्तु मा कश्चिद्दुःखभाग् भवेत्।
सब सुखी हों, सब निरोग हों,
सब की भलाई हो, कोई दुखी न हो।

वर्ष-४ जून 1972 अंक-६

बाबा प्रागा एवं भाई मतिदासजी के भक्तों और अनुयायियों तथा मोहियाल, भूमिहार, त्यागी, चितपावन, अनावल आदि वीर ब्राह्मणों में भावनात्मक एकता विकसित करने के लिये उपयोगी सामग्री प्रकाशित की जाती है।

सम्पादक :- श्री जगन्नाथ वैद
सहसम्पादक :- डी० एन० बख्शी 'गुलचीन'
श्रीमति आर.आर बख्शी
आर० आर० राय
व्यवहार का पता :- "सम्पादक"
'महान शहीद'
बी, शहीद भगत सिंह मार्ग (लेडी हार्डिंग रोड) नई दिल्ली-१।
चन्दा - एक वर्ष के लिये :- ५ रू० २ वर्ष के लिये : ९ रू०, तीन वर्ष के लिये १२ रू०
एक प्रति ५० पैसे

समाजवादी नेता

नेता एक ऐसा थैला है,
जो भाषण के कपड़े
और
आश्वासन के धागे से बनता है।
जनता के वोट पाकर
पांच साल के लिये तनता है,
एक ऐसे ही समाजवादी नेता के दिमाग में
गरीबी हटाओ की नई योजना आई है
जिसे लिखने के लिये उन्होंने
सोने की कलम मंगाई है,
अब ये वाता नुकूलित कमरे में
बैठ कर
लेख धूप में लिखेंगे
जो बड़ी सादगी से
लाखों में बिकेंगे।

सुरेश नीरव

सूचना :- कृपया वार्षिक चन्दा शीघ्र भेजने की कृपा करें।

मुद्रक और प्रकाशक जगन्नाथ वैद द्वारा जमाल प्रिंटिंग प्रेस, जामा मस्जिद, दिल्ली-६ फोन नं० 26757 से छपकर 'महान शहीद' कार्यालय बी-27, शहीद भगत सिंह मार्ग (लेडी हार्डिंग रोड) नई दिल्ली-१ से प्रकाशित हुआ।

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

REGD. WITH REGISTARAR OF NEWSPAPERS INDIA VIDE R.26 16433/61 REGD-No.D

महान शहीद

भाई मतिदास स्मारक नई दिल्ली का सचित्र मा[सिक]

फोन :- घर 584
दफ्तर 4.80

वर्ष - 8 असाढ़ शा० 1894 जून - 1972 अंक - 6

श्री गुरू अर्जुन देवजी महाराज
जिनकी पुण्य तिथि इस मास मनाई गई।

इस मास का विचा[र]

हे प्रभो,
ऐसा बल प्रदान करो कि
अपने चित्त को प्रति दिन के
तुच्छताओं से ऊपर रख
सकूं।
ऐसा बल प्रदान करो कि
तुम्हारे चरणों में शीश झुका
कर दिन रात अपने को
स्थिर रख सकूं।

अपनी उन्नति के लिये "महान शहीद" में विज्ञापन दीजिये।

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

رجسٹریشن نمبر آر این 16433/68

رجسٹرڈ نمبر ڈی 1515

آزاد رو ہوں اور میرا مسلک ہے صلح کل — ہرگز کبھی کسی سے عداوت نہیں مجھے

महान शहीद

ایڈیٹر: جگن ناتھ ودیا

فون نمبر: 584102
دفتر: 240805

مہان شہید

بھائی شنتی داس ممارک استھان رجسٹرڈ
نئی دہلی کا
ماہواری آرگن

قیمت: ۵۰ پیسے فی کاپی۔ سالانہ 5/ روپے

شمارہ ۶	جون سنہ ۱۹۷۲ء مطابق اساڑھ شاکا ۱۸۹۴	جلد ۸

مہان شہید

- مہان شہید ہر بات سمجھنے والا!
- دل کے تاروں کے اشارات سمجھنے والا!
- مرقعِ حسنِ ذوق ادب و عمل
- ہر نکات کہنے والا ہر شکایات سمجھنے والا

گلشن نئی دلی

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

کہکشاں

مدیر:- جگن ناتھ وین

مہان شہید بھائی متی داس جی کی شاندار یادگار قائم کرنا محدود سے چند افراد کا ہی کام نہیں بلکہ یہ کام ہر اس ذی ہوش کا ہے جو جو بھائی جی کی شہادت کے پسِ منظر کا مفہوم اور دیش و جاتی کی خدمت میں اُن کے خراج کو فہم و فراست کے ترازو پر تولنے کی صلاحیت رکھتا ہے۔

ان چند سطور کے ذریعہ ہم بھائی متی داس جی کی قربانی کی قدر و قیمت کا اندازہ کرنے والے جملہ معقولیت پسند اصحاب خواہ وہ صاحبِ ہوں تاجی کارخانہ دار یا اہلِ قلم ہوں اپیل کریں گے کہ وہ اس کارِ خیر میں بڑھ چڑھ کر حصہ لینے کے لئے خود بخود میدان میں اُتر آئیں اور بھائی متی داس جی کی مناسب یادگار کے قیام میں مہان شہید کی اشاعت اور مالی اعانت فرما کر کارکنانِ سمتی کی حوصلہ افزائی کریں۔

! :: (::) :: (::) :: (::)

تو بھی بدل فلک کہ زمانہ بدل گیا

قومی دائرہ :- آریہ جاتی میں چار ہی ورن کہے گئے ہیں براہمن کشتری ویش اور شودرا منو مہاراج نے یہ ورن کرم کے آدھار پر بنائے تھے۔ براہمن اُسی وقت تک براہمن تھا جب تک وہ براہمن کے کرم کرتا تھا۔ ہمارے بزرگوں نے کسی وقت کشتریوں کا کام سنبھال لیا اور نہ صرف راج پاٹھ فوج بلکہ زمینداری تک میں یکتہ زمانہ ہو کر مہاراج ادھیراج بنے جیری دار کہلائے زمانہ بدلتا گیا اور ہندوستان بھر کے براہمن مختلف حصوں میں رہتے ہوئے ایک دوسرے سے الگ ہو گئے۔ شمال میں رہنے والے برہمن اور موہیال بن گئے۔ یو پی میں تیاگی بہار میں بھومیار جنوب میں کنکنج اور گجرات دکن اور مہاراشٹر میں اناول ناگر۔ راول بھاؤ شالی چت پاون بن کر موہیالی جنس سے الگ ہو کر اپنے مخرج کو بالکل بھول چکے ہیں۔

اب کسی ورن کا کوئی خاص کام نہیں ہے ہر ورن والا ہر کام کرتا ہے۔ وقت آگیا ہے کہ براہمن سارے بھارت کے متحد ہو کر ایک جھنڈے تلے جمع ہو کر ایک عظیم طاقت کے روپ میں دنیا کے سامنے آویں اور ترقی کے میدان میں نکلیں زمانہ فرقہ پرستی کا نہیں بلکہ جمہوریت کا ہے بھارت بھر کے برہمن متحد ہو کر اپنی آبادی اور مختلف شعبوں میں اپنی پوزیشن کے لحاظ سے

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

"सम्पादकिय"

महान शहीद भाई मतिदास जी की शानदार स्मारक स्थापन करना कुछ गिने चुने आदमियों का ही काम नहीं बल्कि यह काम हर उस व्यक्ति का है जो भाई जी की शहादत, देश और जाति की सेवा में इनको हर प्रकार से ऊँचा समझता है। इन थोड़े से शब्दों से भाई मतिदास जी की कुर्बानी की कदर और कीमत करने वाले चाहे चाहे वह व्यापारी हो, कारखानेदार हो सेवक हो, से अपील करेंगे कि वह इस सराहनिय कार्य में और भाई जी का स्मारक भवन तथा महान शहीद की उन्नति के लिये हर प्रकार से सम्मिति के सराहनिय कार्य में उनका हर प्रकार से उत्साह बढ़ाये। इस विषय में पिछले दो अंको में समिति के मन्त्री महोदय ने भी अपील की है।

जाति समूह तू भी बदल:

"तू भी बदल फलक के ज़माना बदल गया"

आर्य हिन्दू जाति में चार ही वर्ण कहे गये हैं, ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य और शूद्र। मनु महाराज ने यह वरण कर्म के आधार पर बनाये थे। ब्राह्मण उसी समय तक ब्राह्मण था जब तक कि वह ब्राह्मण के कर्म करते थे। हमारे पूर्वजों ने किसी समय न केवल क्षत्रिय का काम और राजपाठ सम्भाला अपितु सेना तथा ज़मीदारी तक में हज़ारों वर्ष तक महाराज अधिराज बने रहें। भूमिदार कहलाये। समय में परिवर्तन हुआ और भारत के ब्राह्मण अलग अलग हिस्सों में रहते हुये एक दूसरे से अलग हो गये। पंजाब और इसके सीमावर्ती खण्ड में रहने वाले मोहयाल बन गये। उत्तर प्रदेश में त्यागी, विहार में भूमिहार, गुजरात, दक्षिण महाराष्ट्र अनावल, चितपावन नागर, रावल, भाणूशाली बनकर मोहयाल वंश से अलग होकर अपने आपको बिलकुल भूल चुके हैं। अब किसी और वर्ण का कोई खास काम नहीं है। हर वर्ण वाला हर प्रकार का काम करता है। समय आ गया है कि भारतवर्ष के सब ब्राह्मण एकत्रित होकर अपनी

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

जनगणनानुसार भांति भांति पोजीशन के अनुसार भारत की लोक सभा व राज्य सभा में और भी उच्च पोजिशन हासिल कर सकते हैं। भाई मतिदास स्मारक समिति ने अपने जन्म से ही अपने झन्डे तले सब को एकत्रित करने का प्रयत्न किया है। आज हमारे मेम्बर देश के हर भाग में फैले हुये हैं। "महान शहीद" में आपको समय समय पर यह बताया जाता है कि कौन कौन सी जातियां मोहयालों से अलग होकर, मोहयाल जातिये समूह को छोटा कर चुकी हैं। और हम केवल सात जातियों तक सीमित हो गये हैं। अब समय है कि हम अपने समूह को विस्तृत करें और इस कार्य में भाई मति दास स्मारक समिति का हाथ बटायें। हमें पूरा विश्वास आ गया है कि पाठक गण इस विषय पर लेख और अपने समूह को किस प्रकार विस्तृत किया जाये अपने विचार प्रकट करने की कृपा करेंगे। इस विषय पर जो भी विचार प्राप्त होंगे, वह "महान शहीद" में छाप दिये जायेंगे।

निवेदन

भारत के विभिन्न राज्यों में रहने वाले तथा अनेक नामों से विख्यात ब्रह्मर्षि सन्तानों को आपसी मेलजोल तथा एकता के लिये प्रयत्नशील रहना चाहिए। प्रत्येक राज्य, जिला प्रखंड तथा पंचायत स्तर पर सक्रिय संगठनों की आवश्यकता है। 'अमर शहीद' पत्रिका यथा सम्भव सहायता, सुझाव तथा मार्ग दर्शन देने के लिये हमेशा तत्पर है। संगठनों के पदाधिकारियों को चाहिए कि वे अपने कार्यक्रमों तथा प्रस्तावों की सूचना सम्पादक को नियमित रूप से देते रहें ताकि उन्हें पत्रिका में प्रकाशित किया जा सके।

हमें खेद के साथ कहना पड़ता है कि कभी कभी कुछ महानुभाव सम्पादक को ऐसा पत्र लिख भेजते हैं जिसपर न तो उनका पता ही लिखा होता है और न ही उनकी बातें स्पष्ट होती हैं। फलस्वरूप हम

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

ऐसे पत्रों का कोई भी उपयोग नहीं कर पाते हैं। उदाहरणार्थ बिहार राज्य ब्रह्मर्षि परिषद् के सचिव का दिनांक 5-5-72 का पत्र।

जहाँ तक अखिल भारतीय स्तर के संगठन का प्रश्न है, जैसा आप जानते हैं 'भाई मतिदास स्मारक समिति' इसी रूप में वर्षों से काम कर रही है। इसे अपने वंश के सभी गण मान्य सज्जनों का आशीर्वाद स्नेह और सहयोग प्राप्त है। समिति के सम्मुख दिल्ली में अपने लिये भवन बनाने की योजना है आप सभी यथा सम्भव सहायता दें।

शोक समाचार

रायजादा वासुदेव बाली - रा० यशपाल बाली के ताया जी (वेस्ट पटेल नगर) फटाकमन में स्वर्गवास हो गये। रायजादा जी ने भाई मतिदास स्मारक समिति को 31 रू० दान दिये।
2) श्रीमती पमेश्वरी देवी बहन प्रो० बक्शी कल्याण दास (हान्यू राजिन्द्र नगर) और मासी बक्शी विद्यासागर 8-6-72 को स्वर्गलोक सिधार गई।

शोक

(पिछले अंक का शेष)

ब्राह्मणों की श्रेणियाँ

इसलिये द्विज शब्द जो तीनों के लिये प्रयोग होता था केवल ब्राह्मण के लिये ही प्रयुक्त होने लगा। आज द्विज शब्द का अर्थ केवल ब्राह्मण ही है। इसी तरह से हिन्दी भाषा भाषियों में तो व्यवहार में केवल बामन शब्द ही ब्राह्मण के लिये प्रयुक्त होता है।

कई लेखकों ने ब्राह्मण शब्द का रूप ब्रासवमन बताया है। आज अंग्रेजी में ब्राह्मण शब्द का रूप ब्राहमिन (Brahmin) किया गया है। इस तरह से ब्राह्मण शब्द के रूप उनके संघर्ष में जीवन के प्रतीक हैं। ब्राह्मणों की उपजातियों खासकर पंच गौड और पंच द्राविड शब्दों का प्रयोग बारहवी सदी के बाद होने लगा है तो इस प्रकार के ब्राह्मणों के होने का ढिंग औंकते हैं वे अन्धकार में है वे इतना भी नहीं जानते कि देश के नाम पर तथा कर्म के आधार पर ब्राह्मणों की उपजातियों का नाम करण बारहवीं सदी के बाद हुआ है। एक महान इतिहासज्ञ आर्य महा-

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

महोपध्याय गौरीशंकर ओझाजी ने अपने मध्यकालीन भारतीय संस्कृति नामक ग्रंथ में की है। ठीक इसी बात का समर्थन डा० हजारी प्रसाद द्विवेदी ने भी 'मध्यकालीन धर्म साधना' नामक पुस्तक में की है। यही नहीं बल्कि पुरातत्ववेत्ता श्री राम कृष्ण गोपाल भंडारकर ने History of Deccan में लिखा है कि मराठा ब्राह्मण तैलंग ब्राह्मण, कान्यकुब्ज ब्राह्मण गौड़ ब्राह्मण आदि जो ब्राह्मणों के नामकरण हुये हैं वे अति अर्वाचीन हैं और इनसे पहले पटवर्धन, राउत ठाकुर, दिक्षित आदि उपाधियें पहले के शिला लेखों तथा ताम्र पत्रों में मिलती हैं। इसलिये आप जो दस वंश कहते हैं कि ब्राह्मण दस ही प्रकार के होते हैं कितने निर्मूल धारणा धारण किये हुये हैं जबकि देखते हैं कि आधुनिक इतिहास अनुसंधान करने वाले लोगों ने ब्राह्मणों की सैकड़ों उप जातियों का उल्लेख किया है जैसे कि ज्योतिषी पंडित छोटे लाल शर्मा गौड़ वंशावतस अपने ब्राह्मण निर्णय नामक ग्रंथ में तीन सौ चौबीस प्रकार के ब्राह्मण होने का निर्णय किया है कुक साहब ने हिन्दू टाइम्स एन्ड कास्ट (HINDU TIMES AND CAST) नामक किताब में नौसौ चौवन प्रकार के ब्राह्मणों का इतिहास सप्रमाण लिखा है। इसी प्रकार शेरिंग साहब ने हिन्दू कास्ट एन्ड टाइम्स नामक पुस्तक में दो हजार ब्राह्मणों का इतिहास प्रस्तुत किया है।

ब्राह्मणों की श्रेणियां आज अनेक होते हुये भी सीमावर्ती जगहों पर विवाह आदि से सम्बन्धित हैं। प्राचीन काल में जो ब्राह्मणों का दो दलों में विभाजन हुआ जिनका नाम है प्रतिग्राही और अप्रतिग्राही। उनका इतिहास आज भारत वर्ष में किन किन नामों से अख्यात एवं विख्यात हैं। मैं इस लेख माला के द्वारा इस स्तम्भ में पाठकों के सामने क्रमशः प्रस्तुत करना चाहता हूँ।

अपना विज्ञापन महान शहीद में देकर उन्नति प्राप्त कीजिये।

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

धारावाहक उपन्यास
33वी किस्त

छोटा कौन बड़ा कौन

हरबंस लाल मोहन 'शमन'

जिस दिन गोपाल सेना की नौकरी से विदा लेकर वापस घर पहुंचा उससे कुछ दिन पूर्व उर्मिला अपने मायके गई हुई थी। यद्यपि मां, भाई, भाभी भतीजे तथा भतीजियों से भरे घर में हर समय चहल पहल नज़र आती थी परन्तु उर्मिला की उपस्थिति उसके दीदार की कमी इस चहल पहल के रंग में भंग डाल देती थी। उसकी उत्तेजना दिन प्रतिदिन बढ़ती जा रही थी कि वह किसी बहाने उससे मिलने जा सके जब वह खुले आम अपनी मनोकामना किसी पर प्रकट करने में संकोच प्रकट करता था। एक दिन एकाएक गोपाल को अपनी मां दामोदरी ने आदेश दिया कि तुरन्त जाकर उरमिला को उसके मयके से ले आये। बिल्ली के भागों छीका टूटा वाली कहावत के अनुसार गोपाल के मन की मुराद बर आई और वह बिना बिलम्ब अपनी सुसराल को चल पड़ा।

घर के द्वार पर ही उसका छोटा साला बदरी खड़ा था। गोपाल को दूर से ही आते देखकर घर के भीतर चला गया और उसके आने की सूचना सबको दे फिर द्वार पर आ खड़ा हुआ। गोपाल के स्वागत में सारा परिवार उमड़ पड़ा उसने अपनी सास के पैर छुये और साले सालियों ने उसका प्यार पाया उर्मिला ही एक ऐसी बच्ची थी जो जान बूझ कर रसोई घर में अभी तक बैठी हुयी थी। शायद इसमें कोई रहस्य था जिसे वह ही जान सकती थी।

तुरन्त ही उसकी कुर्सी के सामने मेज लगा कर चाय और भांत भांत की

Rajguru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

मिठाई से भरी प्लेटें रख दी गयीं। हंसी मजाक के साथ जल पान का दौर समाप्त हुआ और जब सभी उसे एक एक करके अकेला छोड़कर इधर उधर चले गये तब उर्मिला ने रसोई घर से गोपाल की ओर झांका और मुस्करा दी। यह मधुर मुस्कराहट दूर से आने वाले के लिये सुखद स्वागत सन्देश था। उसने उर्मिला को बाजू से पकड़ कर खींचा और अपनी बाजुओं में ले लिया। दिल की धड़कन बढ़ गई थी। कुछ देर तक दोनों चुपचाप एक दूसरे की ओर देखते रहे। फिर एक दम दोनों की आंखों से आंसू बह निकले। क्या क्या बात करें कौन पहले बात शुरू करे दोनों यह सोच रहे थे। अंत में गोपाल ने यह निस्तबदला तोड़ी, हमारे घर कब चलोगी?

जब आपकी इच्छा हो!

तो आज ही चली चलो!

क्यों, अभी अभी तो आये हो इतनी जल्दी क्यों?

इसमें क्या हर्ज है मां ने कहा था कि आज ही साथ लेकर आना।

दो रोज और नहीं ठहर सकते क्या? कोई विशेष कारण?

कुछ तो नहीं, बस यूं ही!

परन्तु अभी अभी तो तुमने स्वयं कहा था जब आपकी इच्छा।

मेरे कहने का अभिप्राय यह था कि दो दिन यहां रुक जाते और पिता जी से भी मिल लेते तो अच्छा होता।

सलाह अच्छी है - चलो मान लिया खुश हो न, अब तो - - - -?

उर्मिला शर्मा गई और ~~कुछ~~ न बोली.

शाम होते ही बाबू कन्हया लाल दफ्तर से घर लौटे तो गोपाल को देखकर पूछा " कब आये बेटा?

गोपाल की सास लाडो रानी ने गोपाल के उत्तर की प्रतीक्षा किये बिना कह दिया, " आज सुबह कोई ग्यारह बजे आये थे और उर्मिला को आज ही घर ले जाने की बात कही है।"

कन्हया लाल मुस्करा दिये।

मां और भाभी बहुत याद करती हैं गोपाल ने अपनी बात की मैं कहा।

तो क्या हुआ - - लाडो रानी ने उसकी बात काटी, " दो चार रोज और यहां रह सकेगी तो क्या हर्ज है।

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

आदमी जीता है तो क्योंकर ..?

जीने के लिए आदमी को रोटी ही काफ़ी नहीं, प्यार और सद्भाव भी जरूरी है।

जीवन से भावना और सौंदर्य का उतना ही गहरा सम्बन्ध है, जितना कि रोटी का।

जीवन एक कला है और नियोजन उसका आधार।

जब हम दूसरे पक्षों में नियोजन को स्वीकार करते हैं, तो क्यों न अपने परिवार को भी सीमित रखने के लिए इस का सहारा लें।

जीवन में प्यार, मुहब्बत, सहयोग, सद्भाव के लिए अपनाइए—परिवार नियोजन।

davp 71/617

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

मोहयाली जगत

खुशी के समाचार

(1) राय साहब दिवान सालगराम के पौत्र और कर्नल विजय कुमार के सुपुत्र प्रिय विकास का मुण्डन संस्कार 22-5-72 को इन्दर पुरी में सम्पन्न हुआ

(2) प्रो॰ हरीशचन्द्र दत्त सुपुत्र बक्शी लाल कल्याल दास आफ रावलपिन्डी और अब न्यू राजिन्दरनगर का शुभ विवाह सौ॰ निर्मल सुपुत्री रायजादा कृष्ण लाल बाली, राजौरी गार्डन दिल्ली 21-5-72 को सम्पन्न हुआ। नव विवाहित वर वधु को आशीर्वाद तथा बधाई।

(3) सौ॰ शशी सुपुत्री रायजादा हीरा लाल वैद्य कृष्ण नगर का शुभ विवाह आशु प्रकाश सुपुत्र श्री बी.डी. मेहता आफ असन सोल 21-5-72 को सम्पन्न हुआ - बधाई।

(4) सौ अरूणा सुपुत्री बक्शी कृष्णा कुमार छिब्बर का शुभ विवाह आ॰ हरीश सुपुत्र मेहता गिरधारी लाल मोहन 25-5-72 को देहरादून में सम्पन्न हुआ - बधाई।

(5) सौ॰ विजय सुपुत्री मेहता मुल्कराज दत्त का शुभ विवाह आ॰ रवि कुमार सुपुत्र मेहता बलबीर सिंह छिब्बर आफ करयाला (अब लखनऊ) 27-5-72 को सम्पन्न हुआ - बधाई।

इन दोनों शुभ अवसरों पर मोहयाल सभा देहरादून -हर दो कन्याओं को रामायण तथा 5रू॰ भेंट किये जो सभा की शुभ कामनाओं की यादगार होगी।

दुखद समाचार :- (1) श्रीमती लक्ष्मी देवी धर्मपत्नी बक्शी राजाराम वैद रावल पिन्डी निवासी 80 वर्ष की आयु में 28-5-72 को स्वर्गवास हो गई - शोक अति शोक

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

انتڑیوں کو نہیں مل سکتیں یا کہیں کمی اور کہیں زیادتی پائی جاتی ہے جس سے سارے جسم کا نظام بگڑ جاتا ہے۔ زبان صاف مگر خشک۔ منہ کا ذائقہ نمکین۔ ہونٹوں کے دونوں طرف یا زبان پر چھالے یا پھنسیاں۔ قبض کی شکایت جسم کی رنگت میں پیلاپن۔ چہرہ ایسے نظر آوے جیسے بہت سی کریم اُس پر مل دی گئی ہو۔ بھوک کی کمی۔ جسم میں لاغرپن کی شکایت۔ سکول جانے والے طلبا میں سردرد کی شکایت۔ زکام میں بہتا ہوا نزلہ۔ ملیریا اور جگر کی خرابیاں۔ ذیابطیس۔ سبزی میں نمک زیادہ استعمال کرے۔ پیاس اور پیشاب کی زیادتی۔ عورتوں کو حمل کے دوران متلی اور اُلٹی کی شکایت۔ حیض کی خرابیاں۔ اِن سب علامتوں میں یہ دوا کارآمد ہے۔ 6 ایکس یا 12 ایکس کی طاقت میں اِسے استعمال میں لا سکتے ہیں۔

ڈاکٹر اِندر سین دتہ

○

کیا ملے گا کسی کو کسی سے • آدمی ہے جدا آدمی سے
ہم نے سیکھا اندھیروں میں جینا • آپ گھبرا گئے روشنی سے
آج بھی ہے یہ جینے کے قابل • کر کے دیکھو وفا زندگی سے
دل ملاؤ تو ملتا ہے دل بھی • دل کو نسبت نہیں دل لگی سے
کیا خوشی ہے کبھی ان سے پوچھو • غم ملا ہے جنہیں ہر خوشی سے
کیسے بکھریں گھٹائیں فلک پر • چاند کو ہے گلہ چاندنی سے
دور تک گرد ہے آسماں پر
کون گذرا ہماری گلی سے

(ماخوذ)

اِنسان بننا سیکھ لے

ابوالفصاحت حضرت جوشؔ ملسیانی

راکھ کو سونا بنانے کا ہنر سیکھا تو کیا
زہر میں امرت دکھانے کا ہنر سیکھا تو کیا
ایک سے نو سو کمانے کا ہنر سیکھا تو کیا
جونک پتھر میں لگانے کا ہنر سیکھا تو کیا
تو کبھی اِنسان سے اِنسان بننا سیکھ لے!

زور ہے کچھ دست و بازو میں تو خونخواری نہ سیکھ!
عقل رکھتا ہے تو مکاری و عیاری نہ سیکھ
مال و دولت کی ہوس میں چور بازاری نہ سیکھ
پائے بند حرص ہو کر خود گرفتاری نہ سیکھ
تو کبھی اِنسان سے اِنسان بننا سیکھ لے

آسمانوں پر گذرنے کا ہنر بے کار ہے
قعرِ دریا میں اُترنے کا ہنر بے کار ہے
قعرِ دریا سے اُبھرنے کا ہنر بے کار ہے
چاند میں جا کر ٹھہرنے کا ہنر بے کار ہے
تو کبھی اِنسان سے اِنسان بننا سیکھ لے!

باغِ جنت کی تمنا کا ثمر بھی کچھ نہیں
کیمیا بھی کچھ نہیں اکسیر گر بھی کچھ نہیں
آبِ حیواں کے لئے شوقِ سفر بھی کچھ نہیں
گنجِ قاروں جمع کرنے کا ہنر بھی کچھ نہیں
تو کبھی اِنسان سے اِنسان بننا سیکھ لے!

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

عزیزی نرمل سپتری راجوری گارڈن کرشن لال بالی جیوری گارڈن نگار ڈن نئی دہلی 72-5-21 کو بڑی خوش اسلوبی سے سرانجام پائی بخشی صاحب نے $\frac{5}{72}$ 22 کو اپنے مکان پر ایک شاندار پریتیؤ بھوجن دیا جس میں برادری کے معزز اصحاب رشتہ داروں اور شہر کی بزرگیوں ہستیوں نے شرکت فرمائی اور بخشی صاحب کو بدھائی عزیز ہریش اور عزیزی نرمل کو آشیرباد دی مبارک!

3- عزیزی رشمی سپتری رائزادہ ہیرالال وید کرشن نگر کی شادی ہمراہ عزیز سبھاش سپتر شری دی۔ ڈی مہتہ حالی ہش سول 72-5-21 کو بڑی دھوم دھام سے ہوئی مبارک!

غمی کی خبریں:- رائزادہ اسد پربالی رائزادہ لیش پال بالی ولیبٹ پیٹیل نگر نئی دہلی کے تایا صاحب ادٹا کمنڈ میں اچانک دل کی حرکت بند ہونے سے سورگباش ہو گئے آپ راولپنڈی کے رہنے والے تھے اور ساری عمر خدمت خلق میں گذاری بہت ملنسار تھے مگر تھے پاکستان بننے کے بعد ہندوستان میں آکر کچھ سال باہر کے ملکوں میں پھرتے رہے اور پھر اوٹا کمنڈ میں رہائش اختیار کرلی۔ ان کی کریا دہلی میں رائزادہ لیش پال بالی نے کی کیوں کہ مرحوم لاولد تھے ان کی یاد میں =/21 بھائی متی داس سمارک سمتی کو۔

(2) شریمتی پرمیشوری دیوی ہمشیرہ پروفیسر بخشی کلیان داس دت بنیو راجندر نگر اور ماسی بخشی ودیا ساگر وید بوساء 8/6/7 رات کو پرلوک سدھار گئیں۔ شوک۔

بخشی فقیر چند وید سرحدی

اردو سماچار پیپرز ایڈیٹرز کونسل نئی دہلی کے صدر کیطرف سے 1970 کے تمام کے جن ممبر اخبارات کو فخر اردو کے خطاب سے نوازا گیا ہے ان میں بخشی فقیر چند وید سرحدی (مرحوم) ایڈیٹر رائے عامہ ویکلی چیمبر کریجہ دہلی ۶ کا نام نامی شامل ہے

بخشی صاحب مرحوم نہ صرف اہل قلم تھے بلکہ ایک زبردست انتھک اور فصیح البیان مقرر بھی تھے آپ بچپن ہی سے کانگریس کے سرگرم ورکر رہے تھے مگر پاکستان بننے کے بعد کانگریس کی اسوقت کی پالیسی سے بدظن ہو کر مرتے دم تک سوشلسٹ پارٹی کے سرگرم لیڈر رہتے تھے ایڈیٹر مہان شہید کی ایک بزرگ کیطرح عزت کرتے تھے۔

جگن ناتھ وید

علم طب کا | **تندرستی ہزار نعمت ہے** | سلسل عنوان

"ہیرٹم میبو ریبی ٹم"

از ڈاکٹر کیپٹن اندر سین دتا سیکٹر ۱۲ راما کرشنا پورم نیو دہلی

عیالدار گھروں میں کسی نہ کسی بیماری کی شکایت رہتی ہے بلکہ علاج کے لئے آئے دن ڈاکٹر کی ضرورت رہتی ہے۔ جو لوگ شہروں سے دور رہتے ہیں انہیں اکثر اوقات ڈاکٹر کو چاہیئے کہ علم طب سے تھوڑی بہت واقفیت رکھے۔

ڈاکٹر شسٹر کے قول کے مطابق ہمارے جسم کو صحیح حالت میں رکھنے کیلئے بارہ نمک درکار ہیں۔ یہ نمک ہمیں خوراک سے حاصل ہوتے ہیں۔ جب کوئی بیماری ہمیں آگھیرتی ہے تو ہمارے گلینڈز ان نمکوں کو خوراک سے جذب کرنے کے قابل نہیں رہتے جس سے کسی نمک کی اوسط میں کمی واقع ہو جاتی ہے۔ اگر وہ نمک اسی اوسط میں دیکر کمی کو دور کر دیا جائے تو گلینڈز اپنی اصلی حالت پر آجاویں گے اور اس قابل ہو جاویں گے کہ خوراک سے اس نمک کو حاصل کر سکیں ایسا ایک نمک ہے جسم ... کھانے میں استعمال کرتے ہیں۔ اسے بایو کیمک ہیرٹم میور ٹیکم کہتے ہیں۔ جسم میں اس کی کمی سے پانی کی ٹھیک مقدار

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

ہماری یہ حرکات وحیثیت گنوا رہی ہیں عزیزوں کے سامنے ذلیل کئے جا رہی ہے مگر ہم ہیں کہ کچھ خبر ہی نہیں۔ ایسی حالت میں ہمارا مستقبل روشن کیا ہوگا۔ تاریک سے تاریک تر ضرور ہوتا جائے گا۔

موہیالی جگت

(4)۔ عزیزی اُوندنا سپتری بخشی کرشن لعل صاحب چھبر ناشہرہ واہ باہمراہ عزیز ہر لیش سپتر مہتہ گردھاری لال صاحب موہن نبشو لا روڈ ڈیرہ دون بتاریخ 72-5-25 بخیر وخوبی سر انجام پایا۔ مبارک!

(5)۔ عزیزی وجے سپتری مہتہ ملکھراج صاحب دت کا سنجو ڈواہ باہمراہ عزیز روی لعل سپتر مہتہ بلبیر سنگھ چھبر آف کویالہ۔ حال لکھنؤ بتاریخ 72-5-27 بخیر وخوبی سر انجام پایا۔ مبارک!

دونوں شادیوں پر موہیال سبھا ڈیرہ دون کی طرف سے ہر دو کنیاؤں کو دا ما ئی و پانچ روپے نقد بھینٹ کئے گئے جو سبھا کی شبھ کامنا ؤں کی یادگار

(3)۔ شریمتی لکشمی دیوی زوجہ بخشی راجہ رام صاحب وید (راولپنڈی نواسی) سال عمر 72-5-26 کو سرگباش ہوئیں۔ سورگیہ کی بینائی کچھ سال ہوئے جا تی رہی تھی جو باوجود علاج و معالجہ کے واپس نہ آسکی۔ آپ بڑی ملنسار اور نیک طبیعت تھیں۔ افسوس صد افسوس!

(4)۔ مہتہ راجہ رام جی چھبر (آف ڈھریال جالپ ضلع جہلم) $\frac{2}{72}$ 23 کو بمقام پانی پت سرگباش ہوئے۔ سورگیہ سنت کرپال مہاراج کے روحانی ست سنگ کے سرگرم ورکر تھے اور عوام میں خاص طور پر مقبول تھے۔ افسوس صد افسوس!

دیگر:-

موہیال سبھا ڈیرہ دون سالانہ اتسو $\frac{5}{72}$ 14 کو ویدک سادھن آشرم۔ تپوون۔ ڈیرہ دون میں منایا گیا اسی روز سبھا کی جانب سے موہیالی میلہ بھی بڑی دھوم دھام اور شان سے منایا گیا۔ جس میں ڈیرہ دون کی موہیالی برادری کے چار سو افراد نے حصہ لیا اور بڑے جوش و خروش کا اظہار کیا۔ یہ میلہ کافی عرصے کے بعد منایا گیا تھا۔ اور بہت ہی کامیاب رہا۔ مبارک

خوشی کی خبریں

(1) رائے صاحب دیوان سامگر رام دت کے پوتے اور کرنل وجے کمار دت کے فرزند عزیز وکاس کے منڈل سنکار $\frac{5}{72}$ 22 کو اندر پوری میں بڑی دھوم دھام سے ہوئے مبارک!

(2) شادی پروفیسر ہر لیش چند دت سپتر پروفیسر بخشی کلیانداس دت ساکن راولپنڈی حال بنیر راجندر نگر نئی دہلی ہمراہ

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

دامنہ شاید ایسے لوگوں کے لئے ہی کھلا ہوا ہے۔

اپنی اپنی جگہ پر اگر ہر کوئی دھیان دے تو یہ محسوس ہوگا کہ خوشامد ایک غیر فطری حرکت ہے جو ضمیر کے اوپر نامناسب بوجھ ہے مگر جب بار بار ضمیر کی آواز کو دبا کر کوئی اُلٹی بات کرنا چاہے تو سوائے آنے والے وقت کے اور کوئی اُسے سبق نہیں سکھا سکتا۔

ایک بادشاہ کینوٹ نام کے ہو گذرے ہیں۔ ایک مرتبہ یہ بادشاہ سمندر کے کنارے اپنے درباریوں سمیت کھڑے تھے درباریوں نے بادشاہ کی خوشامد میں یہاں تک کہا کہ سمندر بھی اُن کے حکم کے تابع ہے۔ اُن کا یہ کہنا ہی تھا کہ سمندر میں زور کی لہر اُٹھی اور بادشاہ کے ساتھ درباریوں تک کے کپڑے تر بتر کر گئی۔ تب بادشاہ کینوٹ نے اُن درباریوں کو خوب امن کی اور آئندہ چاپلوسی سے باز آنے کا حکم دیا۔ ایسے ہی کئی دوسرے لوگ جو خوشامد کو پسند نہیں کرتے وہ وقت آنے پر خوشامدیوں کو جھاڑ ڈال دیتے ہیں۔ اور ان خوشامدیوں کی ساری۔ شیخی نہ صرف کرکری ہو جاتی ہے بلکہ آئندہ کے لئے اپنی عزت والی روٹی سے بھی ہاتھ دھو بیٹھتے ہیں۔

تعریف اور خوشامد میں بڑا فرق یہی ہے کہ تعریف کسی کی اصل خوبیوں کو سامنے رکھ کر کرنے سے نہ صرف اپنا دل خوش ہوتا ہے بلکہ دوسرے کی بھی حوصلہ افزائی ہوتی ہے برعکس اس کے خوشامد کی حالت میں نہ صرف اپنی ضمیر گندی ہوتی ہے بلکہ خوشامد پرست کو بھی بعض اوقات لے ڈوبتی ہے۔ اس طرح خوشامد یا خوشامد پرستی نہایت ہی ذلیل اور خطرناک حرکت قرار دی گئی ہے۔ خوشامد زبانی ہی نہیں بلکہ تحریری یا کسی تحفے کی شکل میں بھی کی جاتی ہے اس طرح انسانی جذبے کی جو تھوڑی بہت گنجائش رہتی ہے وہ بھی جاتی رہتی ہے اور آخر میں بدنامی کے سوا اور کچھ ہاتھ نہیں آتا۔ اپنے مضمون کی باریکی کو سادہ الفاظ میں بیان کرنے کے لئے مجھے کہیں دور جانے کی ضرورت نہیں۔ اپنے بھارت کے محترم سورگیہ پنڈت نہرو پردھان منتری کی ہی مثال لیتا ہوں۔ پنڈت جی نے ہی نہیں بلکہ اُن کے خاندان کے سارے افراد نے بھارت کی آزادی کے لئے جو قربانیاں دیں وہ اظہر من الشمس ہے۔ یہی توجہ تھی کہ آپ کو بھارت کا پہلا پردھان منتری بنایا گیا وہ کون سی خوبی تھی جو آپ میں نہ ہو۔ مگر بدقسمتی سے آپ کے ارد گرد خوشامدیوں کا ایک ایسا ٹولہ جمع ہو گیا جس نے اپنا مطلب حل کرنے کی خاطر آپ کی خوشامد دن رات ایک کر کے آپ کی ساکھ کو زک پہنچایا۔ پنڈت جی ابھی کچھ سال اور بھارت کی شان بن کر رہ سکتے تھے مگر چین کی لڑائی کے دوران ان خوشامدیوں نے پنڈت جی کے ساتھ وشواس گھات کر کے اُنہیں حقائق سے دور کیا نتیجہ یہ ہوا کہ آپ کے دل و دماغ پر گہرا اثر ہوا اور چین کی لڑائی میں اپنی ہار کے صدمے میں وہ زیادہ دن جی نہ سکے۔

بھارت کے اخباروں۔ رسالوں۔ روزانہ یا ہفتہ یا ماہوار چھپنے والوں میں آپ بارہا ایسی خبریں۔ مضامین یا کتابیں پڑھتے ہوں گے جن میں پہلے تو کسی قابل ہستی کو دیوتا سروپ مان کر اسی کی تعریف کے پل باندھے گئے ہوں اور بعد میں اُسے نالائق۔ کمزور اور وحشی درندہ کہہ کر اس پر کیچڑ اُچھالا گیا ہو۔ انہی اخبارات اور رسالہ جات میں ایسے بھی مضامین شائع ہوئے اور اب بھی ہوتے رہتے ہیں جن میں خوشامد پرستی کو انتہا پر پہنچا دیا جاتا ہے۔ مگر ڈھیٹ لوگوں کی طرح اس خوشامد کو خوشامد نہ کہہ کر تعریف کا نام دیا جاتا ہے۔ کتنے افسوس کا مقام ہے کہ جن لوگوں کی دماغی قابلیت کو ہم اندرونی طور پر صفر قرار دیتے ہیں۔ وہاں ظاہرہ طور پر اپنی غرض کو پورا کرنے کے لئے اُن کی خوشامد میں زمین و آسمان کے قلابے ملاتے نہیں تھکتے۔

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

پر جو باتیں آج تک چھپی سی رہیں اب انہی کو صفحۂ قرطاس پر رقم کرنے کا دن آ گیا ہے۔

لغت میں "تعریف" کے معنی "تشریح۔ خوبی۔ کسی چیز کی خوبی بیان کرنا" اور "خوشامد" کے معنی "چاپلوسی" درج ہیں۔ لغات کا حوالہ اس لئے دے رہا ہوں تاکہ کوئی یہ نہ سوچے کہ یہ معانی میرے دماغ کی اُپج ہیں۔ اور ایسی حالت ہی میں لفظ دُمی کی اہمیت قائم رہ سکتی ہے۔ ظاہر ہے کہ تعریف اور خوشامد دو متضاد باتیں ہیں۔ ایک واجب ہے تو دُوسری غیر واجب! ان دونوں کا موجودہ حالات میں جو استعمال ہو رہا ہے اُسے دیکھ کر انگشت بدنداں ہوئے بغیر نہیں رہا جا سکتا۔ جہاں تک میرا تجربہ گواہ ہے میں یہ کہے بغیر نہیں رہ سکتا کہ واقعی میں خوشامد کرتے ہوئے بھی اگر کسی کو ٹوک دیا جائے کہ حضرت یہ کیا کر رہے ہو تو وہ کھلے دل سے یہ کبھی نہیں مانے گا کہ وہ خوشامد کر رہا تھا بلکہ یہی کہے گا کہ وہ تو کسی کی تعریف کر رہا تھا۔ قدم قدم پر ایسی مثالیں ہیں دیکھنے کو ملتی ہیں۔ اِس طرح انسانی اخلاق کا دیوالہ نہ نکلے تو اور کیا ہو؟

عام طور پر یوں سُننے کو ملتا ہے "روٹی کھائیے شکر سے۔ دنیا ٹھگیے مکر سے" سب سے پہلے جس کسی نے زمانے کو یہ نیک صلاح دی کہ شکر سے روٹی کھانے کیلئے (یعنی بڑھیا کھانا کھانے کیلئے) مکر یا خوشامد کی راہ اختیار کرو۔ اُس کے دماغ کی داد دی جائے یا سر پیٹا جائے؟ یہ کہنا مشکل ہو رہا ہے۔ یہ اس لئے کہ آج دُنیا کی بیشتر تعداد جانے یا انجانے میں اسی مقولے کی پیروی کرتے ہوئے آگے بڑھ رہی ہے۔ کتنے افسوس کی بات ہے کہ انسان جیسے اشرف المخلوقات کہا گیا ہے نیک اور سیدھی راہ کو چھوڑ کر بُری راہ پر فوری اور مسرت سے دوڑنے میں لگ جائے۔ اس طرح اپنی خواہشات کی تکمیل میں بُرے اور بھلے کا امتیاز نہ کرنے والوں کے کردار کو بھی مات دے دے۔

ابھی دُنیا میں بہت لوگ ایسے ہیں جو بھگوان کو مانتے ہیں۔ ان لوگوں میں اکثر یہ کہتے سُنے جاتے ہیں کہ بھگوان کو اپنے بس میں کرنے کے لئے اس خوشامد ضروری ہے۔ ان کی رائے میں اس خوشامد کی صورت عبادت گاہوں میں اُونچی آواز میں اس کا نام لینا۔ برت یا روزے رکھنا۔ زور زور سے گھنٹے گھڑیال بجانا۔ پرشاد یا شیرینی بانٹنا۔ رات رات گئے تک جگرت کرنا۔ بڑھیا سے بڑھیا دھوپ دیپ جلانا اور ہار چڑھانا۔ چلم کلنا بلی چڑھانا۔ قربانی دینا۔ آگ اور پانی میں سمادھی جمانا وغیرہ وغیرہ۔ مگر جو بھگوان کو نہیں مانتے وہ کیا کرتے ہیں؟ انہیں بھی بڑھیا کھانا چاہیئے۔ اس کیلئے وہ بھی کسی نہ کسی کی خوشامد کرتے ہونگے۔ غرضیکہ اپنا مطلب حل کرنے کیلئے خوشامد کو ایک ایسا ہتھیار مان لیا گیا ہے جس کا استعمال کبھی رائیگاں نہیں جاتا۔

اب سوال یہ پیدا ہوتا ہے کہ جو لوگ کسی کی کسی بھی حالت میں خوشامد کرنے کے حق میں نہیں اور وہ اس پر عمل بھی کرتے ہوں اُن کا گذر کیسے ہوتا ہے؟ یہ تو مانا کہ ایسے لوگوں کی تعداد نسبتاً کم ہو گی مگر جب ایسے لوگ بھی دُنیا میں موجود ہیں جو پھول کو پھول اور خار کو خار ہی کہتے نہیں جھجکتے تو حیران نہ ہونا چاہیئے خواہ ایسے لوگوں کی زندگی تنگی سے گذر رہی ہو۔

دراصل جو لوگ خوشامد کرنے کے عادی نہیں ہیں۔ وہ پہلے ہی سمجھ لیتے ہیں کہ جھوٹی خوشامد سے ملنے والے ہر راحت جھوٹی اور وقتی ہے اس لئے دائمی دل خوشی کے لئے وہ وہی راستہ اختیار کرتے ہیں جو دُوسروں کے بس کی بات نہیں۔ کٹھن منزلوں سے گذرنا ہر کسی کو بھانے والی بات نہیں۔ عموماً ہر کسی کی یہ کوشش ہوتی ہے کہ بنا تنکا اٹھائے دُنیا بھر کی نعمتیں گھر بیٹھے بٹھائے مل جائے۔ خوشامد کا

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

بھارت کی لوک سبھا اور راجیہ سبھا میں اور کئی امتیازی پوزیشن حاصل کر سکتے ہیں۔

بھائی منی داس سمارک سمتی نے اپنے جنم سے ہی سب کو ایک جھنڈے تلے جمع کرنے کا یتن کیا ہے آج ہم اسے مسبر ملک کے ہر حصے میں پھیلے ہوئے ہیں۔ اسی پرچہ میں آپ کو بتایا گیا ہے کہ کون کون سی جاتیاں موہیالوں سے جدا ہو کر موہیال دائرہ تنگ کر چکی ہیں اور ہم صرف سات ذاتوں تک محدود ہو گئے ہیں آؤ وقت ہے کہ دائرہ کو وسیع کریں ہیں بھائی منی داس سمارک سمتی کا ہاتھ بٹائیں۔ اُمید ہے ناظرین اس مضمون پر اور دائرہ وسیع کرنے کے وسایل پر اظہار خیالات فرماویں گے جو کہ مہان سمتھیں ہی شائع کیے جاویں گے۔

موہیال بنس کی پرانی اور جدا شدہ جاتیاں

سکندر اعظم کے حملہ کے وقت موہیالوں میں جب کہ اُن کا قدیم راجدھانی ملتان شہر میں تھی بہت سی جاتیاں شامل تھیں ذیل ذیل کے قدیم

موہیال ملتانیاں سبھی پہچان ۔ بڑے بڑے ۔ پر ن تارن کو کرت بھان

[illegible]ت د چھبر چھیب ن — برس کھر

وید دردال ۔ بالی دردانک ۔ بھوال درد دھون

موہن منڈ مجھ ہیلی مندل ۔ جس اجاگر بھوگ مجوریت ایت تی

کوی تند محیٹ کہے بنت الھالن موہیال بڑے پربھتی منی

موہیال بنس نے جہان دریائے برہم پتر سے بحیرہ قلزم تک اپنی سلطنت کو وسعت دی وہاں بالآخر اپنے زوال میں بھی کمال کر دکھایا زمانہ عروج واقبال میں ناگ (ناگر) کھشتی (   ) گگڑ کاٹھی بہت سی جاتیاں اور کئی ایک براہمن جاتیاں اس میں شامل جو وقتاً فوقتاً اس سے علیحدہ ہو ڈھیری داری غیر ڈھیری داری وغیرہ دھڑوں شادی بیاہ کی زبردست مخالفت اور موہیالوں کی کڑی پابندی سے تنگ آکر مندرجہ ذیل جاتیاں موہیال بنس سے الگ ہو گئیں۔ (۱) عام براہمنوں میں شامل شدہ جاتیاں۔ ست منی بچھیار براہمن دان تیاگی عرف گے ہیں۔

لغرلف اور خوشامد!

از:- ایم سہر بنس لال "دامن"

اس مضمون کا عنوان چنتے ہوئے مجھے کافی دن لگے۔ مضمون لکھنا تھا اور یہ سوچ کر رہ جاتا تھا کہ کچھ لکھوں تو ایسی بات پر جو آج کل کے حالات سے وابستہ تو ہی ساتھ میں دل کو چھو لینے والی بھی ہو۔ تب آج اچانک یہ عنوان سوجھ گیا اور میں سمجھتا ہوں کہ میرے دل و دماغ

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

Meera lost her twenty paise coin

Who cares? PNB does!

Meera is sad. Today, she had saved 20 paise from her pocket allowance. Clutching the coin, she was gambolling back home from school, when suddenly it slipped out of her hand and was lost. Her day's saving is gone!

Meera is sad not because her loss is much but because her saving box will go hungry today. She feeds it daily. She puts in it not only what she can save from her pocket allowance but also any extra money she receives on festive and other occasions.

Paradoxically, Meera's box is never full! On the first of every month she takes out ten rupees and, accompanied by her mother, goes to PNB to deposit the sum in her Recurring Deposit Account. She knows that her savings grow there with interest. By depositing Rs. 10/- every month, she will get Rs. 395 - after three years!

Meera's mother too has a Saving Fund Account with PNB. And daddy? Oh, yes, he too!

Indeed, PNB has deposit schemes to suit everybody. Here are some of them:

Recurring Deposit ★ Special Fixed Deposit ★ Old Age Provision Deposit ★ Automatic Extension Deposit ★ Student Deposit ★ Mini Deposit.

For further details please contact our nearest branch. We have over 810 branches throughout the country.

PUNJAB NATIONAL BANK

In the service of the nation since 1895

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

براہمنوں کی شرینیاں

از سوبرت نرائن شرما - ایم - ایل - اے (بہار) سابق

بھارتیہ ساہتیہ میں رگ وید سے لیکر آجتک براہمن شبد کا مختلف روپ نظر آتا ہے۔ شروع میں براہمن شبد پوجا اور گیان دونوں کے مالک کو کہتے تھے۔ مختلف بھاشاؤں میں اس شبد کا استعمال بھی پراچین کال سے ہی مختلف روپوں میں ہوتا آرہا ہے۔ جیسے رگ وید میں براہمن اور براہمنہ شبد کا استعمال ہوا ہے۔ اشوک کے وقت کے شلالیکھوں میں براہمن - برامن - بامن شبدوں کا استعمال ہوا ہے۔ پراکرت بھاشا میں بمن اور بامن شبد کا استعمال ہوا ہے۔ اور آج کل بھارتیہ بھاشاؤں میں اس کے کئی روپ ہیں۔ جیسے پوربی بنگلہ میں بامون اور پچھمی بنگلہ میں بامن۔ اسی طرح مراٹھی بھاشا میں بمن کہتے ہیں۔ فارسی بھاشا کے لیکھکوں نے برہمن یا دوہمن کا پریوگ کیا ہے۔ اس کے ساتھ مسلم کال کے مسلمان لیکھکوں نے جنار دار شبد کا پریوگ کیا ہے۔ جس کا شبدک ارتھ ہے جنیو کے پہننے والا ہے اس سے یہ بھی ایک بات معلوم ہوتی ہے کہ مسلم کال میں کیول براہمن ہی جنیو پہنتے تھے۔ ویش کو کون کہے کھشتریہ بھی جنیو نہیں پہنتے تھے۔ کیونکہ براہمنوں کے لئے جنادار اور کھشتریہ کے کھشتریہ اور ویش کے لئے ویش شبد کا پریوگ کیا گیا ہے۔ اس لئے دوج شبد جو تینوں کے لئے پریوگ ہوتا تھا کیول براہمن کے لئے ہی پرکیت ہونے لگا۔ آج دوج شبد کا ارتھ کیول براہمن ہے۔

اسی طرح ہندی بھاشا بھاشیوں میں تو کیول استعمال میں کیول بامن شبد ہی براہمن کے لئے پرکیت ہوتا ہے۔ کئی لیکھکوں نے براہمن شبد کا روپ براھمن بتایا ہے۔ آج انگریزی میں براہمن شبد کا روپ براہمن (Brahmin) کیا ہے اسی طرح بے براہمنا شبد کے روپ ان کے سنگھرش میں جیون کے پرشنک ہیں۔ براہمنوں کی اُپ جاتیوں خاص کر دیسی گوڑ پنچ دراوڑ شبدوں کا پریوگ بارھویں صدی کے بعد ہونے لگا ہے۔ جو دس پرکار کے براہمن ہونے کا ڈھنگ انگت کرتے ہیں۔ وہ اندھیرے میں ہیں وہ اتنا بھی نہیں جانتے ہیں کہ ویش کے نام پر تھاکرم کے آدھار تیہ براہمنوں کی اپ جاتیوں کا نام کرن بارھویں صدی کے بعد ہوا ہے۔ کی ما نیتا اتہاس آچاریہ مہا مہوپادھیائے گوری شنکر اوجھا جی نے اپنے لکھا کالین بھارتیہ سنسکرتی، نامک گرنتھ میں کی ہے۔ ٹھیک اسی ت کا سمرتھن ڈاکٹر ہزاری پرشاد دویدی نے بھی مدھیہ کالین دھرم سادھنا " نام کی پستک میں کیا ہے۔ یہی نہیں بلکہ پراتتو ویتا پنڈت رام کرشن گوپال بھنڈارکر نے (History of Deccan) میں لکھا ہے کہ مراٹھا براہمن تلنگ براہمن۔ کانیہ کبج براہمن گوڑ براہمن آدی براہمنوں کے لئے جو نام کرن ہوئے ہیں وہ ہاتی سروپ چین ہے اور ان سے پہلے پرورھن۔ دلوت ٹھاکر وچیو وغیرہ اپادھیاں ہلے کے شلالیکھوں اور تامر پتروں میں ملتی ہیں۔ اس لئے آج جو ہم ویشی کہتے ہیں کہ براہمن دس طرح کے ہوتے ہیں کتنی نرمول دھارنا دھارن کئے ہوئے ہیں۔ جب کہ دیکھتے ہیں کہ ادھنک اتہاس انوسندھان کرنے والے لوگوں نے براہمنوں کی سینکڑوں اُپ جاتیوں کا الیکھ کیا ہے جیسے کہ جیوتش پنڈت چھوٹے لال شرما گوڑ ودیاوت نے اپنے براہمن نرنامک گرنتھ میں سوچ میں ۲۵۰ پرکار کے براہمن ہونے کا نرنہ دیا ہے۔ او صاحب نے ہندو ٹرائبز اینڈ کاسٹ Hindu Tribes & Castes نامک کتاب میں تو سوچن ۱۹۵ براہمنوں کا اتہاس لئے پرمان لکھا ہے۔ اسی پرکار کا شیرنگ صاحب نے ہندو کاسٹ اینڈ ٹرائبز ایک پستک میں 2000 براہمنوں کا اتہاس پیش کیا ہے۔

براہمنوں کی شرینیاں آج اب تک ہوتے ہوئے بھی سیما ورتی جگہوں پر وواہ آدی سے سمبندھت ہے پراچین کال میں تو براہمنوں کا دو دلوں میں بھاجن ہوا جن کا نام ہے اتی گراہی اور اپرتی گراہی۔ ان کا اتہاس کن کن ناموں سے اکھیات اور دکھیات ہے میں اس لیکھ مالا کے دوار اس شہید میں پاٹھکوں کے سامنے کرشا پرستت کرنا چاہتا ہوں۔

مسکراہٹیں: دو دوست ریل میں سفر کر رہے تھے۔ ان میں سے ایک دوست نے دوسرے کا ڈیڑھ سو روپیہ قرض دینا تھا مسلسل تقاضوں کے باوجود قرض ادا کرنے میں کی ٹسے کرتا آ رہا تھا۔ اچانک ریل گاڑی کے ڈبے میں ایک رہزن گھس آیا اور آتے ہی پستول تان لیا۔ اور دونوں سے کہنے لگا جو کچھ تمہارے پاس ہے نکال کر دے دو۔ دونوں دوست ڈر گئے مقروض دوست نے جھٹ اپنا بٹوہ نکالا اور اپنے دوست سے کہنے لگا۔ یہ لو یار مجھے تمہارا ڈیڑھ سو روپیہ قرض ادا کرنا ہے مجھے انتہائی ندامت ہے کہ میں تمہارے بار بار مانگنے پر بھی نہیں دے سکا۔ اب لے لو اپنا روپیہ۔

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

REGD. WITH REGISTRAR OF NEWSPAPERS INDIA WOE R.26 16333/61 REGD-No.D

महान शहीद सन्देश

मासिक

सुनहरे अतीत ग्रंथ
भाई मतिदास स्मारक
नई दिल्ली
का सचित्र मा

फोन :- घर 984
दफ्तर 4080

वर्ष - 8 असाढ प्रा० 1894 जून - 1972 अंक - 6

श्री गुरू अर्जुन देव जी महाराज
जिनकी पुण्य तिथि इस मास मनाई गई।

इस मास का विचा

हे प्रभो,
ऐसा बल प्रदान करो कि
अपने चित्त को प्रति
तुच्छ ताक्तों से
सकूं।
ऐसा बल प्र
तुम्हारे चर
कर दिन रा
स्थिर रख

अपनी उन्नति
में विज्ञापन दीजि

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust. Funding IKS-MoE-Grant-2

RajGuru Math, Shivala, Varanasi Collection. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon